

SZEMERE BERTALAN

MINISZTERELNÖK EMLÉKIRATAI
AZ 1848/49-1 MAGYAR KORMÁNYZAT
NEMZETISÉGI POLITIKÁJÁRÓL

Az előszót írta:

DR. HORVÁTH JENŐ
egyetemi rendkívüli tanár.

Sajtó alá rendezte:

SZÜTS IVÁN
áll. gimn. tanár.

C SERÉPFALVI KIADÁS

Copyright by Cserépfalvi, 1941

Pápai Ernő műintézete, Budapest

Bevezetés.

A szabadságharc nemzetiségi politikájára nézve eleddig nem ismertünk oly összefoglaló művet, mely világos képét adná a 48-as idők nemzetiségi kérdéseinek, noha ezek ismerete nélkül nehezen érthetjük meg a szabadságharcot kísérő nemzetiségi törekvéseket, melyek a magyarság küzdelmét oly károsan befolyásolták. A diplomácia történetének kiváló szakértője, Horváth Jenő egyetemi tanár fedezte fel Szemere Bertalannak, a Batthyány-kormány belügyminiszterének s későbbi miniszterelnöknek jelen kéziratát, mely mint egykorú és minden tekintetben hiteles forrásmű, hézgapótló jelentőségű.

Sokat vitatott kérdés, vajjon az 1848—49-i magyar kormányzat nemzetiségi politikája volt-e az oka a szabadságharc kudarcának. A Szemerével együtt Parisba menekült Karacsay Sándor gróf 1853-ból származó rövid emlékirata, mely mindezideig hasonlóképpen ismeretlen volt, a magyar kormány nemzetiségi politikáját elhibázottnak véli. (Magyar Nemzeti Múzeum: Quart. Hung. 2361. sz.)

Szemere terjedelmes védőirata 1854-ben készül el magyar nyelven, s a szerző előbb angolra, később németre akarja lefordíttatni, ez azonban, nem történik meg. Horváth Jenő közli a H á b o r ú s F e l e l ő s s é g 1930. évi július—október havi számában, hogy a lappangó kézirat a Szemere-hagyatékkal együtt vétel útján került a

Magyar Nemzeti Múzeum birtokába, ahol jelenleg Fol. Hung. 1593. szám alatt található.

Az értékes mű megjelenését a budapesti II. ker. m. kir. állami Mátyás király-gimnázium önképzőkörének áldozatkészsége tette lehetővé. Bessenyei M a g y a r s á g és M a g y a r néző című művei és Péterffy Jenő Irodalmi bírálatai után ez a harmadik kiadatlan érdemes munka, melyet ez a tevékeny ifjúsági egyesület közrebocsát. Az emlékirat kiadása két iskolai év alatt vált lehetővé. Ez idő alatt az önképzőkörnek Ghillány Zoltán és Temesi Ferenc voltak ifjúsági elnökei.

Örömmre szolgál, hogy Szemere Bertalannak, a szabadságharc eszményekért hevülő, élesszemű és józan ítéletű politikusának e művét Horváth Jenő egyetemi tanár úr engedélyével és hasznos útmutatása mellett sajtó alá rendezhettem. A korhűség kedvéért az emlékirat eredeti helyesírását a lehetőséghez képest megtartottam. Egyebekben már Szemere Bertalan neve is biztosítja a történelmi dokumentum jóhiszeműségét és megbízhatóságát, csupán itt-ott tapasztalunk némi bizonytalanságot felsorolásokban és számokban, bizonyára azért, mert Szemere Parisban sem statisztikákhoz, sem forrásművekhez nem juthatott.

Budapesten, 1941. évi június hó 27-én.

Szűts Iván
állami gimnáziumi tanár.

Előszó.

Az alább közölt emlékiratai 1853—54-ben Szemére Bertalan, az 1849-iki magyar kormány miniszterelnöke párisi száműzetésében kormánya politikájának védelmére írta. Munkáját, mint a szöveg mutatja, eredetileg német nyelven kívánta közzétenni.

*Annak kézírata 1927-ben a Magyar Nemzeti Múzeum birtokába került; másolata nagyrészt megjelent a *Háborús Felelősség* című folyóirat II. kötetében (Budapest, 1931.).*

*A kéziratot ismertette Lengyel Tamás az *Irodalomtörténet* című folyóirat XXVII. évfolyamában (Szemere Bertalan ismeretlen munkái a nemzetiségi kérdésről. Budapest, 1938., 91-92. I.) és *Tafferner Anton* a *Deutsche Forschung in Ungarn* folyóiratban (*Bartholom Szemere's unbekannte Arbeit über die Nationalitätenfrage in Ungarn, Oesterreich und Osten*. Budapest, 1941.).*

A mű történelmi dokumentum és forrásmunka.

Horváth Jenő.

I. RÉSZ.

Mind a mellett, hogy Magyarországrul újabb időben igen sok íratott, Európában nincs nép, nincs alkotmány, nincs állodalom, mely kevésbé, vagy hiányosban ismertetnék, mint a magyar nép, a magyar alkotmány és a magyar állodalom. Mint minden ügynek, ennek is az emberek két neme ártott legtöbbet, őszintetlenség által jó barátai, a tények elferdítése által ellenségei. Amazok az ügyet gyanússá tevék azzal, amit elhallgattak, emezek gyűlöletessé azzal, amit hamisan terjesztettek elő. E két hiba az, amit e sorok írója gondosan elkerülni igyekszik. Hol históriai tényről leend szó, ott hü marad a valóhoz, hol elvet állít föl; annak logikai következményeit minden pártra és népfajra egyenlő mértékkel fogja alkalmazni.

Mi népekben és egyéneken a magyar ügy iránt oly hő részvétet gerjesztett, az volt: a szabadság eszméje. Azért volt nekünk kedvező a világvélemény, mivel az alkotmányos szabadság régi és hü bajnokának hitt és szemlélt. De volt egy más. eszme is, mi ama rokonszenvet irántunk tetemesen meggyöngíté, és ez volt a nemzetiség eszméje. Vádolatánk a többi népfajok elnyomásával, azzal, hogy az igaznak elismert elvet csak annyiban alkalmaztuk, amennyiben fajunknak kedvezett, azzal, hogy a nemzetiség elvét más népfajokban kellőleg nem tiszteltük, azzal, hogy a históriai jogot az- emberi jog magas eszméje fölé helyeztük. E vádnak hitelt Esz. Amerikában és Angliában kevesen adtak. Német- és Olaszországban a közvéleményt e részben már ... va látjuk, de a francia írók csaknem egyhangúlag ellenünk nyilatkoztak.

Fölötte sajnálatos körülmény ez, a mennyiben a francia rokonszenv mar magában véve egy nagy morális hatalom a politikai életben, és a mennyiben a francia nézet a continens véleményét még mindig vezérelni szokta, de egyszersmind különös tünemény, hogy az írókat, kik merőben ellenkező elvekből indulának ki, a magyar politika kárhuztatásában mind megegyezni látjuk.

Cyprien Róbert, a liberális sláv irány' e fáradhatatlan apostola, ép oly heves ellensége az osztrák mint a muszka kormánypolitikának, azonban a magyarok törekvését nem kevésbé rosszalja.*

Desprez a mérséklett alkotmányosság iskolájából való, de mind a mellett, hogy világosan elismeri, miképen egyrésről a magyarok századok óta fennálló alkotmányok fenntartásáért vívtak, miképen másrésről minden európai slávok közt egyedül a magyar országban lakó sláv faj szabad, és az illyr és sláv érdekek megvitatására (?) szabad tért csak a magyar alkotmány nyújtott, mind a mellett a magyar szabadságharcz ellen nyilatkozik.**

Bourgoing, ki részleteiben tisztán diplomatai tekintetekből indul ki, elvül állítja föl, hogy „c'est rompre avec les traditions séculaires de la politique que de vouloir déviser les territoires, et les nations uniquement d'après le langage, sans tenir aueun compte de la communauté des souvenirs historiques, d'une longue compte de la gloire, de la fusion d'intérêts de tous les lieux qu'établit le temps entre les populations d'origine distincte, mais pqlitiquement réunies depuis longues années,... les grandes nationalités ne seront fondées, qu'en faisant prévaloir les intérêts politiques sur les rivalités des races ou d' idiomes". Ez után méltán azt lehetne várni, hogy ez elv részünkre kedvezőleg fog alkalmaztatni, azonban okoskodását ő is azzal végzi, hogy a slávoknak, kik a régi, históriai Magyarország feldarabolását sürgették, a magyarok ellenében, kik a politicai egység s a históriai kapocs fenntartására törekednek, igazságot ad.***

Lamartine, mint republicanus és demócrata ítéli el**** a magyar forradalmat. S bár 1848-ban a magyar országgyűlés az Európában utolsó feudális alkotmányt döntötte halomba, s helyébe politicai és polgári egyenlőség nagy elvét állította fel, bár a hatalmat a jellemében magyar aristocratia kezéből kiragadván az eredetére és nyelvére különböző nép összegére ruházta át, s a nemzeti függetlenség biztosításául főkép a demócratai irány volt az, amit az ausztriai dynastia megtámadt és letiport, Lamartine nem kétkedik állítani „la lutte de la Hongrie contre l 'Autriche füt le... du monde une cause... démocratique. La Francé, la république, la démoicratie, n'avaient pas un atomé de leur cause propre engagée dans cetté confusion de conflits“.

Olyan ellenkező elvű írónál a kárhoytatás' ez összhangzó ítéletét honnan magyarázzuk meg? ök nem szigorúan következetesek alapelveik' alkalmazásában? “Vagy okoskodásaikban nincs helyes logica? Avagy oka ennek valami belső legyözhetetlen idegenség a magyar ügy iránt, melyet magokban néha a legnagyobb lelkek sem képesek legyözni? Én részemről e tüneményt másnak, sokkal egy-

* La Pologne. 1848—1849. — La Monde Slave. Vol. I. II. 1852. Paris.

** Les peuples de l'Autriche et de la Turquie. Tom. I. II. 1850. Paris.

*** Les gnerres d'idiome et de nationalité. 1849.

**** Le piassé, le présent et l'avenir de la république. 1850.

szerűbb oknak tulajdonítom, t. i. a tények ismerete hiányának. Ugyanazon eseménynek éppen a különböző felfogása czáfolhatatlanul bizonyítja, hogy a tényeket a felhordott írók vagy épen nem, vagy igen rosszul ismerik, mert, midőn ők a magyar ügyet kárhoztatják, mindenikökre nézve más elv s irány az, mit benne feltalál és rosszall. Nem marad kétséges, hogy mint minden forradalomról, a magyarról is sok jót és rosszat elmondhatni, de ugyanazon eseményt egyszerre reactionalis és liberális, monarchicus és republioanus, históriai és evohrtionalis iránnyal vádolni, azt szelíd kifejezéssel élve legalább is képtelenségnek kell nevezni.

Annai azonban ezen adatokból is világos, mikép szabadságharczunk különben elég fényes történetén a nemzetiség' eszméjéből merített vád, mint egy sötét fonal nyúlik végig, sőt ha sóvárgó szemünket egy jobb jövőndő felé fordítjuk, az ott is mint egy ijesztő rém emelkedik gondolatunk elébe. Magyarországnak meg kellett buknia, nem azért, mivel a muszka czár is rá rohant, hanem mert ügye a közvélemény által vagy nem, vagy félre értetett. A mi nekünk hiányzott, az nem a közfigyelem volt, hanem ügyünk helyes érzése. Egy küzdő nép sorsára nézve roppant hatalom van abban, ha Európa tekintete s szinte rokonszenve felé fordul. Ez az, mi Görögországot szabadságra segíté.

Tehát Magyarország úgy múltjának, mint jövőndőjének érdekében áll, hogy a kérdés elvégre tisztába hozassék, most már kevésbé úgy, mint apológiája a múltnak, inkább mint kulcsa a kétes jövőnek, mert a nemzetiségi elv' philosophiai és politicalai constatirozása, s annak az illető népek hiedelmévé válása nélkül nincs kilátás arra, hogy a különböző népfajok kibéküljenek egymással, mi nélkül viszont sem a magyar, sem a szomszédságában lakó népfajoknak nincs nyugodt, biztos jövője.

E lévén föladata a jelen iratnak, az két részből fog állani,

az első rész előadja a nemzetiségi eszmének történeti fejlődését Magyarországnak, — ez a munka históriai oldala;

a másik rész megkísérti a nemzetiségi kérdésnek politicalai megoldását, — különösebben Magyarországnak s a vele szomszéd délkeleti tartományokban, ez a munka politicalai oldala.

(írónnal:) Paris 1853.

(írónnal:) a szerző,

(írónnal:) I.

(írónnal:) 1853 jún. 25.

(1.) Midőn Európában a magyar (der Ungar) hódítóképen megjelent, eljárása azon korbéli más hódító népekétől semmiben, nem különbözött. Tolatván előre nálánál hatalmasb fajoktul, mint hullám hullámtól, amit fegyvere keresett, az nem dicsőség, de béke, az nem -uralom, de haza volt, melyben meglepedhessék.

Rablás és prédavágy lehetett két első századbéli hadjáratának egyik indoka, de inkább állíthatni, hogy midőn háborúi megtámadásnak látszanak, valósággal védelmiek voltak, ... szomszédai előtt

félelmesnek azért mutatta magát, hogy a hazában mit szerzett, meg-támadni annál kevésbé merészeljék. Vad népeknél gyakran a természeti ösztön oktalan rohanásának látszik, a miben a figyelmes gondolkodó a leghelyesb politicalai számításra talál.

Európába, az ó világrészbe legutolszor két új idegen faj lépett be, a török és a magyar. Mindkettő két roppant nehézséggel áll a szemközt a reá nézve új világban, egyik volt a kereszténység, másik a nemzetiség' eszméje. Mindenik más úton kísér lé meg az óriás feladást megoldani, melyik több eszéllyel, a jövendő fogja mutatni meg. A török merészen és határozottan harczba száll velők. A vallást, melyet az új földön talál, megvetette, az ősilakosokbul pedig rabszolgákat csinált. Ez élethalál harcában a töröknek egész életerejére, összes phanatismusára volt szüksége, s ha az még talán kérdés, vajjon állandó küzdelmet vala-e képes alkotni, az nem szenved kétséget, hogy folytonos erőfeszítésével rövid történetét világhírűvé 'és ragyogóvá tette. Ellenben a magyar nem küzdött ama két eszme egyike ellen sem. Mindkettő mint az új lét' változhatlan föltételeit elfogadta, ősi vallásától megválván, keresztényen lón, s lemondván az uralkodásról, testvére s társa lón a népeknek, melyeket 'meghódított.

E történeti nagy momentumban látjuk előttünk fölemelkedni Szent István első magyar király fenséges alakját, ki nemcsak aposA tolváa lett a nemzetnek, melyet vezérlett, hanem a nemzetiség' nagy elvét is kimondá, mely innét kezdve a magyar állodalom' történetén végig világol. T. i. azon parainesisében, melyben királyi tanácsainak összegét Imre herczeg' fiához intézi, azt mondja: „Unius lingue, uniusque oneris régimen imbecile et fragile est... Quis grecus regetret latinus grecis oneribus, aut quis latinus grecos latinis — regenet oneribus! Nullus.“ És én e szavakban nem egy látnók' koron túli bölcsességét látóig hanem egy okos embernek szavát, ki józan ésszel a társasági szükségek' elutasíthatatlan kiyánatát (postulatumát)' bevallja, elfogadja is kijelenti azon tekintéllyel, mely egy hazaalapító véleményét kísérni szokta.

Ki azt állítja, hogy a magyar alkotmány a más népfajok' elnyomására van....., az egyszersmind tanúságot tesz arról, miképen alkotmányunknak sem szövegét, sem szellemét sem ismeri. E két állításban belső ellenmondás foglaltatik. (2.) Épen ellenkezőleg az áll, miképen nincs régi alkotmány, mely a különbféle nemzetiségeknek belső kifejlődésére szabadabb tért nyitna, sőt arra azokat mintegy felhívná. Oly történeti tünemény, melynek kútfejét nem kevesen kizárólag azon nagylelkű türelemben s emberszeretben, mely a magyar fajt ervitázhatatlanul jellemzi, hanem azon egyszerű igazságban, mi szerint minden polgári állapot föltéve, hogy természetű folyamában erőszakosan nem gátqltatik, a társaságot alkotó elemek' követeléseinek önkéntes visszatükrözése. Ott hói többféle népfaj lakik együtt egy állodalomban, a közös fennmaradás s virágzás föltétele |egymas nemzetiségének kölcsönös kímélése.

A magyar alkotmány hasonló egy régi épülethez, mely külön-

böző korban alkottatván, külsőleg annyi arczot mutat, a hány homloka van. Monarchicusnak fogja nevezni, a ki benne a királyi vetőt nézi, aristocraticusnak az, a aki felsőház alkotóelemeit s egyes osztályok kiváltságait tekinti, democraticusnak az, a kinek figyelmét a közigazgatásbeli decentralisatio, a megyék bő autonómiája, s a szabad választásnak nyújtott tág tér ragadja meg. Azonban (oldalt írónnal: Jún. 30.) csatlakozik, a ki az alkotmányra egytudományos theoria' elvont szabályait alkalmazván, a szerint akarná vagy megítélni vagy osztályozni. Sajátságá minden történelmi alkotmánynak, hogy itt szabályainak értelme lényegesen különbözik attól, a mit az alkotmányos gyakorlati élet szellemének nevezünk, hogy minden ilyen nemzeti alkotmány valóságát és értékét csak összes működéséből az életben kellőleg lehet megbecsülni, innen van, hogy történelmi institutiokat sem másolni, sem átvinni nem lehet, mert ezek, különböző népekre alkalmazva, lényegében és eredményében éppen akkor különböznek legtöbbet egymástól, midőn alakban egymáshoz leginkább hasonlítanak.

Azon korban, melyben a magyar alkotmány is származatát vette (a X. és XI. században), a tény az nem a polgári társaságban uralkodik. Igen hibázik, ki a társaságok ez állapotában általános szabályok vagy következetesen keresztülvitt elvek befolyását keresi. Sem általános szabályt, sem elvet nem találunk itt elismerve s felállítva. Midőn egy új törvény meg jelen, az nem valami teoriából, hanem magokbul a tényekből ered, midőn egy új intézvény léteit kap, az természetes kifolyása a társaság' valódi szükségének, és nem egy tudományos rendszernek logioai következménye. De midőn ezt állítjuk, távol van tőlünk kétségbe vonni, hogy öntudatlanul bár, de akaratlanul is minden népnek polgári alakulásában és fejlődésében bizonyos határozott törekvést vehetni észre, mely apródonkint a pusztá ösztöntül az elv magasságára emelkedik. Így a középkorban az európai álladalmélet' történetében egymástól eltérő két rendszerre találunk. Egyiket képviseli a román faj, mely universalismusra, a nemzetiségek' határain túl terjedő egyetemi uralkodásra törekszik, másikat képviseli a germán faj, mely particularisticus hajlamánál fogva még a homogén elemek határain belül is apróbb politcái testületek és decentralisált társaságok létesítésével foglalkozik. A magyar nép azon szűk téren, melyet munkásságának az isteni gondviselés kijelölt, mint e két rendszer' közvetítője jelent meg, mindkettőtől eltér és mindkettőhöz közeledik, hozzájuk hasonló is és különbözik is tőlük. És itt van helye, hogy a magyar alkotmány típusát, amennyiben kitűzött célunkra tartozik, szorosabban meghatározzuk, mivel ez egyszersmind a nemzetiségi kérdésnek s az e körül a legutóbbi időben támadt tusának mind értelmét, mind természetét kellő világításba állítja.

(3.) A legfőbb elv, mely a magyar alkotmánynak mintegy lelkét teszi, az unió, ellentétben az unitással. Birodalomnak, mely annyi eredetökre idegen elemekből van összealkotva, a kölcsönös

szabadságban gyökerező unió erkölcsi kötelekei közül nincs más biztos kapcsa. Életének az alapföltételét midőn a magyar állodalom tiszteletben tartotta, mindig is erős vala, valahányszor uniformitas és központosítás felé törekedek, mire történetünk itt-ott példát nyújt, mindig némi ingadozásnak indult. Ez uniónak politicalai fenntartója s képviselője nálunk kettő volt, egyik a korona, a másik a közországgyűlés. Szándékosan élek e kifejezéssel: korona, és nem evei (sic!) király, mert az ősi magyar alkotmány, jogilag, nem ismert örökös dynastiát, mert minden birtok és föld, melyet a magyar valaha szerzett, nem a király, de a korona hatósága alá adaték, mert e f ictiv. a nemzet sok elmésséggel jogainak biztosítására ügyesen használta fel, akképen, hogy fejedelméül soha nem ismert el mást, mint a kit e koronával megkoronázott, azzal pedig senkit nem ékesíte föl, ki a hozzá kötött feltételeket el nem fogadta. A fölségi jogokat tehát a nemzet, közvetve, maga gyakorolta, a minthogy királya gyakran nem volt, de mindig volt választottja, ki a souverenitas mind kötelességeit, mind jogait teljesítette. Mi az unió másik képviselőjét, a közországgyűlést illeti, ennek hatásköre és föladása mit se (?) különbözött más országok törvényhozásaitól. Éppen azért, mivel ez több egyesült népek és tartományok küldötteinek gyülekezete volt, midőn egyrészt ez állaspontjában inkább az általános és köztermészetü érdekek' szabályozására utasították, másrésztől az ellenkező nép s országérdekek' kiegyenlítése körül bírói szerepet vive. A birodalmi gyűlés nálunk nem csak törvényeket hozott, magyarázott 'és' törölt, de mint legmagasb törvényszék, ítélt is. Az egyes tartományi gyűléseken tisztán belső ügyeket intézgettek, ezért ott mindenik faj és tartomány maga magát képviselte, ellenben a birodalmi gyűlés munkájában valamennyi nép és tartomány részt vőn, épen azon oknál fogva, mivelaz volt a szövetségi létnek központja, hol az unió mint állodalmi élet tudott nyilatkozni.

(Írónnal: Júl. 1.) Másik főelv a magyar alkotmányban a status hatalomnak elkülönzése. A nemzet s kormány elválaszthatatlan egységének eszméjét a magyar alkotmányban mind jogilag, mind tetteleg folyvást uralkodni látjuk. A kormány magának a királynak személyében sohasem volt összepontosítva, s ha időnként különbözőleg volt is a királyi tanács szerkesztve, de a király a kormányt mindig csak a törvények szerint s tanácsosaival ogyütt vihette. Változhatott s valóban változott is azok száma, a kik az országban polgári jogokkal bírtak, de a kik ezekkel éltek, mind azok a királyt a törvény által ép úgy korlátozták, mint viszont ők a király által a törvéynél fogva korlátoztattak. A törvény suprematiájának elve minden más tekintélynél, a királyt sem tekintve, magasb volt. Absolut hatalom: s jogilagos souverenitas (souverainité de droit) a fejedelemnek sohasem tulajdonított, a király roppant hatalommal, de azzal nem valami isteni jognál, hanem csak az alkotmánynál fogva bírt. Innen van, hogy politicalai jog' szent eszméje a magyar nép lelkében mindig teljes elevenségében élt, mert érezte, hogy bar hol hiányosb, hol tökéletesb

alakban (4.), de mindig a nemzeti akarat volt nemcsak a törvényeknek, de a végrehajtásnak is kútforrása. Is hogy e kincsnek becsét a nemzet méltányolni tudta, bizonyosága azon sok garancia, mellyel azt korról korra — oltalmazni igyekezett. Már az 1222-ki aranybullában a törvényt sértő király ellen ellenállási, jogot tulajdonított magának a nemzet: kétségen kívül, a törvényes és jog állapot fenntartására a belső háború, az az az anarchia veszélyterhes eszköz, de azon műveletlen kor' népei s fejedelmei más garanciát sem felfogni, sem alkalmazni nem voltak képesek. Utóbb, midőn a nemzet teljesen keresztényé lőn, a vallásban, a királyi eskü szentségében kereste jogainak biztosítékát, azután az ünnepélyes békekötések' pontjaiban, végre a törvényesen megállapított kormány felelősség' eszméjében, és midőn mind ez elégtelennek mutatkozik, forradalmat soha másért, mint a hatalombani részvétel és osztozás nagy elvéért kezdett.

Következik az imént kifejtett elvből is, miként a magyar birodalom! sem összegében, mint szövetség, sem önálló részeiben nem képezett állodalmat, e szónak antik vagy új francia jelentése szerint. Az állodalom, a philosophiai szörnyeteg, nem uralkodott itt zsarnokként a társaság fölött, sőt ellenkezőleg az individualismus emelkedett fölébe az állodalomnak. A magyar alkotmány' szelleme szerint az állodalom volt a személyért, és nem a személy az állodalomért, a status, mint politicalis institutio, csak arra való volt, hogy szolgáljon a személyes szabadságnak, az individuális szabadság a politicalis szabadságnál mindig előbbvalónak tekintetett. Személy és vagyonbeli szabadságára nézve egy nép sem féltékenyebb a magyarnál, saját személyét mindenik szent oltárnak tekinti, melyet senki nem illethet s hajlékát egy erős várnak, melybe még a bíró is, ítéletével kezében, csak bizonyos formák között óvatosan léphet be. E féltékeny óvása a személyes jogoknak az oka, hogy a foecstelenítő büntetés törvényeinkben csaknem egészen ismeretlen, s hogy közigazgatásunkban az útlevel és politicalis rendszer folyvást mellőztetett. E gondolkodásmód nyújt kulcsot azon történeti tüneményhez is, mi szerint a nemzet, országának határai között, a belső közigazgatási és individuális szabadságát akkor is megvédte, midőn idegen királyai alatt, mint állodalom internationalis függetlenségét, tetteleg, elvesztette. Szóval, a magyar alkotmány az individuumot és azon jogokat, mik az individualitástól, erkölcsileg, elválaszthatatlanok, az állodalom elvont eszméjének, e politicalis bálványának, soha nem áldozta fel, a statusnál mindig fölebb helyezte a népfajt, a népfajnál a személyt.

Egy negyedik elv, mi a magyar alkotmányt jellemzi és bizonyos tekintetben csaknem valamennyi egykorú fölébe emeli, az, hogy míg más hódító fajok külön törvénykönyvet írtak magoknak és külön a legyőzötteknek, a magyar önkényt hódolt a törvény ama legfőbb kellékének, mi szerint annak az általánosság (universalismus) characterével kell bírnia. A középkor más állodalmaiban a személyes törvényrendszer uralkodott, azaz a származás és faj szerint különbözött a törvény is, a magyar birodalomban az ellenkező, a territoriális

törvényrendszer állott, t. i., az ország valamennyi lakosait, fajkülönbség nélkül, ugyan azon (5.) törvények kötelezték, azaz nemzetisége miatt polgári jogaiban senki sem szenvedett rövidséget. Más hódítóknál, csaknem Európaszerte, ugyan azon földi és haza határai között, két különböző népet két külön jogkörrel találunk, egynél, például, vagy a hivatalokat és a földbirtokot, vagy a katonaságot és nemességet látjuk kizárólag egyik félnek tulajdonítva, néhol a házasság is meg volt tiltva a két bár keresztyén, de idegen törzs tagjai között, ezért a törvények ily nemzeteknél inkább a priváté leges-ek természetével bírtak, ellenben a magyar törvény egyetemességének (universalitas) elvére mindjárt kezdetben felemelkedett, s bár a birodalmi összes népességet különböző korban különböző politicalai alapok szerint különböző osztályokra szakgatva szemléljük, de ez elosztályozásnak csak egy nem szolgált alapul soha, t. i. a fajkülönbség.

(Iránnal: Júl. 2. 3.) De legfontosabb vonása a magyar alkotmánynak mind politicalai, mind nemzetiségi szempontból a megyei rendszer vagy a localis hatóságok' autonómiája. Ez- az a mi a magyar alkotmányt annyi századok folytában minden vészek között fenn tartá és nem kétlem, ennek gyökeréből hajtand ki azon mentő ág, melynél fogva a magyar saabadság jövőjében is kiragadja magát jelen süllyedése mélységéből. Nem ismerék institutiót, mely már elvben, az emberi természet szükségének jobban megfelelné, és mely, gyakorlatilag, bár hol e világon hasonló tökéletes kifejlődést nyert volna. Tőlünk kölcsönözte országgyűlési szerkezetét a lengyel is, de nem a vetőt, a diaetiorákat (?) is megyeink organisatioja utam alakítá, de sem a rokoszt, az elvbeli anarchia ezen kinövéseinek a mi alkotmányunkban nincs semmi nyoma. Mind azon garanciák, miket jogai biztosítására a nemzet magának a középpontban állított, idővel sikeretleneknek mutatkoztak; így az ellenállási jog, így a királyit ellensúlyozó nádori hatalom, így a fejedelmi tanácsok felelőssége, mint a koronázási diplomák; a királyi eskü szentsége, az ünnepélye^ békekötések is; ennél valamennyinél fogatosb és tartosb volt a megyei autonómia. Oka ennek azon politicalai máximában létez, mi szerint a szabadság nem élhet a jog nélkül és a jog ismét mit sem ér, ha annak gyakorlására az illető nép tetteges hatalommal is nincs felruházva. És épen ez életerős hatalomnak kútfeje és orgánya nálunk a localis hatóság. Nemcsak némi törvényhozási joggal bír ez a maga körében, de tettegesszel, az az végrehajtásával is, mint olyannak joga van a középponti kormány rendeletét, a törvény szerűség szempontjából, ítélet alá vonni, mint ilyen pedig azon elkerülhetetlen közigazgatási testület, mely nélkül és melyen kívül a fejedelem és tanácsa legkisebb parancsot sem' vehet foganatba. De azon kívül, hogy a megye lakosságának egyeteme a törvényhozás jogaiban némileg osztozik, s a végrehajtó hatalom!' egyedüli eszköze, mely által az magát ...(?) hatja, a megye' egyeteme saját körében is érdekei fölött, nyílt üléseiben, még terjedelmesbb joggal intézkedik; a birodalmi országgyűlésre követeket küld és azoknak utasításokat ad, tisztviseleit és híreit

rövid időre, koronként, szabadon választja, budgetjét meghatározza, utat csináltat, börtönt épít, kórházat alapít, tisztviselőit számadásra vonja s ha ok van reá, azokat felfüggeszti vagy cassálja, — a birodalmi érdekeket tárgyalás alá veszi, s erre vonatkozó eszméit hivatalos levelekben közli a fejedelemmel és az ország többi hatóságaival. E tisztán magyar nemzeti institutio psychologiai szempontbul is mély bölcsességre mutat, amennyiben a hazafiúi és egyéni törekvéseknek szabad tért nyújtván s azokat valósággal kielégítvén, megkevesíti azok' számát, kiket vagy nagy hivatásuk vagy nyugtalan ambitiojuk a köz-ép pont felé ragad, de mégis fontosb ama politicai szempontbul, mi szerint az országban (6.) törvényhozó és végrehajtó hatolom több, sőt sok állittatván, ezekben oly élő, valódi, képes erők teremték meggyékként, melyek a birodalmi kormánynak engedelmeskedni is tudnak, de annak, ha absolut irányt venne, ellenállni is képesek. E localis hatóságba a polgárok' mindennemű érdeke és jogai annyira be vannak szöve, s a polgári valamennyi szabadságok' szálai annyira itt pontosulnak össze, hogy lehetetlen volna egy szabadságot megtámadni a nélkül, hogy valamennyi nüg ne támadtatnék, pedig épen abban áll az alkotmány' jósága, minden jogokat úgy fonni egymásba, hogy ne illettethessék közülök egy sem a nélkül, hogy a rázkódtatást egyetemben mind meg ne érezze. És e localis autonómiában áll a magyar alkotmány legfőbb nemzeti typusa, s ha egyrészről a nemzeti szellemből, mint kútfőből származott ez intézet, másrészről viszont, eredményeiben, e szabad intézet a magyar cbaracter' fejlődésére a leglényegesb befolyással volt. Ennek köszönhetjük ama particularis hajlamot, mely ez apró házacskák' gondjai mellett a nagy haza' érdekeit velünk néha felejteti, mi aztán ártalmunkra is vált, de ennek köszönhetjük a nemzet összes történetét jellemző őszinteséget s azon politicai józanságot is, mely a valódi szabadságot nem illusoricus jogokban, p. o. a pusztá képviselőválasztásban, hanem az embert legközelebb illető összes érdekei szabad kezelhetésében keresi.

Magyarországi nincs departamentumokra osztva, melyek pusztá közigazgatási gépek lévén, semmi valódi joggal és semmi hatalommal sem bírnak, hanem megyékre, melyek ugyan annyi önállósággal és organismussal bíró, kis országok. És a mi theoriában kikerülhetetlennek látszik, t. i. a súrlódás a megyék és a középponti kormány közt, azon nehézséget a magyar alkotmányban szerencsésen megoldva látjuk. A birodalom mintegy azért látszik felosztva lenni apróbb részekre, hogy a nagy többségben az individuális képességek soha nem lévén olyan nagyok, mint maga a haza, ez alkalmazkodjék hoízzájok, hogy ekképpen semmi tehetség ne vesszen el a nemzetben felhasználatlanul. Ez észrevétel is bizonyítja, miképp alkotmányunk szelleme szerint a társaságban a főmomentum a személy, a status nem kíván polgáraitul lehetlenséget, sőt felosztás által mágiáit megkicsinyíti, hogy ez által jogainak gyakorlására mindenkit képessé tegyen, a szabadságot mintegy maga hordja az egyesek hazai körébe, hogy azt székhelyeik körül a polgárok kényelmesen és tetteleg élvezhessék.

De ha a localis autonómia fontos a szabadság' biztosításának s a jó közigazgatásnak szempontjából, még fontosb jelentéssel bír nemzetiségi tekintetben. Eszembe jut egy mély gondolkodónak következő mondása: „sokaság, melyben egység nincs, az zűrzavar, egység, melyben nincs különbi eleség, az zsarnokság“, és úgy találok, hogy ez axiómának leghűbb valószínűsítését a magy. állodalom szerkezete nyújtja. Mint már főlebb megemlítem, a magyar birodalom különböző népei közt az uniót képviseli a korona és az orsz. gyűlés, de a birodalomnak valódi federatív jellemét a területi autonómia adja meg. Midőn az egyes országok, mint Slavonia és Croatia, meghódítottak, állodalmi függetlenségüket elvesztették ugyan, de nyervén községi és megyei szerkezetet, ez új alakban polgári szabadságuk és nemzeti szellemök teljes mértékben nyilatkozhatott. E szerint minden nagyobb tartomány és számos népfaj belső közigazgatásának vezérlését megtartván, a magyar birodalom nem volt más, mint egymás mellé állított (juxtap...) állodalom egyesülete, melyeket eredetileg föltétlen hódítás kapcsolt, de tetteles érdekek közössége (7.) együtt leélt hosszú történet erkölcsi báj ereje tartott össze. Úgy, hogy az unió' eszméje által szükségessé lett föltételeken belől, minden népfaj, mely compact tömegben lakott együtt, saját földén, saját házkörében, saját templomában csaknem egészen souverain maradt. Innen szárauzik azon nagy és érdekesen szép változatosság a megyék' életében. Mindenik megye saját jellemmel bír, mindenik más szokással, más szabálykönyvvel él, mely határain belől törvénykönyv gyanánt szolgál, még a birodalmi, úgy polgári, mint büntető törvények körüli eljárás kevésbé lényeges formái is megyénként különböznek; mindenik megyének saját címere, saját krónikája, saját színe, saját divata és Saját dicsősége van, t. i. a közélet mindenikben hű lenyomata a benne lakó tisztán egy vagy vegyült népfaj szellemi és műveltségi állapotának. Ha néhol volna példa rá, hogy valamely megyében a népfaj s a nála uralkodó szellem közt nincs nemzeti összehangzás, okát e tüneménynek kereshetjük oly nemzetileg idearen befolyásban, mely szabadon elfogadtatott, de nem olyanban, mely rá kényszerített.

De analysáljuk néhány szóval a megyei autonómia szervezetét s elemeit és ez analysisből meg fogunk győződni, hogy az, belső természeténél fogva minden nemzeti kényszerítést kizár, sőt lehetetlenné tesz. A megye nálunk nem hasonlít a francia departementhez, melyet a középponti hatalom, az ország területéből önkényleg kiszabdál, a megye nálunk egy természetes, ősi (primitív) s történelmi felosztás. A mint valamely tartomány a birodalomhoz csatoltatott, az megyékre azonnal felosztaték s ezek így maradtak századok folytában változatlanul, e szerint politikai felosztásnak vagy egy még a magyarnál is régebb történelmi állapot, vagy a fajrokonság szolgált alapjául. Egy ilyen megye aztán középpontjává vált a benne lakó nép összes jogainak, szabadságainak és legdrágább érdekeinek, a birodalmi törvényeket ő exequálta, belső ügyeit szabályokkal Ő rendezte, s a bírói hatalmat is

vagy választottjai által, vagy közgyűlésében ő maga gyakorolta. S a mi szellemi és nemzeti typut a megye magára öltött, azt annál hívebben megtartotta s megtarthatta, mivel a családok, mint hazát ritkán cseréltek, ép oly ritkán cseréltek megyét, melynek múltjával összeforrnt őseik házi szent emlékezete. Ezért nálunk minden megye a haza és a nép egy része történetének megkristályosodott képe. Az is fontos körülmény, hogy status talán sehol nemi formálódott oly természetűen a társaság első elemeiből, mint nálunk. A személynek szabadsága sehol nincs jobban biztosítva, mint nálunk. Az ilyen szabad személyekből áll elő a család. A család' vérségi kapcsolata viszont alig valahol oly tartós és folytonos. E családok' összege képezi aztán a községet, mely a maga körében szinte önhatósággal bír, és végre a községek' összege képezi a megyét, melynek közben jövetele nélkül a község mint magában, szemközt a központi kormánnyal, gyöngye lény, a végrehajtó hatalommal semmi érintkezésbe nem jön. De a ki joggal bír a megye' tanácskozásaiban részt venni, ott nem képviselő által, hanem személyesen jelen' meg, következőleg ott minden egyes individuumnak, bár mely népfajhoz tartozik, szabad tér nyílik nemcsak érdekeit s jogait, de elvét és véleményét, sőt szenvedélyeit és vágyait, annyiival inkább nemzeti színét és irányát érvényessé tenni. Ezért mióta a magyar birodalom fennáll, minden község saját népnyelvén folytatta dolgait, és semmi nem álla ellen századokon keresztül, hogy a községek többségének nyelve az illető megye tanácskozásainak s közigazgatásának nyelvéné ne emeltessék. Meggyőződésem szerint, mely birodalom (8.) több országokbul és különbféle népekből alakult össze, arra nézve a localis autonómia a legjobb, sőt az egyetlen forma, melyet emberi elme kitalálhat, vagy inkább ez magától az isteni gondviseléstől kijelölt alak, melyet az ilyen visaony ha külső erő által meg nem tartatik, szükségképen magára ölt, — egyesít a nélkül, hogy az eltérő nemzeti irány' folyását meggátolná, szabad fejlődést enged mindenik népfajnak a nélkül, hogy az egységet a statusban lehetetlenné tenné. Világos mind ezekből, hogy ha a magyar megyei szerkezet, jogot és hatalmat párosítván magában, mind képes, mind alkalmas a középponti kormány zsarnok törekvéseit meggátolni, mivel ez abból egyet nem semmisíthet meg, hoigy összegében valamennyi meg ne támadtassék, az még tagadhatatlanabb, mikép a szerkezet a különbféle nemzeti érzelmek mind fenntartására, mind kifejtésére a legszabadabb tért nyújtja, következőleg, mely nemzeti elem hasznát nem vette, annak nem a szabad tér, hanem annál a belső erő hiányzott.

(írott nál: Júl. 4.) Íme ez rövid synopsisa a magyar alkotmány alapelveinek. Históriai alkotmány nem hasonló philosophiai rendszerhez, mely egy felállított elvből kiindulva symmetricus egységet alkot, következőleg az elősorolt elveket a magyar jogállapotban, tudományosan egymás mellé állítgatva nem találják fel; de politikai életünk' egész folyama bizonyítja, hogy az első alkotmány szerzők lelkében ezen elvek szelleme uralkodván, ez az a mi az alkotmány lényegét

és életerejét teszi. Hódítás vala a magyar birodalom' eredeti alapja, de a mi azt a történet' menetében össze és fenntartá, az a szabad unió elve volt. Míg más államokban a hódító, vagy a meghódított fajt tartá iga alatt, vagy azzal együtt maga is a fejedelemnek önkényes hatalma alá esett, nálunk az összes nemzet' politikai befolyása a közügyekben mind a két fél, úgy a hódító, mint a meggyőzött részére biztosított. Sem a status ideájának nem áldoztatott fel jogaival és szabadságaival a személy, sőt a statusszerkezet egyenesen az individuális tehetségek szabad nyilatkozatának biztosítására szolgált. Ezen kívül a magyar törvények mindig az universalismus characterével bírnak, s ha bár a pojitikai jogok különböző korban különböző tekintetektől föltételeztettek, de az bizonyos, hogy soha nem a származástól és nemzetségtől. A localis hatóság és autonómia végre olyan institutio, a mely a nemzetiség elvének legjobban megfelel, s azzal, mint firma, a legbensőbb összhangzásban van. A mi véletlen csoportozatban (groupe) ez az embereket s családokat találja, azokat azon alakban s typossal, mint politikai testületeket, azaz mint községeket elfogadja. E községi rendszer, a legliberalisabb a maga nemében, jogot ad a község lakosainak ügyeiket szabadon igazgatni, de jogot ad mind azt tenni nemzeti szellemökben és egy fokkal főlebb menve, semmi sem gátolja, hogy a megyei életben a különféle községek különféle nemzetisége az őt illető kisebb vagy túlnyomóbb befolyást magának meg ne szerezze.

Mind ezek után én azt hiszem, hogy a magy. alkotmány' alapszerkezetének e kivonalozása mindenkit képes arról meggyőzhetni, miképen az nemcsak nincs a nem-magyar népfajok' elnyomására kiszámítva, sőt az minden olyan elnyomást, már elvben kizár.

Azonban ez általános bebizonyítást én nem tartom elégnek, ez csak mögletéül (Hintergrund) s alapszínéül szolgáljon azon részletes argumentumok s nyomozatok hosszú sorának, melyre ezennel áttérek.

(9.) Ha áll azon tétel, mi szerint M. országban a nem-magyar fajok politikai szabadságaikban s a mi ezzel belső összefüggésbe van, nemzeti fejlődésökben meggátoltattak, annak nyomát vagy a törvényekben s institutiokban, vagy az életben kell keresnünk. E kettőt megkülönböztetnünk és összehasonlítani azonban annál szükségesb, mivel a historiai alkotmányokbani változatos élet a rendszerezett alkotmányokbani egyforma élettől különbözik, s amabban gyakran sem azon irányt sem azon előnyt nem találjuk, miket az írott formák mutatni látszanak. E két nembeli nyomozásbul aztán ellenmondhatatlanul ki fgg s ki kell sülni, vagy, hogy létezett az elnyomás, mellyel vádoltatunk, vagy, hogy az ellenünk emelt vád alaptalan.

(Irónnal: Júl. 8.) Azt amit a politikai institutiokra s törvényes rendeletekre nézve mondandó vagyok, nagyobb világosság' okáért három tételbe foglalom össze.

Első tétel, hogy a magyar nép a nevéről nevezett birodalmat meghódítván, maga, mint hódító és a többi népek, mint hódítottak közt, a polgári jogokra nézve, semmi különbséget soha nem tön.

Második tétel, hogy azon kívül, mikép a birodalmi közügyek előbb magyar, aztán a papi és a habsburgi uralkodás befolyása alatt, latin, s utóbb ismét magyar nyelven vitettek, a különböző népfajok' nemzeti fejlődésének egyenlő szabadság engedtetett, s a mint kilencz század' folytatában, a magyar elem nem követelt magának semmi előnyt, azon kívül, mit a tág unió' elve szükségessé tón, úgy történt e tekintetben a népfajok' panaszait sehol és soha nem említi.

Harmadik tétel, hogy az 1848-iki forradalom, eredetében, tisztán alkotmányos természetű volt, amennyiben a magyar állodalom, igazgatási függetlenség' tekintetében, az ősi és így legitim alapra vitett vissza és tisztán democrati, amennyiben a nép' nagy tömege, a jogegyenlőség' elve szerint, minden polgári jogokban részesítettett és csak utóbb a rác, horvát, oláh fölkelések látszottak annak nemzeti-ségi szánt adni, ezek elámíttatván a királyi háztól, mely a magyarnak nem annyira nemzetiségét, mint ő benne a szabadság' zászlóvivőjét üldözte.

Mi az első tételt illeti, történetileg bizonyos az, hogy míg más hódító népek az elfoglalt földön és annak legyőzött lakosai irányában, maguknak jogokat, kiváltságokat, elsőségeket tartottak fenn, a magyar semmi különbséget nem tón maga és a legyőzött népek közt. A mi jó intézvényt, törvényt és szokást talált nálok, azt elfogadta, ami jót ő magával hozott, azt velők megosztotta, a győző nem maradt úr külön jogokkal, hanem Ion testvére a többi népeknek. Sehol sincs nyoma, hogy valaha valamely polgárjog egy vagy más népfajhoz, különösen pedig a magyarhoz tartozástúl föltételeztetett volna, innen van, hogy bár kezdetben, sőt utóbb is, a honvédelem' kötelességét kiválólag a magyar faj teljesítette, mi lassú szaporodásának is egyik oka, jobbágyokká szintűgy váltak magyarok, mint szabadokká vagy nemesekké tótok, rácok, oláhok, németek, czigányok.

Itt ismét Szent István fenséges alakával találkozunk (10), ki 1001 körül kimondván, miképen „unius lingue uniusque moris regnum imbecile est et fragile“, egyik legnehezebb politicalai földatra nézve vezérfonalat a nemzet' kezébe adta. Újabb időkben e maxima igen paradoxnak találtatott. Elfelejtetett, miképen az csupán magasztalása volt az akkori tényleges állapotnak, midőn nem vala egy nagyobb állodalom sem, mely különbféle népekből nem állott volna, Különbben, e mondatban az akkori socialis viszonybul folyó szükség emeltetett elvvé. Mi természetesb, mint elfogadni a dolgok' megváltozhatlan rendét, mint azon országban mondani ki a kölcsönös türelem humánus elvét, a melyben az az elvnek annyi sokfélesége közt, magának a lehetőnek föltétele. Központosításra s uniformításra törekedő status' szempontjából hamis lehet e tan, de belőle a legemberibb gondolkodás és érzésmód s a nagyaiinkban elismert nemzetiség elvének élénk előérzete sugárzik ki, mely a magyar birodalomban lakó népek' egymás közötti viszonyára, majdegy ezer év' hosszú során át, valósággal is jótékonyan hatott. Tanú erre maga az eredmény, mit mutat a történet, melyből látjuk, hogy a politicalai jogokbul kizárt

paraszság roppant számmal többször fölzendült a nemesség ellen, mint Erdélyben: Biró Márton alatt 1437-ben, Hóráé alatt 1788-ban, mint Croatiában Gubelaé alatt 1573-ban, 1755-ben, mint Magyarországon Dósáé alatt 1515-ben, de népfaj népfaj ellen nemzetiségi jelszóval soha sem támadt föl, mivel valamely népfajhoz tartozni, ai sem nem adott jogot, sem attól senkit nem fosztott meg.

Törvénykönyvünket és armalisainkat végig forgatván, azokban 'két olyan tényt találunk, milyent alig mutat föl más hódító nép története.

Egyik, hogy azon népek közt, melyek az országot már a meghódításkor lakták és a magyar nép közt, mindeniket az illető polgári osztályokban tekintve, tökéletes jogegyenlőség volt, — a magyar nem emlékezett arra, hogy ő hódító, a többi elfelejtette, hogy legyőzött.

Másik, hogy a kik az országba később hivataok s költöztek be, vagy a kiknek országuk a magyar birodalom' részévé később lón. azoknak a magyar több jogot adott, mint a mivel ő maga bírt.

Ha a nem magyar népfajokat tömegekben vesszük vizsgálat alá, a mint azok vagy országokban laknak, melyek külön neveiket is megtartották, vagy vidékeken, melyek nekik lakhelyül kizárólagosan adattak, úgy fogjuk látni, hogy ez országrészek oly jogokkal is megajándékoztattak, milyenekkel a magyaroktól lakott részek soha nem dicsekedhettek. A szászok a Szepességiben, nem csak myelvöket megtartották, hanem régi szokásaikat, törvényeiket, mint a hatóságot is. saját dolgaikat kormányozni. A flanderek, Erdélyben, mind e joggal s autonómiával még nagyobb mértékben bírtak, úgy, hogy csaknem statust képeztek a statusban. Amint már előbb a kunok, a jászok, a tatárok nemcsak az ország' legjobb földét kapták lakhelyül, de különös szabadságokat is nyertek. A horvátok csak azon időn kívül, hogy a megyei szerkezet rajok is kiterjesztett, megengedették társországi diaetát tartam, ezen felül ők sem voltak kötelesek katonát szállásolni, ő nálok mind a személy, mind a vagyon adóul csak felét fizette azon összegnek, mit ugyan azon személy és vagyon Magy. (arorsz)-ágon fizetni tartozott. És e jogokat, miket (11.) a magyar az idegen népfajoknak maga fölött adott, 8 századon át szentül megtartotta.

Mi több, Horvát o(rszá)g a maga területéről a zsidókon kívül a magy. (arorsz)gi lakosok' protestáns réiszeit, három milliónál többet, és ez jobbadán magyar, municipalis szabályánál fogva, kizárta és a magy, törvényhozás ezt, az erő nagylelkűségével s nyugalomával s talán a béke kedvéért is, elnzte.

Sőt voltak hosszú időszakok, midőn Erdélyben szászföldrül Magy. (arorsz)gban a németektül lakott királyi és bányavárosokból a magyarok kirekesztettek, úgy hogy 1608-ban (articulus 13), 1609-ben (art. 44.) es 1655-ben (art. 34.) törvényt kellett hozni, mi szerint vallásra és nemzetiségre nem tekintve, ezekben a magyarok, sláVok, csehek is megtelepedhessenek, hivatalt viselhessenek, birto-

kot vehessenek, illet. . . levén (mondja a törvény), hogy kivált a magyarok saját hazájukban, mint jövevények tekintessenek. Hasonló szabály volt szükséges, a magyarság' érdekében, Budára, az ország fővárosára nézve is.

Mígen más oldalról nincs rá példa, hogy magyar városnak vagy vidéknek kiváltsága volt volna más népfajok ellenében, nincs rá eset, hogy magyar város vagy község más népfajbelit köréből kizárt avagy kizárni akart volna.

Bár a magyar hódító volt, nemzetiségi tekintetben soha sem kötötte azt, hogy valaki földet bírasson, azt, hogy nemes lehessen, azt, hogy hivatalt és méltóságokat viselhesen, azt hogy hadsereget vezérelhesen. Tökéletes egyenlőség volt, e részben is, az ország minden lakosai közt. Törvényeinkben 'ki van mondva, hogy magyarnak tekintetik az ország minden polgára, azaz, hogy a jogokra nézve minden, bár mi országrészben lakják s bár mi nyelvet beszéljen, az osztrák tályabeli többi egyenlőnek tartatik. Hogy a magyar hódító faj, annak semmi nyoma nem maradt fenn a birodalom' nevének kívül.

Példátlan tünemény a hódítások' és népek' történetében, mi szerint csak szívesen fogadtatik, de annak jog adatik a hódító fölött. A törvény alul a magyar soha és semmi tekintetben nem tőn ilyen kivételt a maga javára, más népfajokéra igen gyakran.

Itt van helyén elmondani egy más észrevételt is. Mely társaság' keblében ellentétes elvek zajlanak, azoknak előbb-utóbb okvetlenül összeütközésbe kell jönniök egymással. Ilyen ellentétes elv volt a magyar alkotmányban a szabadság és szolgaság, amazt a nemesség, emezt a parasztság képviselte. Látjuk is, hogy az utolsó öt században ötször dühösen zendült föl a parasztság s ugyan annyiszor állt rajta a nemesség véres bosszút. Ilyen ellentétes elv volt a régi magyar pogány és a keresztyén vallás, később a protestantizmus és catholicismus, s ezek hosszú és véres tusát vívtak, míg elvégre vagy győztek, vagy békét kötöttek egymással. De a magy. birodalom' ezer éves történetében nem találunk egy csatát s egy forradalmat sem, melynek motívuma nemzeti elnyomás vagy emancipatio volt volna, miből méltán következtethetjük, miképen ha az elmaradt, azért maradt el, mivel rá ok nem szolgáltatott.

Lehetetlen is, hogy részrehajthatatlan vizsgáló ne csodálja azon ildomot és mértéket, mellyel a magyar az idegen népfajokkali bánt. Ez igazságos, bölcs és egyszersmind természetes! politicának köszönhette a nemzet az új hazábani meg- (12.) maradhatását, azt, hogy mindjárt a hódítás első éveiben az országon kívül viselt dicsőséges hadiáratokat a nélkül, hogy a hon maradt népek' föltámadásaitól vagy a külföld' betöréseitől tartott volna, és hogy később is, akár az osman. akár a német járom ellen kellé hazáját és függetlenségét védeni, vele együtt hasonló elszánással ont'á vérét valamennyi népfai. Sőt midőn az Árpád házbeli királyok' magvaszakadása után, különbféle nemzetbeli fejedelmek vetekedtek a magyar koronáért, nem találjuk, hogy a német vagy sláv trónkövetelők mellett a német

vagy sláv népfajok különösebben buzogtak volna, sőt inkább, hogy egy példát említsek, az olasz Károlynak leghűbb pártosai épen a horvátok voltak a sláv Venczel igényei ellen, annyira fölébe helyeztetett már akkor a közhaza' állodalmi érdeke a nemzetiségi tekinteteknek.

Korántsem állítom, hogy eme korban a nemzetiségi érdek oly fontos volt, mint az fontos lón napjainkban, de nincs is itt szándékom mást bebizonyítani, mint azt, miképen a magyar a más népfajoknak legalább is azon polgári szabadságot nyújtá, mellyel maga élt. De azt már állítom, hogy ha más állodalmi kapocs nekik vagy annyi szabadságot vagy ezen felül netalán a nemzetiségök' fejlődésére szabaddabb tért nyitott volna, bizonyosan azon újabb szövetség felé hajlondottak. Mind ez azonban nem történt, sőt midőn a habsburgi ház a 16. és 17-ik században Horvát (ország)got Magyarországtul elválasztani törekedett, a horvátok e terv ellen esdekelve folyamodtak a magyar közországgyűléshez, követeiknek utasításul adák eljárásaikban szorosán Magyarország követei politicájához alkalmazkodni és később is, midőn a Napóleon által alakított Illyria megszűnt, melynek egy részét tette Croatia, s ez Napóleon bukása után kezdetben nem M. (ország) ghoz vissza, hanem Ausztriához kapcsolatott, küldöttség küldöttség után ment Bécsbe, sürgetvén az anyaországhozí viszacsatolást és midőn az, 1824-ben, végre megtörtént, leírhatatlan azon nemzeti köz-öröm, mellyel Croatiában ez esemény, mint a régi szabadság' visszaszerzése, országszerte ünnepelettet. Nemcsak hogy minden, a mi magyar, szokás, divat, öltözet, szín, nyelv, újra divatba jött náluk, sőt a lelkesedés annyira ment, miképen az ifjúságnál nem magyarnak neveztetni sértés volt, s e 'közenthusiasmus friss befolyása alatt adatott a horváth követeknek 1827-ben és 1830-ban amaz utasítás, mi szerint a magyar nyelvnek a horváth iskolákban tanítását a közországgyűlésen sürgessék. Az tehát meglehet, békét és nyugalmat, jólétet és boldogságot társnépeinek a magyar nem volt képes adni, az magának is hiányzott, de adott teljes szabadságot, és ez hasonló a jó földhöz, mely magában semmit, de munkálva minden magot megterem, mely belévetetik.

Bizonyítja az eredmény, s a történet, mely azt feljegyezni szokta, hogy a magyar alkotmány volt az, mely a szabadság által válogatás nélkül minden népfaj érdekeinek egyképen szolgált.

A görög magas clerus hol vesz részt egy nemzet' szabad tanácskozásában? A magyar és görög felsőházon kívül sehol széles e világon.

(13.) Nem volt-e Oláh (ország) gban és Moldvában egész 1837-ig a görög nyelv a hivatalos s a fanariotak' igája alatt nem haldoklott-e az oláh nemzetiség akkor, midőn a szabad Erdélyből néhány tudós oláh ébredező szót intézett ama feét fejedelemség hazafiaihoz s nem Magyarországbúí ment-e ki az élő szikra, mely ott az irodalmat s a társaságot új életre költé ? E szellem volt az, mely Vladimiresco lelkét hazafiúi tette buzdítá.*

* Desprez idézett munkája. Tom. I. lap 121.

Kollár a pesti pap és tót költő, Schaffarick az újvidéki tanár és cseh tudós, nem a magyar szabadság' paizsa alatt hirdették-e a sláv egységnek nagy eszméjét akkor, midőn a slávok az absolutizmus' vas vesszeje alatt egyebütt világszerte mély hallgatásra kényszerítették? íme a panslavizmus' bölcsője is Magyarország.

És Gay hol egyebütt, mint Magyarországon merészelt fel lépni Illyria tervével, melyhez ő négy külön isouverain birodalmából szedegette össze a tartományokat és népeket? Mióta nincs meg a magyar szabadság, azóta a sláv Illyriáról nem csak beszélni, de gondolkodni sem szabad.

Mind ezek után lehetetlen be nem vallani, hogy az oláh mindenütt szolga volt, csak azon oláhok közt voltak szabadok, kik M. (agyar) o(rszá)gban laktak; hogy minden rácz szolga volt ('Szerbia függetlensége előtt), 'kivén azokat, kik hozzánk költöztek; hogy a sláv egész Európában politikai és szellemi jármot viselt, úgy Ausztriában, mint Török o(rszá)gban, mint a muszka birodalomban, csak Merszé) gon nem. Mind az oláh, mind az illyr, mind a sláv nemzeti egységnek eszméje földünkön, a magyar szabadság' melegében fogamzott.*

(írómmal: Júl. 9.) Csupán két népfaj volt, mely ellen a magyar törvények néha megszorító 'rendeleteket hoztak, de a megszorítások alapja tisztán vallási és nem nemzeti különbség volt. Egyik volt az izmaelita, az az mohamedán bolgárság, másik a zsidó. De még irányukban is a magyar alkot (mány) türelmesibnek mutatkozott minden európai t(örvény) hozásoknál, mert ha voltak is időszakok, melyekben keményen sújtottak, voltak olyanok is, melyekben az állodalom' legfontosb hivatalaiba helyeztettek.

„(14.) (Íránnál: Júl. 10.) Eddigélé szólottunk a népfajokrul, a mennyiben azok, mint tömegek költöztek be vágy különös hatóságot s vidéket képeztek, s láttuk, hogy mint ilyenek vagy hasonló vagy több jogókkal bírtak, mint magok a magyarok.

Tekintve őket most egyenkint, személyeikben, úgy fogjuk találni, hogy a polgári 'állás s befolyás a származástól soha nem volt föltételezve. A történet mutatja, miképpen virágzása korában Róma, a meghódított fajokat az állodalmi jogokbul folyvást kizárva tartotta, mikép a frankok a gallusokat, a normannok az angolszászokat a hivatalokbul s méltóságokbul kirekesztették, sőt Vallis kantonban még nem rég is, bár a német elem az olasznál tetemesen kisebb, püspöki kanonok, Landvogt csak német lehetett: akármerre fordítjuk vizsgáló tekintetünket, mindenütt találunk ilyen fajelsőségekre, csak a magyar nem utánozta soha e példát. Innen van, hogy minden

* Desprez épen nem tartozik a magyar ügy barátai közé, sőt ellenzői közé tartozik, még is a különbséget a két népélet közt, akkor midőn a Carintiiából a magyar Croatiába átlép, így teszi: „Cetté vrviaité, cetté gaieté bruyante et impétueuse quq frappèrent sitót que j'eus pasisé la lágne de douanes qui sépare les prwinces l'autrichiennes de la Croatie et 'de la Hongrie. D'ou venait oet air de oontentement, cetté joie plus expansive et plus ouverte? Ce n'était pas de l'aisance qui, lóin d'être en progrès, arait diminué dans une proportion très sensible, mais évidemment d'un peu de liberté de plus aussi ...

nemzetből, mely az o(rszá)got lakja, egyképen támadtak férfiak, kik vagy a hadsereg élén, vagy a polgári pályán dicsőséget árasztottak a magyar hazára. Ám forgassuk végig évkönyveinket, s bennük keressük föl ama nagy momentumokat, midőn a birodalom a veszedelem szélén vagy a dicsőség fénypontján állott, s úgy fogjuk tapasztalni, mi szerint az illető kornak legnagyobb embere majd egyik, majd másik népfaj' sarjadéka volt. Belus (nádoir 1272 táján) szerb, Myze (nádor 1289 körül) tatár vagy bolgár, Gara (nádoir) horvát, Stibor (erdélyi vajda) sláv, Hunyadi talán oláh, Frangepani olasz, Cilley német volt; 1224-ben nemesekké s előjogokra nézve a királyi családdal egyenlővé tettek a Zorian, Veat, Damian, Zldech, Vranko, Blaz, Friedrich, Dobrogost, Vlehan, mint sláv, oláh és német nevek; s végig olvasván a királyi... jószágadományozások lajstromát, azokban nogaji tatár, bolgár, kun, sláv, német, oláh nevekkel vegyesen találkozunk. Alig van példa reá, hogy a magyar faj tömegben szabadsággal megajándékozott volna, de a Turopolyai egész kerület' horvát lakosai öt négyszögmdnyi kiterjedésben már 1225-ben nemességre emeltettek, mint a jászok és kunok' összes faja is 1279 körül, és a királyi városság' fontos privilégiumait is a horvát és tót és német városok előbb és nagyobb számban kapták, mint a magyar városok.

Szóval, ha végig nézünk a^ok' névsorán, kik a múltban az egyházú és világi méltóságokat viselték, ha megtekintjük a mostan élő főnemességet, csaknem annyit találunk köztük vagy névre, vagy eredetre nézve más népfajbelit, mint magyart. Ez áll a kisebb nemességre nézve is, melynek száma több százezre megy, és a melynél volt 1848 előtt minden politikai jog, képesség és hatalom. A nemesség szaporodott valamennyi népfajból, abból sem törvény, sem gyakorlat senkit nem zárt ki. Mely megyében a népesség magyar, természetesen a nemesség is magyar, mert hiszen a nemesség mindig a népből emeltetik ki, de a hol a lakosság német, tót, oláh, horvát, rácz, a nemesség is az. így például Aradban, Krassóban a nemesség csaknem mind oláh, Trencsényben, Liptóban, Árvában csaknem mind tót (slavon); Szepesben csaknem mind német; Máramarosban, Sárosban [nagy részben orosz; Szeremben, Verőczében, Posegában mind csupa rácz; Varasdban, Zágrábban mind horvát.

Figyelmet érdemel itt még az 1848. választói törvény. Tudjuk, 1848 előtt választó volt minden nemes. Nemes pedig lehetett (15.) s lett mindenki, tekintet nélkül a nemzetiségre; hanem az is igaz, az aristocratia magát kizárólag magyarnak tartotta. Nem bírt ugyan a magyar elsőséggel, nem a törvény kizárta ezt, a testületnek volt ez a szelleme. E Szerint az aristocratia a magyarosításnak legbiztosabb alapja és eszköze volt, és e hatalmas helyzet az, miről a magyarság, 1848-ban, a szabadság javára önkényt lemondott, Sőt, áltengedtük az egész politikai hatalmat a demokratianak, mely téren a magyar faj minden más faj' irányában, egyenkint, többségben, de összesen valamennyinek irányában, kisebbségben volt.

Kiváltság megszűnt lenni a képviselet' alapja, s ez nem a nép-faj, hanem a népszám lön. Az 1848-ki törvény szerint a nemeseken és városi polgárokon kívül, választói lön minden, a ki sem gyámi, sem gazdái hatalom alatt nem lévén 850 fr. értékű, házat, vagy úrbéri telket, vagy 250 fr. évi jövedelmet, vagy saját műhelyt bírt, avagy olyan értelmességek bizonyos categoriájába esett. E liberális választó törvény alkalmat nyújtott az ország minden nép fajainak, mindenféle úgy polgári, mint nemesi érdekeiket a törvényhozásban tökéletesen képviseltetni. Az 1848 előtti régi rendszer szerint, a követek' házában, Horváth ország' szavazata úgy állt a szavazatok' összegéhez, mint 57:1 hez, az 1848ai reform után Horváth o(rszá)g és a végvidékek 34 szavazatot kapván 377ből szavazatuk úgy állandott a szavazatok összegéhez, mint 11 ilhez. És a dynastia s bécsi osztrák kormány elszánt akarata ellen, a magyar országgyűlés részeltette a képviseletben a vég-vidéki katonai telepet is, mely soha nem volt képviselve, s melynek 1,038.000 lakosságából egy milliónál több az oláh, német, rác, horváth népfajhoz tartozik. Ime e nagylelkű rendszabály az, melyei a magyar nemesség a népszabadságnak áldozott. Lemondott azon egy előnyről is, melyet nem a pozitív törvény rendelte, hanem a históriai események természetes fejlődése szerint bírt. Az aristocratiái szerkezet volt vagy lehetett volna a magyar nemzetiség' legbiztosabb erőssége (Feste) és leszállott bástyái közül, nemi uraimlát, nem belsúlyát, de békés lételét veszélyeztette, csakhogy a közös szabadságot megalapíthassa.

(Szabad legyen ez első tételt két jellemző esemény elbeszélésével, a forradalom' napjaibul, berekesztem. A szellemet és irányt, mely a népmozgalmakban uralkodik, a törvényeknél gyakran hívebben jellemzik események, mely azokban s azoknak tényezőiben önkényt nyilatkozik.

Ha a népben a mozgalmat valamely osztály híven képviseli, az bizonyosan az ifjú nemzedék, mely tettetésre sem elég ravaszsággal, sem elég élettapasztalással nem bír. Midőn Pest megye' azon választmányában, mely a diaetára utasításokat készítette, 1848-ban April'elején, a választási törvény fölött tanácskozás tartaték, s a diaetái, 'később törvénybe ment, törvényjavaslat helyett ez egyszerű indítvány tététek: választó legyen minden, a ki 18ik évét betölté, atyai hatalom alatt nincs, és a községben hat hó óta állandó lakást tart, ama észrevélt tevén: miképen, ha a választási törvény kidolgozásánál óvatosan nem járunk el, állásában a magyar nemzetiség meg fog ingattatni és ez észrevélt tapogatólag csak azért tevém, vájjon a tanácskozók, kik közt sok ifjú ember vala, öntudatosan szólnak e, s a javasolt módosítás' egész hatását (portée) ismerik e? Észrevételeimre fölkele egy szép szőke ifjú ember és tüzzel fejtegetj hogy a szabadság' élvezését nemzetiségi tekintettől föltételezni nem lehet s nemi szabad. Ez volt Vasvári, ritka jeles szónok, kedvencze az új nemzedéknek, — később mint őrnagy az oláhok által kínosan öletett meg. Utána egy más ifjú kelt föl, barna, mogorva, s haragos

képpel monda: miképen a nemzetiség (16.) szent, de a szabadság még szentebb, s Magy.o(rszá)gban a polgári jogok mindig a nemzetiségre való tekintet nélkül adattak meg. Ez volt Petőfi, az ifjú költő, M.(agyar) o(rszá)g legnagyobb népköltője — később, úgy mondják, mint őrnagyot a muszkák golyója ejté el. És fölkelte még egy harmadik is, öregebb ama kettőnél és higgadtabb is, és erélyes okoskodásokkal mutogató: hogy, ha a magyar nemzetiség a polgári szabadság' föltétlen kiterjesztése által elveszne is, e szempontból nem szabad megtagadni senkitől a jogot, mi őt nem mint egy népfaj' tagját, de mint embert illeti. Ez utóbb az új törvénynél fogva összehívott képviselőház tagja lett, — később a horvátok' üldözése közben életveszedelem közt menekedett szomorú számkivetésbe.

Azt hiszem, e rajz ép oly híven bélyegzi az 1848ki magyar mozgalom' szellemét, mint az, a mit most előadni fogok, mi kicsinységnek csak az előtt fog látszani, ki nem tudja, mikép a kor' lelke a melléktüneményekben legvalódibban tükrözi magát vissza. Mint minden nép a magyar is ragaszkodik nemzeti szokásaihoz és öltözetéhez. Soha nem tartatok nálunk alkotmányos actus, királyi ünnepély és political gyülekezett a nélkül, hogy a benne résztvevők nemzeti köntöst nem öltöttek és hozzá kardot nem kötöttek volna. És midőn 1848 ham., Július havában, a pesti országgyűlést a nádor, mint királyi képviselő megnyitá, ő és udvara maga jelent meg magyar díszköntösben, de a felsőház és a képviselőház' tagjai egyszerű polgári ruházatban jelentek meg, mint ha az 1848-ei népszabadság' kivívása után a magyar aristocratia még ruháit is áldozatul akarná adni a közszabadságnak. És ezt nem előzte meg semmi értekeződés, önkényes volt e tett, tetteges bevallása annak, hogy a magyar még külsejében is az új democratia szelleméhez kívánta magát alkalmazni. Most átmegyek a második tételre.

A második tételben állítom, mikép azon kívül, hogy a birodalmi ügyek előbb magyar, aztán latin és később újra magyar nyelven vitattak, a különböző népfajok nemzeti fejlődésének egyenlő szabadság engedtetett, s a mint a magyar nem követelt magának, kilencz század' folytában, semmi előnyt azon kívül, mit a létező unió' elve szükségessé tőn, úgy a történet e' tekintetben a népfajok panaszait sehol és soha nem említi.

Magyarország belső viszonyait megismerni s róla helyes ítéletet hozni lehetetlen, alkotmánya valódi szellemének jellemzése nélkül. Ezért bocsátom előre annak rövid rajzolatát. Abból világos, mikép szerinte egyes osztályai a társaságnak elnyomathattak, de népfajok nem, tett különbséget az emberek között politicalag, de nem tett nemzeti tekintetekből. Azonban e szempont nem meríti ki tárgyunk' egész tartalmát. Ha a népfajok egymáshoz! viszonyairól historiailag hív képet óhajtunk nyerni, vissza kell pillantanunk a birodalom' eredetére. Irányát kapja a folyam leginkább az első kútfőtől, melyből ered.

(Írónnal: Júl. 19.) A magyar faj történeti szerepét a szó, hogy hódító volt, nem fejezi ki teljesen. A magyar ennél több volt.

Alapító volt, a mennyiben egymástul független két kis országbul egy birodalmat alkotott, úgy, hogy a közép — (17.) korban a magyar birodalom volt a legnagyobb egységes állodalom, mert hiszen a német birodalom már akkor is több statusok szövetsége, a keleti császárság pedig csak pusztá név és félig rom volt. Népesítő (colonisáló) volt, a mennyiben a kevés népességű s utóbb is időnkint többször pusztulásnak indult országba új meg új telepeseket plántált által. A magyar birodalom tehát mint status, egyenesen a magyar faj' műve, előtte az nem létezett, s a benne lakó népesség egy új politicalai nemzetiség, melyet a jog' bőkezű osztogatása által, különféle népfajokbul, szinte ő teremté. Oly fontos két szempont, melyet nem szabad elevenen nem tartani emlékezetünkben, ha a magyar faj világtörténeti hivatásáról méltányosan akarunk ítélni.

Történeti nyomozás' útján igen nehéz, sőt, csaknem lehetetlen a beköltözött népek' akár megtelepedését, akár vegyülését a legrészletesb pontossággal meghatározni. Azonban évkönyveink a nagyobb néptömegek betelepüléséről világos tanúbizonyságot tesznek. Hasonlítsuk ezeket össze, sorba menve a különböző népfajokon.

Németek, kevés számmal, a legrégebb idők óta laktak M(agyar) or(szág) nyugat-északi részében. Behívtak a magyarok által 1146 körül Erdélybe, a flanderek, kiknek száma most tesz, 250.000. Szepesbe behívtak 1260 tájban, a szászok 1160 körül, a metzensékek, Abaujba; más német fajok, Vasba, Mosonyba; 1547ben a mühlbergi csata után Vik Károly császár beküldötte a bányavárosok' német lakosait, mind ezeknek száma, ma összesen, tesz, 250.000. Ezekhez adandók a XVII. és XVIII/c századbéli telepítések Bácsban, Szathmárban, Torontóiban, Zemplénben, a Vágvidéken, melyeknek népessége tesz 203.000. A behívott német népesség számát tehetni legalább 703.000re.

A kunok, jászok, mongolok, nogaji tatárok és bolgárok részint, mint hadi foglyok, részint mint meghívottak, 1080,' 1285, 1344, és 14705en telepítették le, számukat, a mai állapotot véve, 200.000re tehetni.

A cigányok főképp 1417ben költöztek be, számuk rámegegy 50.000re.

A zsidók szinte nagy számmal jöttek be, oka volt, mivel irányokban a magyar törvényhozás a többi európainál humánusabb volt. Számuk 300.000.

Az oroszok vagy ruthének, Koriatovich herczeg' vezérlete alatt, 1380 körül hívtak be, s a M(agyar) or(szág) Galliciától elválasztó Kárpát hegyek körül, Gömör, Borsod, Szathmár, Sáros, Abauj, Zemplén, Ung, Bereg, Ugocsa, Maramaros megyékben telepedtek le, az összes népesség tesz 450.000.

Az oláhok' egy részét a magyar mint hódító már az országban találta, de a híres status férfiú Veráncz' tanúsága szerint, ki 1540 körül 'élt és írt, bizonyos az, miképp az oláhok akkor még Erdélyben is kevesb számmal voltak, s mint 1285ben, úgy később is, majd a

mongol, majd a tatár, majd a török votumnak engedve, seregestül futottak ki, Moldvából és a havas alföldről, menedéket M(agyar)-o(rszág)ban keresvén. Az ekként befogadottak számát, a mai népeséget véve fel, legalább 500.000-re tehetni.

A rácok vagy szerbek több ízben kértek és kaptak menhelyet a magyar földön. 1428ban Sigmond, 1439ben Albert, 1459ben és 1464ben Mátyás alatt, 1481ben a híres hadvezér Kinisi, hadjárattal 50.000 családot hozott ki a török szolgásgból, 1688 ban és 1690ben I. Leopold (18.) alatt előbb Brankovics vajda, utóbb Csernovics metropolita vezérlete mellett 40.000 rác családnál több kért hont a magyar hazában. Nem szenved kétséget, hogy az összes ráczság, mely a magyar és slavoniai megyéket és a végvidéket lakja, mind új telep, s a nagy tömegekbeni telepítések a későbbi folytonos beköltözések által szakadatlanul tápláltatván, így szaporodott e fajnak száma 1,300.000-re.

A magyarországi népesség' genesdsét ekkép elemezvén, a következő eredményre jutunk. Egyrésztől nem vévén figyelembe a gothok, longobárdok, gepidák, avarok, bolgárok' maradványait, melyeket bejövételökkor a magyarok ben találtak, s melyek idő multával, más népfajokban, észrevétlenül felolvadtak, másrésztől, régi adatok hiányában, alapul véve föl minden népfaj' jelenlegi számát, mint az illető törökök természetesen szaporodásának végösszegét, úgy találjuk: hogy a birodalom alapításakor benne a fő fajok voltak, a németek (370.000), tótok (1,723.000), a horváthok (943.000), az oláhok (1,600.000) összesen 4,635.000, kik' ellenében a magyar — székely népfaj 5,237.000 rel áll, mely összeghez adatván a főlebb elősorolt telepek, 3,460.000 (a montenegróiakat, francziákat, görögöket, clementinusokat, olaszokat, örményeket mint kevésbe számosakat, ide nem értve) a magyar faj a maga telepeivel (melyeket századokon át mindig vendégeknek nevezett a törvénykönyv) úgy áll a meghódított népfajhoz, mint 8,717.000 áll 4,635.000hoz.

Nem akarom ezzel azt állítani, hogy a szaporodó telepek teljesen a magyar faj' érdekéhez' csatlakoztak az ő fajok ellen, de azt még kevésbé állíthatni, hogy a túlsúlyt ezek' mérlegébe vetették volna, mert e jövények itt, tömeget nem képeztek, sőt, gyakran, mint szigetek szóródtak el az ország területén, nyelv, származás, történeti múlt sem vonzotta őket az ősfajokhoz, avagy közbeeső fajok által, épen azoktól lőnek elválasztva, melyekhez némi rokonság kapcsolta volna, minden esetre pedig azt jól tudták és érezniök kellett, miképen a magyar volt az, mely a szabad hazának kapuit nekik megnyitotta. Aztán amit ők kerestek az nem annyira haza, mint menhely, nem uralkodás, de béke, nem tér, mely dicsőséget ad, hanem jó föld, mely bő kenyeret nyújt, s nem ismeri, kivált azon nyers körül, az emberi természetet az, a ki nem képes felfogni, hogy hosszú időnek kellett lefolynia, míg e menekvők talán ridegebb régi hazájukat, de a hol őseik sírjai vannak, képesek valának elfeledni, s valóban hönuknak tartani az új országot, hova csak szükség vagy ellen-

ség 'által kiutasítottak. Míg azon közben a magyar faj' szelleme nem szűnt meg folyvást hatni, s a magokat vendégeknek tekintő népek' erkölcsi tétlensége által lényegesen elősegítette nemzeti saját színét s jellemét átruházni az állodalomra.

Figyelmet érdemel még egy más körülmény is, az t. i., hogy bár azon időben a nemzetiség, vezér, eszmekép a népek' történetében nem jelent meg, de mint természeti ösztön, s rokon avagy ellenszenv mindig élt az emberek' keblében. Tudjuk pedig, hogy az ő fajok külön külön gyöngék levén a magyar elemmel küzdésbe ereszkedni, pillanataikkal homályos vágyban azon országok felé fordultak, hol a hason vagy rokon fajok teljes hatalomban és erőben virágoztak. Űgy hogy azt lehet mondani, míg azok ösztönszerűleg állandóan kifelé gravitáltak, hogy a közel vagy távol nagy anyanép' testének tagjaivá váljanak, a magyar lelkének összes erejét a hazában összpontosítá. Érezte, hogy, ha elfajul, nincs sehol rokon faja, mely segedelmére, siessen (19.) vagy karjaiba fölvegye; érezte, hogy e föld van számára a gondviseléstől kijelölve, s ha itt megbukik, a hazán kívül sehol nincs hona. Ezért mint régente, úgy újabb időben is Magy(ar)o(rszá)got kíválólag a magyar nép tekintette örökös hazájának, csak ez becsülte, csak ez védte, csak ez szerette, mint olyant s folytatólag azt kell mondanunk, e hazában kezdet óta, csak ez az egy látszott lenni a valóságos és bevégzett nemzetiségnek. A többi mint töredéke volt egy nagyobb nemzetiségnek, a többi mind a birodalom körvonalán (peripherie) kifelé nehezedett, de a magyar összes honszerelmének központja M (agyar) o(rszá)g volt, patriotismusa határain túl nem nyúlik. És ez erkölcsi és political helyzet az, mi nyújtja a magyarázatot ahhoz, miért nyert az ország' dolgaiban a magyar elem s szellem oly túlsúlyt. Ő szerette legégöbben a hazát, mert az mindene volt, ő ontott érette legtöbb vért, mert kivüle nem volt más hazája, az ő nemzeti szellemében öltözködött az állodalom, mivel az ő lelke legteltjesb szeretettel sugározta azt körül. Neki e szerint uralkodnia kellett a nélkül, hogy talán akart, a testvérfajok közt szükségkép első szülött lón, intézte a birodalom' ügyeit, mert más senki nem mozdult, gazdája lett a háznak, előbb mivel a tusa' pillanataiban kellett, hogy akarjon az lenni, utóbb mivel azt senki nem ellenezte. így történt, hogy a tartományokbul birodalmat ő alkotott, ő adott neki királyt és nevet, ő szerzett neki alkotmányt, s korona, birodalom és alkotmány, mint magyar, fényvel foglalt helyt? az európai állodalmak' sorában.

Hozzájárul mind ehhez, hogy a magyar hódító is volt. És ebben, javára, roppant súly és tekintély feküdt. Akkor a nyers erő volt minden jog' kútfeje, a hódító egyikre sem nem támaszkodott, sem támaszkodni nem akart; a hódított, ha a jármot nem bírta lerázni, sorsában egyszerűen megnyugodott. Elveket a nemzetek még nem ismertek, csak tényeket. S miben fekszik titka azon történeti tüneményeknek, niik szerint látjuk, hogy kis népek maguknál számosabbakat legyőznek? Az egységben. Látunk hódító fajokat, melyek belse-

jökben bármi szakadozottságot mutatnak, de az ellenség' irányában, anyagi és erkölcsi tömör testet képeznek. Ez föltétele minden hódításnak, s ez volt az, mi a magyar elemet is mind hódításra, mind a hódítmány' megerősítésére képessé tette. Minden lépésnél s vállalatnál ő egész lételet kockáztatta. A körülötte hullámozó fajok nemcsak nem szövetkeztek ellene, sőt, egymagukban sem vergődtek unitásra. Megnyugodtak a törvények azon nemes universal jellemében, mi szerint mindenki vagy szolga vagy szabad volt, de szolga volt magyar is, és szabad állapotra mindenki emelkedhetett nemzetiségére tekintet nélkül. Jóllethe, vagyonra és szabadságra törekedett mindenki, a nemzetiségi főszerepet pedig hagyá azon fajnál, melynek azt a 'historia' menetele történetesen adta.

Ezen előzmények után s ilyen körülmények között semmi sem természeteseb, minthogy a birodalmi statusélet' képviselője a magyar faj, s annak organja a magyar nyelv lőn. E helyre őt a történeti események rohama állította. Nem annyira kivívta ezt, mint egyszerűen elfogadta. S elfogadta. Az egymástól független országokból s a különféle népekből ő alkotott egy birodaliríiat s nemzetet, ő volt az unió kútfeje s eleme, s így az unió ő benne és ő általa fejezte ki magát. így történt, hogy a magyar nyelv vala a király és udvar' nyelve, a nemességé, mely azt körül seregíé, a táboré, mely azt védte és az orsz. (ág) gyűlésé, mely a királlal együtt törvényeket hozott és hivatalos nyelv maradt nemcsak az Árpád-házbeli, hanem a választott királyok alatt is, ép úgy Nagy Lajos alatt, ki (20.) az anjou-házbul származott s lengyel király is volt, mint Sigmond alatt, ki eredetére cseh és egyszersmind római császár volt, mint Hunyadi Mátyás alatt. Kétséget nem szenved, miképen századokon keresztül a törvények magyar nyelven hozattak, bár a tollvivő clerus által latin nyelvbe öltözettek ált, magyarul írt a birodalmi orsz(ág)gyűlés a horvátországinak, néha békekötés is Íratott e nyelven, a XVIIIik század előtt az ország' legfőbb hivatalnokai csak magyarul végezték a közügyeket, s ezen közhasználat egyik oka, hogy míg más népfajok semmi irodalmi művet föl nem mutathattak, a mi ez időkorbul fenlévő irodalmi emlékeink nyelvbéli erőben, szépségben és tisztaságban a legújabbak fölött is méltán ragyognak. Szóval, csaknem minden, mi az állodalmi központbul eredt vagy oda folyt, e vonal' határain belől magyar volt, de az alkalmazásban minden átváltoztatott nyelvére azon népfajnak, melynek körében a törvény, rendelet, avagy ítélet végrehajtandó volt, A nyelvek' használatát e korban tökéletesen kimeríti a következő s a dolgok természetéből önkényt eredő fokozat: a község és törvényhatóság azon nép nyelvvel élt, mely nép azt lakta, az állodalom' összes ügyei magyar nyelven végeztettek, a külföld irányában az akkori európai általános szokás szerint, a latin nyelv használatott, sőt, kivételesen az egyházi alapítványok és jogadományozások w e nyelven szerkesztettek.

Ez az állapot nem volt más, mint a historiai viszonyok természetes eredménye. Ebben a legfigyelmeseb vizsgáló sem találhat egy

kiszámított politikai eszközt az olvasztásra, annyi legalább bizonyos, hogy felolvasztásra ez előny a magyar által föl nem használtatott. Az individuum és család, házának küszöbén belül, tűzhelye körül, szabadon használta nyelvét, azon. szabadon hallgatta Isten.' igéjét az egyházban, azon szabadon vitatkozott a községben érdekei fölött, midőn pedig az állodalommal érintkezésbe jöve, nem neki kellett magát ehhez alkalmaznia (?), hanem az állodalom hajolt le hozzá s vele az ő anyai nyelvén közlekedett. Nemcsak nem erőtéték reájok a közállodalmi nyelv, sőt tán nyújtaték nekik legbecsesb emberi s polgári érdekeiket nemzeti jellemben ápolni s gyarapítani. Egy helyről más helyre költöztek a népfajok, de nemzetiségöket azért nem változtatták meg. Mindenik azon eredeti typust viseli magán most nyolczszáz év múlva is, mellyel őt a teremtő megjelelte. Legfőlebb az érintkezési pontokon mossák el a fajok kölcsönösen egymást, mint a folyam szokott egyik partbul egy részt elnyelni, hogy ugyan annyit az ellenoldalon visszapótoljon. Sőt állíthatni, hiteles adatok' nyomán, hogy míg egyrészről a más népfajok közé szorult magyar családok és községek idő múltával, eloláhosodtak vagy eltótosodtak, azj ellenkezőre példa történetünkben alig van, s mindi e napig találtatnak egészen magyar vidékeken elszórva, egyes tót, német, orosz, rácz helységek, a nélkül, hogy a naponkinti érintkezés által nemzetiségükből kivetkőztek volna.

A dolgok ez igazságos és természetes folyásának és rendének azonban volt egy fontos következménye, t. i. az, hogy a legkülönbélebb népiségek oly állandó békében és testvéri harmóniában éltek nálunk, milyent más országokban, hol szinte annyiféle elemet halmazott össze a sors, világszerte sehol' sem találunk. Innen magyarázható meg, hogy ezer éves annaleseinkben nem volt egy harcz és forradalom sem, melynek alapjául nemzeti ellen- vagy rokonszenv szolgált volna és hogy átforgatván azon történeti munkákat, miket, mint egykorúaktól írottakat, kútfőknek nevezünk, örömmel vesszük észre, miképen bár azoknak a szerzői különböző néptörzsöktől származnak, munkáikban semmi olyan törekvést nem találunk (21.), mi külön való vagy ellenséges nemzeti particularismusra mutatna, mely két észrevételből bátran azt következtethetjük, miképen ellenszenv a magyar és az unió ellen sem a népek' tömegében, sem a tudósok' gondolkodásában s vágyaiban nem létezett. Valamennyi faj belsőleg egyesült a két magas eszmében: haza és alkotmány, miért bár mindkettőnek nevet a magyar adott, de az mindnyájoknak sajátja volt.*

* Desprez, fenn idézett munkájában. Tome I. 1. 51. azt mondja: „La Hongrie echangea son nom (legújabb időben) en celui de Magyarie, cm le synonyme magyar Magyarország. Cétait á la fois un afranchissement, et une conquéte.“ Ép oly nagy philologiai tévedés, mint nagy históriai járatlanság. Az első, mivel a magyar hazáját, mint a latin, ő róla „Hungáriának“, a tót Uherska, a lengyel Wegerska-krajéná-nak nevez, magyar nyelven kezdet óta „Magyarországnak“ nevezi, sohasem nevezte másképp; a második, mivel azon birodalmat, mit majd ezer év óta Magy(ar) o(razá)g név alatt ismer a világ-történet, több apró országokbul a magyar faj alkotta, előtte az nem létezett. E cse-

(Irónnal: Júl. 21.) Nem emberi bölcsesség, az események rendezték ekkép nálunk a népfajok' viszonyait. A dolgok rendének e természetes és történelmi folyamat egy fontos esemény változtatta s háborította meg: a királyi koronának a habsburgi házra történt átruháztatása. Ez időszakig Magyaro(rszá)g két bajjal (nehézséggel) volt küzdésben, külső ellenséggel, mely a török volt, és önmagával, amennyiben az aristocratia az alkotmányos jogokból kizárt néposztályokat azokon kívül tartani igyekezett. A habsburgi ház' politikája két egészen új nehézséget teremtett a nemzet' életében, mely ezt a jelen időig foglalkoztatta. Mint több országok' fejedelme M(agyar)o(rszá)g(ot) coloniává akarta süllyeszteni, mint idegen származású, a nemzetet germanizálni törekedett. Ennek sejtelve volt azon ösztön, mi szerint a Magyarországot lakó népek a ház ellen kezdet óta egy belső irtózást érezte^ de ez csak azt eszközölte, hogy a dynastia annál hangosabban ígérjen, annál ünnepélyesebben biztasson, s mind ennek nagyobb erősségül a magyar alkotmány s nemzetiség tisztelgetésére, hitet tőn az evangéliumra. I. Ferdinánd, a habsburgi házból az első magyar király, mint trónvágyó, 1527-ben ismételve hirdetgeti, „nos verō, sicuti ex aliis literis nostris jam pridem interdiximus” ép úgy, mint az előbbi nemzeti királyok, kik alatt a hivatalos nyelv magyar volt. De alig, hogy ő a királyi székre ült, az országgyűlésnek latinul írt, a főbb hivatalnokoknak megparancsolta, miképen eljárásaikban ők is a latin nyelvet használják; utódja, Maximilián pedig már németül szolt a diaetán egybegyűlt rendekhez, 'és azt hivatalos nyelvvé tenni utána a többi királyok is igyekeztek.

Alkotmánya s függetlensége mellett a nemzet, három századon ált, mi harcokat vívott a habsburgi dynastiával, annak előadása nem tartozik e helyre, csak azt jegyzem meg, mikép a magyar állodalom ez időszak óta lőn, kizorítva az európai önálló állodalomok' sorából.

Mi a nemzeti kérdést illeti, sémi a nemzet nem volt képes jogát e ereszen kellőleg biztosítani, sem a dynastia egészen nem boldogult antinationalis szándékában. A nemzet hiában hozott törvényeket (1550. art. 5 &c), hogy a trónörökös és kir. h(erce)gek a hivatalos nyelvre taníttassanak, azt mind e napig egy fejedelem sem beszélte; de más részről a dynastia sem tehetvén diplomaticai nyelvét a németet, minden erejét oda fordítá, mikép a magyarnak helyét a latin foglalja el. E vállalatában hatalmas szövetségesre talált a catholicus clerusban, mely az aristocrátiának rangban első osztálya lévén, mint ilyen, a latin nyelvet igen alkalmas eszköznek ítélte általa erős válasz-

kélység említést sem érdemelne, ha... példát nem akartam volna mutatni föl arra, hogy a francia írók' legnagyobb része ilyen történelmi és philológiai fogalmaikból indul ki ítéleteiben a magyar ügy fölött. De ép azért föltettem magamban nem ereszkedni czáfolatokba, nem vitát de isympatiát keresek nálók. Csak egyet kérek, a magyar nemzet nevében, ne ítéljetek és azután vizsgáljatok, hanem előbb vizsgáljatok és úgy ítéljetek.

falat vonni a nemesség és a nép között, miként ugyan az által az összes laicusságot a vallás' mysteriumaiból sőt a tudományokból is kizárnia sikerült. Csalatkoznék ki azt hinné, hogy a latin nyelv a különbféle nyelvek közt mint medius terminus állíttatott fel; nem lévén közöttük ellenkezés, medius terminusra szükség sem volt. De mint ilyen a (22.) latin, nyelv czélszerű azért sem lehetett, mert nem volt időpont, midőn clerus és aristocratia latinul értő része az összes clerus és aristocratia egytized részét tette volna, míg ellenben a magyarul tudók' száma ennek legalább négyötöd részét tette. Hogy pedig a latin nyelvet a nemzet politikai jogokkal felruházott osztálya kevesb ellenszenvvel fogadá, annak oka lehet, mivel azt diplomatiái életben Európaszerte divatozni szemlélte. Azonban mind e mellett is a nemzetlenítési munka' összes eredménye ennyiből állt: a királyi és cancellaTíai nyelv lón a latin, de a határon belől vagy a községben, mint a megyében, úgy a törv. (ény) székeken a belső közigazgatásban, mint az országgyűlésen vagy az illető nép nyelv tartatott meg, vagy a magyar használtatott a szerint, a mint annak a históriai szükség itt-ott túlsúlyt adott.

Alig jellemzi valami hüvebben a különböző népfajok' különböző szellemét és életrendjét, mint ez időszak története. A XVIIIifc század' közepe körül odajutott a dolog, hogy minden népfaj (értem a politikailag szabad osztályt) kivált melynél a catholicismus uralkodott, a maga saját körében nemcsak a közügyeket latin nyelven vitte, de magány dolgait is azon végezte, sőt, igen sok helyen az házi és társalgási nyelvvé vált. Különösen kitűnt e buzgalomban Horváthország, mely e politikai nyelvtől még 1846-ban sem akart megválni. Csak a magyar vidékek nem fogadták el az új igát. Hol a magyar elem vagy egyedül vagy többségben volt, ott a latin nyelv sehol nem verhetett gyökeret, hanem a régi állodalmi szokás a nyelv' használatában is fentartatott. E történeti tünemény világosan bizonyítja, mikép ha a többi népfajok nemzeti nyelveket elhagyták, az bűnül csak nekik magoknak, de nem a magyarságnak rovathatik fel. Jellemzi egyszersmind a magyar nemzeti szellemet, mely saját nyelvét másra nem tolta soha, talán indifferentismusból, talán jogérzetből, de a magáétól nem válik meg, ebben legyőzhetetlen.

Hajlandó is vagyok hinni, miképen germanisáló törekvésében a habsburgi ház kedvezőbb körülmények közt, vagy sikerrel haladt volna elő. Békére volt volna szüksége, és mindig háborúja volt. Harmadfél századig folyvást csak harcolt, a török ellen az ország' területéért, a hazafiak ellen az alkotmányos szabadság' lerontására. De a mint Mária Theresia uralkodásának utolsó felében egy hosszabb béke bekövetkezett, az idegen kormányelv' rongáló hatása e tekintetben is azonnal mutatkozék. E nagy tehetségű és ügyes armada (?), az asszonyi tapintat és ravaszság' szelid eszközeivel sikeresebbem működött, mint elődei roppant hadseregek' élén. Az ország' nagyait udvarába édesgette, családaiokban keresztanyaságot vállalt, váraikban őket meglátogatta, hogy így annál bizonyosabban a fővá-

rosba s ott körébe vonhassa, gazdag magyar leányokat külföldiekhez adott férjhez, idegeneknek a diaeta által magyar polgárjogot adott, hogy aztán mint ilyeneket dús, magyar adomány okkal felgazdagíthassa. Az alkotmányt ő nem eltörölni, hanem elfelejteni akarta, a magyar nyelvet nem tiltotta el, hanem a divatbul akarta kihozni. Jól tudta, mikép nincs jövője azon nyelvnek, mely elvesztvén azon osztály által, mely minden political hatalomnak, minden szellemi és anyagi gazdagságnak birtokában van, csupán a pörnép által használtatik. S valóban volt idő, midőn a nemesség' legfőbbjei nemzetiségökbül teljesen kivetköztek, az előtt közülök igen ritka értette a német szót, utóbb ritka értette a magyart. A clerus általában, s a (23.) sláv, német, rác, oláh, horvát közép-nemesség egészen ellatinult. Űgy, hogy a magyar közép nemességet kivéve, mely az ország' közép-rendét és a political nemzet' magvát képezte nálunk, az összes magyarországi aristocratia' egy része csaknem teljesen el-németesedett, már néha csaknem teljesen eldiákosodott. Ez volt a magyarországi aristocratia képe Mária Theresia' halálakor.

Ekkor lépett föl nagy terveivel II. József. Ő a legliberalisabb despota volt, ki valaha élt. Elveiben ép oly liberális, mint a gyakorlatban labsolut. Ezméiben tömérdek jó volt, de mind azt a sok, bár kevesb (?) rász magával együtt eltemette. A mi czélt anyja modorral s lassadon akart elérni, azt ő merev rendszerre emelte. Anyja az alkotmányos szabadságot az ususból csendesesen akarta kitolni, ő azt egy tollvonással törölte el; anyja a német nyelvet igyekezett megkedveltetni, ő ezt a nemzetre ráparancsolta. Intézkedéseiben a főhiba nemcsak a belső ellenmondás volt, hanem az is, hogy azok az összes nemzet' valamennyi érdekeivel összeütkezésbe jöttek. Az aristocraticus statusszerkezetet felforgatván, azt a mi benne a szabadság csírája vala, nem a népelembe ültette át, hanem saját abszolút hatalma alatt a népet a szolgaságban tette egyenlővé; a catholicismus' uralmát megdönté, de trónjára a vallásbeli szabadságot nem állítá fel elvül; a latin nyelvet a hivatalos polczrul letaszítván, abba sem a históriai igényvel bíró magyar nyelvet nem helyezte vissza, sem más valamelyik szamosb népfaj' nyelvét nem emelte, hanem a németet, mely faj az akkori 10 millió lakosbul legfőlebb 5—600.000 számlált, s mely azon kívül, hogy gyöngce csoportozatokban volt elhintve az ország' területén, sem históriai, sem szellemi, sem anyagi súlylyal távolrul sem támogathatta efféle követelését. Mi természetesb, mint, hogy valamennyi érdek megtámadtatván valamennyi szilárdul ellenállt. Leirhatatlan azon volcani forrongás, mely az összes nemzet' kebelében lángolt. A forradalom' kiütését semmi nem volt képes visszatartóztatni, mint az a mi bekövetkezett: visszavonása alkotmányellenes rendeleteinek, és halála. Maria Theresianak alkalmasint sikerült volna elaltatni a nemzetet, József volt az, aki álmából fölriasztotta.

Rendeleteiből csak a catholicismus hatalmának megcsonkítására vonatkozó nem adott okot panaszra, ellenben az összes nemzet

az őrvjögéssel határos lelkesedéssel követelt kettőt: az alkotmány' visszaállítását és a német, mint hivatalos nyelv kiküszöbölését. S a gát elhárítatván, a latin és magyar nyelv önkényesen hajolt vissza előbbi helyére. Sőt, a mozgalom' rohama itt sem állapodott meg. A törekvés volt a magyar nyelvnek visszaadni mind azon tért, melyet a latin a habsburgi ház' befolyása alatt attól idő' haladtával, elfoglaltatott. Általában e történeti momentum a históriai egyetemes állapot visszaállításának kora lévén, ez út a népeket természetesen vezette vissza azon időkorba, midőn a latin inkább az archívumok, s a magyar közélet' nyelve volt. Hiszen olvassuk ált ezen korból (1789—1796) valamennyi városok, megyék, tartományok és valamennyi népfajok' tanácskozásait és határozatait, s belőlük meg fogunk győződni, miképen valamennyinek ebben pontosul össze tartalma: a német nyelvet a hivatalos polczrul levetni, a latin használatát megszorítani, a magyarét terjeszteni. Egy faj sem indítványozta a maga nyelvét, még a német sem, egy sem ellenezte a magyar nyelvet, még a szász és horvát sem. a kérdés (e kor embereire és az ekkor élt nemzedékre nézve) nem nemzeti, hanem históriai és politicalai természetű volt, csak arrul volt szó: a német nyelv által elfoglalt hivatalos helyet visszaadni annak, melyet az a történeti előzmények szerint tényleg illetett.

Talán ez is az oka, hogy a leghevesebb küzdés a magyar elem' részéről indítatott. (24.). De a tusát nem fegyverrel kezdte, mint' hódító, hanem szellemi eszközökkel. Az első ellenállás a germanisatio ellen irodalmi alakban s törekvésben nyilatkozott, és pedig magában az udvar körében, hol a királyi magyar testőrség' némely lelkesebb tagjai a francia literatura' nyomán a nemzeti nyelv' művelésére buzdultak. Azonban az egyszer fölébredt nemzeti szellem útjában nem állapodhatik meg, mint mentében a folyóvíz nem, s így az történt, hogy a (nyelvforma mihamar politicalai reform eszméket szült, melyeknek egyike volt, a magyar nyelvet tökéletesb kiművelés által alkalmassá tenni azon állodalmi hivatás' betöltésére, mire a történet által hajdan, és ekkor... át, két ízben kijelöltetett. És különös megjegyzést érdemel itt azon körülmény, miképen a germanisatio' e kísérlete friss munkásságot és új életet csak a magyar irodalomba öntött, minden más népfaj, mely a birodalmat lakja, százados szendergését tovább folytatta háborítatlanul, s irodalma a rácznak, a slávnak, az oláhnak mind e napiglön, nincs, a horváté pedig csak 1835 óta adja az életnek némi gyöngé jeleit.

(Ironnal: Júl. 22.) De e germanisáló kísérletnek, formailag is, volt egy fontos következménye. T. i. az, hogy a hivatalos nyelv' kérdésié a törvényhozás terére vitetett ált. Mi jogot addiglan pusztán a história alapított meg, ugyan azon jog akkor a törvény' oltalma aia helyeztetett. E biztosításra azonban a jognak nem a többi népfajok' irányában volt szüksége, azt a fejedelmek' törekvése ellen kellett körülsánczolni. Ez időszak előtt a hivatalos nyelv' kérdésével a t.(örvény) hozás soha nem foglalkozott, legfőlebb annyira terjedt ki,

hogy a fejedelmi ház tagjainak a magyar nyelv' tudását kötelességvé tette. Ez új ösvényre tehát a kérdés nem a népek egymás közötti egyenetlensége, hanem tisztán és egyedül a királyok nemzetlenítő törekvései által tolatott.

Nézzük végig a törvényhozás' rendeleteit chronologiai rend-sor oziatában.

1790ben, tehát József halálát követő évben, törvényben mondatott 'ki, mi szerint a latin nyelv csak addig marad hivatalos, míg- len helyét a magyar elfoglalhatja.

1792ben elrendeltetett annak az iskolákban tanítása, hogy e szerint azt mindenki megtanulhassa, ki magát közhivatalra kívánja képezni.

1805ben hasonló értelmű határozat hozott.

1807ben a király köteleztetett, hogy tisztei a magyar ezredek- nek (melyekbe a kormány külföldi származású tiszteket szeretett be- csúsztatni) a magyar nyelvre oktattatni fognak.

1825ben a magyar nyelv' művelése végett egy (magánojsoktul dotált) tudós társaság alapított.

1830ban a magyar nyelv használása még tagasb körre terjesz- tetek ki, például, a Magy.(ar) o(rszá)gban lévő katonai kormány a magyar nyelven szerkesztett iratokat tartozik elfogadni, a törvény- székek tartoznak ítéleteiket ezen nyelven megírni, de csak azon pö- rökben, melyek elejökbe magyar nyelven terjesztetnek.

1836ban elvégeztetett, miképen (latinul és magyarul Írtván a törvények) eredeti szövegűig a magyar tekintendő, a legfőbb tör- vényszékek ítéleteiket (25.) magyarul is fogalmazhatják, a hiteles oklevelek eleje és vége e nyelven is irathatik.

18405ei. ismét egy lépés történt előre, a mennyiben, az ország- gyűlés és a t.(örvény)hatóságok, a latint mellőzve, csupán magya- rul is írhattak a fejedelemnek, a mennyiben nem ugyan az udvari cancellaria, de a helytartó tanács, a kamara, az egyházi és katonai hatóságok magyarul tartoztak felelni, de csak azon hatóságoknak, melyek nekik e nyelven írtak, úgy, hogy a közigazgatás' minden 'ágaiban már volt némi része a magyar nyelvnek, bár a központi dicasteriumok belső nyelve még mindig vagy latin vagy német volt.

1844ben végre csaknem teljesen elfoglalta a magyar nyelv azon helyet, melyet régente a latin és német előtt, folyvást bírt. T. i. ekkor elhatározott, hogy király és országgyűlés közt minden érte- kezés magyarul történik, hogy a törvények csupán magyar nyelven szentesítetnek meg, hogy az udv.(ari) cancellaria s helytartó tanács, mint a felső ítélőszékek is csak a magyar nyelvet használják, hogy a magy.(ar) nyelv' tanítására minden académiában egy külön tan- szék (állítatik).

De lényeges dolog itt megjegyeznünk, miként kivételképen Horvátho(rszá)gon az határozott: hogy az ő követiek a diaet'án latinul is szólhatnak, hogy ők a magyarországi testületekkel nem kö- telesek magyarul levelezni, hogy a középonti dicasteriumok velők

ezután is latinul fognak közlekedni, a mi pedig belső igazgatási nyelveket illeti, mi addig a latin volt a megyében is, annak elhatározása 1848-ban reájok bízott.

Kérdem, vajjon lehetett e több óvatossággal, több kíméléssel, több türelemmel a hivatalos nyelv' megváltoztatását foganatosítani, meggondolva azon körülményt is, hogy oly országrul van szó, hol a politicalai jog és képesség csak a nemesi osztályhoz volt kötve, mely szellemében egészen, nyelvében főképp magyar volt és azt, hogy a latin mindig csak egy részben vala hivatalos nyelv? Ötvenöt év, mely alatt két új nemzedék születik, nem elég hossza, sőt, bő idő-e egy reform' behozatalára? Nincs-e ez évszámban kifejezve a magyarok körültekintő, és szolid bánásmódjának legnagyobb magasztalása, miután az 1790ben megkezdett mű csak 1844-ben végeztetett be, azaa, csak akkor, midőn a latin nyelv országsherte annyira kijött a szokásbul és az életből, sőt, az iskolaidőül is, hogy az új nemzedék azt csak tökéletlenül értette, beszélni s írni azon épen nem tudott?

És a tudásban a magyar nyelv nemcsak a m. (agyar) Oi(rszá)gi t(örvény) hatóságok, hanem Horvát o(rszá)giak által is pártoltatott, úgy, hogy a diaetában egésza 184(% a hivatalos nyelv' kérdését illető minden törvény egyhangúlag ment határozatba.* A horvátok 1840 után is nem saját nyelvük' behozatala,, de a latinnak saját belső igazgatásukban leendő fentartása mellett szólaltak fel, mit nemzeti buzgalomnak bizonyosan senki nem fog nevezhetni.

(26.) A kérdés igen egyszerű volt. Mindenki belátta annak szükségét, hogy a közkormány nyelvének egynek kell lennie; a történet' folyamában e feladás három nyelvnek, a magyarnak, a latinnak, és a németnek jutott. A németet a fejedelmi önkényen kívül semmi tekintet nem támogatta, igényéről ez eleve lemondott, senki nem akarta sémi behozni, sem kitenni. A latin, mint holt nyelv egy népé sem volt, s naprul napra menvén ki a divatbul, a mely mértékben

* 1827, és 1830ban Horváth o(rszá)g ismételve meghagyta orsz.(ág)gyűlési követeinek minden, törvényjavaslatot pártolni, mi a magyar, mint kormányzati nyelv' fejlesztésére vonatkozik. Ezen utasításokban találjuk a következőket: „Si in isehjolis nationalibus (in Croatia) in quantum aliquis magistro*rum gnarus esset linguae hungaricae statim juventutem legére doceat, in potsessu veró nemo aldl magisterium admittatur qui re... probaverit idiomate hungarioo legére scire nee ullus juivenum qui aeque ita hunga/rice sicut croatice, et latiné non legerit, ad latinás ischolas frequentandas admittatur etc. (Instructio Comitatus Zagrabiensis. 1840). — Egy más horvát megye pedig ezt adta utasításul: „Quan'doquidem gena hungarica linguam hungaricam ad eumi perfectionis gradum ocmdita in pestremis regni cotmitiis lege... intenderet, ut cuncta negotia publica in ea pertraentur, parteis veró Regni Hungáriáé adnexae aequal perfectionis zelo flagrarent, omniaque neoessarda eondiscendae linguae hungaricae media adhibere desiderarent, idea exopenabuatur Domaini Deputati, ut ea quoque instructis regni abletgatis detur, ut in Comitús Regni, quo stúdium linguae hungarioae ad stúdium ordinarium elevetur, proponant, et dé modalitate et mediis ald id necessariis agant, lagemque exio-penentur.“ (Instructio Comitatus Varaisidiensis, 1830). Ugyanez évben történt, hogy a zágrábi academiái horvát ifjúság a magyar nyelvet tanító profassorok' fizetésére szükséges pénzalapot önkényes aláírás útján gyűjtötte össze.

kezdték felejteni az emberek, azon mértékben növekedett iránta a gyűlöletök, mint olyan járom ellen, melyet századokig hiába hordoztak. De e nyelv különben is az aristocraticus szerkezetnek képviselője lévén, fen tarthatatlan lón azon pillanattól kezdve, melyben a szabadság a nép' birtokává kezdett válni. Élő szabadságnak élő nyelv kellett. Mint követelő, csak a magyar nyelv lépett föl különböző címeknél fogva, mint a mely ez elsőségre históriai alappal bírt, mint a mely a latin és német nyelv által hivatalos állásból csak kiszorított, mint a hódító és az aristocrátia nyelve, mint azon fajé, mely a vallási és polgári szabadságért mindig legelői harczolt, mint azon nép fajé, mint relatíve legszámosabb faj, mint legelterjedtebb és, a németen kívül, mint legműveltebb nyelv, és végre a mi csaknem legfontosabb cím, mint azon nyelv, melyet követelésekor valamennyi népfaj szavazata támogatott. Ha tehát magában véve joggal nem bírt volna is a hivatalos méltósághoz, jogot nyert ahhoz a többi népfajok pozitív megegyezéséből. Mindenik ellenezte a latin nyelvet, a horvátokat kivéve, helyére a magyaron kívül egyiké sem törekedett, a horvátoknak kívánatuk, a latint megtarthatni, teljesült.

De ne vegyük tekintetbe azon sülyt, mit a magyar elemnek a históriai előzmények nyújtottak, s vegyük a kérdést úgy, mintha az a jelenben merült volna fel, akkor is a magyar nyelv részére kell vala a határozatnak eldőlnie. Azi utóbbi időben a latin annyira kiment a divatbul, hogy azt az országban alig értette néhány ezer. Az a német nyelv, mit nálunk 12 százezer ember beszél, a legközönségesb pórn nyelv, mely vidékenként változik, annyira, hogy magok a német törzsökök között sem szolgálhat közlekedési eszközül, a mívelt könyvnyelv nekik idegen, A slávok, e genericus név alatt, roppant számot 'képeznek az igaz, de a fajnak egysége csak látszó, s számszerinti, a tíz százezer horvát nem érti az öt százezer ruthént, a ruthén nemi érti a 12 százezer ráczot, a rácz (nem érti a 17 százezer tótot, s a tótok maguk között lényegesen különböző dialectusokra vallanak, vagy, hogy az utóbbi időkben két tót újság keletkezvén, mindenik mihamar megszűnt, mert egyik egy, másik más vidék népének lévén érthetetlen, elég olvasókat már ez oknál fogva sem kaphatott. E fajokat tehát nem lehet az egyetemi sláv név alatt, mint összeget, venni, mindenik külön külön mint egész szókimondó. Az oláhok száma 22 százezerre megy (Erdélylyel együtt), ezeknek nyelvök ugyan annyi tájszólásra, mint a slávoké nem ágazik el, (27.), de e faj értelmi tekintetben annyira elsülyedt, hogy a műveltség legalább fokára még papjai sem vergődtek fel. Mind ezen fajoknak különben szép nyelvök épen nincs kiművelve (a horvátok magosk csak 1835 óta kezdenek írni) úgy, hogy valamennyinek irodalma a biblián és imakönyvön, a kalendáriumon és némi népkölteményeken kívül egyébre alig terjed. Ezekkel most hasonlítsuk össze a magyar elemet, A magyar e népek ellenében 8.257.000 lelket számlál, nyelve ment minden dialectusoktól, nála a nép- és köznyelv ugyan az s ötvenöt év óta megújult erővel művelt irodalma virágzónak mondat-

hatik.* Hozzájárul ehhez még az is, hogy még a többi nyelv' használata magára az illető népfajra van szorítva, a magyar nyelvet a többi népfajokkal legalább harmadfél millió érti vagy beszéli. (írónal: Júl. 24.). Tehát vagy áll az, hogy míg a birodalom egy egészet képez, egy hivatalos nyelv nélkülözhetetlen, s ez esetben a magyar nyelv' igényeivel egyik sem mérkőzhetik, vagy föl kellett volna magát a politikai uniót bontani, de ez esetben a népeknek megtámadást a korona és a királyi ház ellen kellett volna intézniök, mit tenni mindenik vonakodott.

Minden népfaj' nemzetiségi mozgalmait adnom, unalmas részletekben vezetne. Szabad legyen itt néhány észrevételt elmondanom csak azon két népfajra nézve, mely a múlt forradalom alatt ellenünk legerélyesebben prononciálta magát és a mely, tágas autonómiájánál fogva, leginkább ált faederalisticus viszonyban a magyar állodalomhoz. Értem Erdélyben a szászokat, M.(agyar) o(rszá)gon a horvátokat.

Mi a szászokat illeti, a Szászföld' kormánynyelve kezdet óta német volt, bár a népesség felénél több oláh vala, s bár a dialeetusok vidékek szerint annyira különböznek egymástól, hogy az illetők alig képesiek egymással közlekedetni, az írói német nyelvet pedig csak kevesen beszélik. Az által tehát, hogy a latin a közszolgálati polczrul letolatott, új úr épen nem nyílt, melyet betölteni kelljen, minden esetre a rendszabály oktul a német nyelv' használata semmiben sem szorítatott meg. Megjegyzendő, mikép a szászok a legteljesb belső önkormányzattal bírván, igen ritka esetben állt elő a szükség a középponti kormánnyal, t. i. az Erdélyi Kormányzékkel és a bécsi erdélyi udvari cancelláriával érintkezni. Ez érintkezési nyelv egy század óta latin volt, s pusztán ez az, mi a magyar nyelvvel fölsereltetni czéloztatott. Szándékosan éltem e kifejezéssel, czéloztatott, mert nevezetes körülmény, miként Erdélyben a magyar nyelv országos használatáról csak javaslatok tétettek, de törvények nem hozattak. A nyelv ügyét az 1848fcí év azon stádiumon találta, a hol az 1791ben elhagyatott. A latin a közvéleményben meg volt bukva, de nem az intézményekben. Vitatkozások történtek, de nem volt bevégzett tény, mi a gyűlölet tárgyául szolgálhatott. Ámbár ama törekvésnek Erdélyben csaknem¹ erősebb históriai alapja volt, mint Magy(ar) o(rszá)gban, amennyiben a habsburgi ház uralkodása (1700) előtt, Erdély minden törvényei folyvást magyarul szerkesztettek. Mind ebből látszik, miként ha a dákok egy részében volt ingerültség a magyarság ellen, valóságos ok reá nem szolgáltatott az által, hogy a magyar nyelv vissza akarta szerezni a helyét, melyet tőle és nem a némettől, a latin elfoglalt.

(28.) Mi a horvátokat illeti, a nagy tömeg Horv.(át) o(rszá)g-

* 1846ban volt oláh folyóirat 1 (250 előfizetővel); rácz 2 (600 előfizetővel); horváth 1 (450 előfizetővel); tót és ruthén egy sémi; német 5 (7000 előfizetővel); magyar 19 (35—40.000 előfizetővel). E számok eléggé igazságosmértékben kifejezik az illető irodalmak' nemcsak külső terjedelmét, de azoknak belső értékét is.

ban ép oly békés és nyugodt volt, mint a szász földön. A tusa, mi a latin nyelv körül folyt, azt nem. érdekelte. Mindkét népfaj a maga körében tömör testet képezvén, s -a magyar elemmel csak a székeken jövén érintkezésbe, nemzetiségét veszélyben nem láthatta, mint háborítlanul használta ősi nyelvét az előtt századokon ált, azon beszélt, azon imádkozott, azon végezhetette összes ügyeit. A vezérek távolabbrul sem mindig valódi képviselői a népek' szellemének. Nemzetiség' tekintetében is úgy tapasztaljuk, hogy a nép maga mind türelmesb, mind méltóságosb, mint hangos szószólói. A horvát nép nemcsak a magyar haza polgárának érezte magát, hanem erkölcsében, szokásaiban és öltözetében is a magyar jellemet vette ált. Ellen-séges viszony nyomaira náluk 1835 előtt sehol nem találunk. A panslavismus' eszméje csak ekkor hatolt ide ált és ennek organumaképen jelent meg a Gay által szerkesztett „Horvatske Novine“, mely előbb a déli iszlávok' irodalmi, aztán politikai egyesülését hirdette. Azonban csakhamar a horvát nevezet illyrre változtatván ált, s a horvát nyelv a szerbvel összevegyítettvén, ez újítás ellen hévvel keltek ki mindazon horvátok, kik ősi nevök s nyelvök dicsőségeire büszkék valának. Ez az á valódi szempont, melyből a horvát országi pártokat tekinteni kell. A mi ott küzdött az két párt, de mindkettő nemzeti párt volt. A magyar név ott csak mint zászló és jelszó szolgált, a harezban, következőleg rokonszenvet vagy gyűlöletet másként nem érdemelt, mint minden tábori zászló. Az egyik, mely magyar-horvát pártnak nevezte magát, a birodalmi ügyekben hivatalos nyelvül a latin helyett a magyart kívánta, a politicában reformokat óhajtott és óhajtá az alkotmányos unió fen tartását M. (agyar) o(rszá)ggal; a másik, mely magát illyr-horvát pártnak nevezte, a latin nyelv' uralma mellett küzdött, a politicában a bécsi absolut kormány sugallatait követte, s a M. (agyar) o(rszá)ggali uniót csupán addig vélte fentartandónak, míg valamennyi déli slávok egy birodalmat fognak alkotni. Amíg az udvar, bizonyos mértékig, az illyr-horvát párt' törekvését segítette elő, úgy természetes, hogy a magyar-horvát párt talált rokonszenvre M.(agyar) o(rszá)gban, mely különben az egész oly tusának nézte, melyet a horvát nép önmaga keblében saját jövendője fölött vív.* Az egész ingerültség tehát (t. i. az illyr-párté) onnan eredt, mivel a horvát párt mint nemzeti, mint liberális, mint alkotmányos a magyar ellenzék' szellemi segedelmére támaszkodott. Honnan is eredt volna különben? A magyar nyelvet Horvátországba bevinni soha és senki nem szándékozott. A latin, nyelvet 'belső közigazgatásukban 'ök magok tartották fen és az orsz.(ág) gyűlésen soha nem sürgették annak a nemzeti nyelv általi felcserélését, Sőt, a mi több, a horvát párt ezt positive ellenezte, attól tartván, mikép a horvát ősnelv az illyrek által felkapott szerb dialectuis által a közéletből kiszoríttatnék. És így, ha a horvátok magok nem sürgették nemzeti nyelvök bővebb

* E tárgyra nézve, amennyiben eredleti adatokat közöl, igen érdekes e részben a következő munka: Geschichte des Myrisimis oder des südslavischen Antagonismis gegen die Magyarén. Wachsmuth Leipzig, 1849.

alkalmazását, hogyan lehet annak megtagadásával a magyarokat vádolni? A magyarság bűne az, hogy bennök a nemzetiség érzete oly soká nem ébredt föl? Lehet állítani, hogy létezhet nemzetben szellemi szükség és vágy, mely tolmácsra, szabad országban, nem talál? Ezért hiába állítja bárki, hogy a horvát nép nagy tömege a magyarok ellen (29.) gyűlölettel viseltetnék, mert gyűlölet csak ott származik, hol melegen ápolt és élénken sürgetett vágyak és eszmék váltak ellenállás által semmivé, az pedig világos, mikép midőn, a magyar a latin nyelvet a közigazgatásból kitolni igyekezett, ez által a horvát nyelv' érdekeit teljességgel nem sértette.

Ily állapotban találta az 1848-évi év a nemzetiségi kérdéseket. A magyar nyelv' előnye virág volt, mely a história' földéből természetesen nőtt ki. A törvényhozás e jogot csak megerősítette, s a mi e téren legújabbán történt, a többi népfajok' megegyezésével történt. Irodalmunk az utóbbi negyven év alatt oly roppant haladást tőn, milyent a történet hasonló körülmények között egy népnél s egy országban sem mutathat föl, és ennek erkölcsi tekintélye s befolyása alatt példátlan gyorsasággal terjedt nyelvünk' szeretete a többi népfajoknál is. Az elnémetesedett főbb aristocratia' ifjabb nemzedéke buzgalommal tért vissza a nemzetiség' zászlója alá, sőt, maga a clerus is kezdett a latinismusi' hálóiból végkép 'kibontakozón. Más részről a német szellem tetlenül hevert, maga nem tervezett semmit, egyszerűen a nagy német irodalom' gyümölcseivel táplálkozott. A tótnek sem volt irodalma, az egész országban alig volt öt író (auctor). A horvát sem számlál 10—15nél többet, kiknek munkáit a 943.000 horvátból kevesen olvassák, még a műveltebbek közül is, t. i. mind azok nem olvassák, mivel nem értették, kik az új illyr-nyelwgyűléknek 'ösi nyelvöket nem akarták feláldozni, A tót, orosz, rác, horváth és oláh nyelvek nálunk annyira nincsenek kimerülve, hogy, ha a magyar nyelv politicalai szerepéről önkényt lemondott volna, kénytelenek fogtak lenni a latint visszavenni és félszázadig várakozni, míg saját nyelvöket kellőleg kiképezendik.

Az 1848-as európai crisis M. (agyar) o(rszá)gra különösen fontos volt. Az alkotmányos ellenzék jutott kormányra, mely magyar és szabadelvű volt. Előtte folyvást a conservatív párt vezette a kormányt, mely, tetteleg, pusztá eszköze volt a bécsi cabinetnek, úgy-hogy állíthatni, miképen mind az a mi akkor, sőt, 1841-től—1848-ig történt, az osztrák politica' műve vala, a mit azon közben bár mely nép túrt és szenvedett, mind az annak felrovandó, a magyar e hosszú időszakban nem volt ura a többieknek, hanem társa az elnyomatásban, hiszen épen az ő nemzetisége bukott legmélyebben, mert leverettetett azon diplomaticai polczrul, melyet századokig elfoglalva tartott. És mi volt első tette az első magyar nemzeti kormánynak? Kikiáltotta az általános népszabadságot, de a diaetán saját nemzetisége érdekében egy betűcskét sem írt. Épen midőn a magyar elem mindenható volt, magáért s nemzetiségeért ép akkor nem tőn semmit,

De különben is a népfajok a legjobbat várhatták azon minis-

teriumtól, melynek feje Batthyány Lajos volt, azon férfiú, ki már 1844-ben és 1847-ben két diaetán állította fel azon elvet, hogy a Horv(át) o(rszág)beli belső közigazgatás' nyelve ne is a latin, de a nemzeti nyelv legyen. Oly indítvány, melyet akkor senki nem pártolt, s a mi legkülönösebb, magok a horvátok sem.

És amit tőn a ministerium mindjárt 1848-ban, az orsz. gyűlés berekesztése után?

A ministeriumokban a horvát ügyek vitelére nézve tisztán horvátokból egy külön osztályt állított, mi az osztrák ministerium idejében nem létezett.

Az előtt a törvények hiteles példányai csak latinul (30.) küldettek meg a horvát t, (örvény)hatóságoknak; e ministerium azért horvát és magyar nyelven terjesztette a király elébe s így aláírva küldette meg azokat nekik.

Az előtt, az osztrák ministerium idejében, a kormánynak a horvátok csak latinul írhattak, ellenben a magyar ministerium a horvát leveleket is elfogadta és horvátul is felelt azokra. E részben a ministerium a fennálló törvények rendeletein túlmént, de tette saját felelősségére, bízván abban, hogy azt a nemzet jog és méltány érzete helyeselni fogja.

Egyszersmind rögtön írt Jellacsicsnak, a bánknak, kérvdén őt, mi az, a mit a horvátok még netalán kívánhatnak, s e czélből meg is hívta a tanácskozásra, de mire ő azt felelte, hogy a horvátok kívánatait ő maga sem ismeri, tehát azokat elő sem adhatja, azonban meg nem jelenhet.*

A görög vallású rácoknak pedig a ministerium megengedte nemzeti gyűlést hívni össze, melynek megtartását az osztrák kormány 1790 óta nem engedte meg. Ezen kívül a szegényebb papok közül elsöben is a rác, oláh és orosz papoknak rendelt segedelmet s ugyan azon nyelveken, állodalmi költséggel, hírlapokat és népoktatási röpiratokat szerkesztetett.

Ekképpen kezdte meg a magyar ministerium pályáját, ekképen folytatta azt. Sőt utóbb a kilobbant harcz folyama közben is a föllázított népségek kibékeltetésére semmi alkalmat nem mulasztott el. A rácok, oláhok és horvátok részéről nekünk soha nem tétetett semmiféle egyességi ajánlat, ellenben mi minden alkalmat felhasználtunk a nevezett népfajokkal alkuba ereszkedni, de kísérleteink sükertelenek maradtak. Mi igyekeztünk nekik módot nyújtani, hogy a zsarnokkali .szövetségtől elálljanak, ök voltak azok, 'kik velünk a szabadság védőihez nem közeledtek.

Miért nem volt mind ennek sikere? annak fejtegetése nem tartozik e fejezetbe. Elég legyen annyit megjegyezni, mikép már ez maga tiszt'án mutatja, hogy ha a magyar elleni mozgalmak kiütöttek és nem szüntek, (?) oka az mivel azokban az intéző erő és vezérllet a nemzeti szellemet és érzetet képviselte.

* E levelet Jellacsics 1848ban Aprilban, a nádornak főherczeg Istvánnak hivatalosan írta.

(30 bis.) Ha tisztán a nemzetiségi féltékenység vagy elnyomás volt szülőoka a népfaj harcának M. (agyar) o(rszág)gon, hogy van az, hogy hasonló tüneménnyel nem találkozunk más országokban, hogy hasonló okok még nagyobb mértékben megvannak? A Villers-Cotteretsi edict által Franciaországban a latin nyelv' helyébe a francia hozatván be, melyet akkor alig beszélt 12 departamentum lakossága, ellene föltámadtak-e a provancalok, az elsassok, a bretonok, basqueok, kiknek a francia hivatalos nyelv a mai napiglan is idegen? Északamerikában, hol a francia, német, olasz elem milliókat számlál, kinek jutott eszébe az angol nyelv diplomaticus állása ellen felszólalni? Maga a spanyol nemzet nem a legkülönbfélébb néptörzsekből áll-e? Belgiumban nem haladja-e a flamandok száma (2,500.000) túl a franeziákét (1,700.000) ? és mind a mellett ezeknek nyelve a hivatalos nyelv.

De okoskodásunkkal maradjunk az Ausztriai birodalom határai közt. A számok legvilágosabban szólnak, tehát ide iktatok egy öszszehasonlító rovatot, mely a népfajok' arányát egymáshoz, Ausztria' némely tartományaiban élönkbe tünteti.

	Német	Sláv (tót, rác, horvát, wend, lengyel. orosz)
Cseh országban van	1,810.732	2,508,000
Moraviában és Szeziában	791,167	1,861.000
Carinthiában	218.000	100.000
Carnioliában	12.541	446.000
(398.000 olaszon kívül)		
Littoral és Dalmátiában	480.000	420.000
Galiciában	11.000	5,130.000
Ehhez adjuk a magyar ország- beli határórséget, mint amely nem magyar közjog, hanem auszt- riai rendszer szerint igazgattaték; ebben lakik (magyaron, oláhon, stb. kívül)	32.189	856.509
	<hr/> 3,355.629	<hr/> 11,321.509

Íme mind ezen tartományokban nem a tót, rác, horvát, wend, orosz, lengyel volt a hivatalos nyelv, hanem a német volt az minde-
nütt, a kerületekben, a helységekben, a törvényszékeken, az úri széke-
ken, hol a földesúr és paraszt közötti viszony elintéztetik, németül
vitettek az anyakönyvek is, németül tanítottak az iskolákban, az
aristocrazia egészen elnémetesedett, hivatalt mind az egyházi, mind
a világi pályán mindenki csak az elnemzetlenedés' árán kaphatott és
azon németek' nagy része is, kik most mint ilyenek vétetnek számí-
tásba, a folytonos pressio kénytelensége alatt slávokból lönek azokká,
míg ellenben ha Magy.(ar)o(rszág)gon a magyar elem gyarapodott.
az az individuumok' szabad akaratának következménye volt. Ha
tehát valahol volt ok a nemzetiség' elnyomása ellen panaszkodni,

nem Ausztriában volt e reá a legnagyobb ok? E szempontbul a m(agyar) o(rszá)gi határőrségnek nem épen Ausztria s a német nyelv ellen kellett volna e fölzendülnie és nem a magyar nyelv, másfélszázad óta nehezedik reá? S ezen népek még csak a polgári szabadság' élvezetében sem találhattak vigasztalást, mit élveztek azok a slávok, kik M.(agyar)o(rszá)gban laktak. Megengedetett-e képviselőknak a saját nyelvökön saólnani, 1848-ban a bécsi ország gyűlésén ? Sőt ezek tőnek arra kísérletet is, 1849-ben, a kreamsieri ország gyűlésen másképen, mint németül beszélni? És sürgették-e e két helyen ök, hogy az illető tartományok.' hivatalos nyelvül a nagy néptöbbség' nyelve nyilváníttassák? Nem méltán következtethetjük-e e sizerint, hogy ha a népfajok az elő sorolt tartományokban fegyvert nem ragadtak, a magyar országbeli lázadások csak azért ütöttek ki, mivel az ausztriai kormány a nemzeti szellemet saját céljának elérésére mind felkölteni, mind felhasználni tudta? Megfoghatlan, hogy Európa nem látszik tudni máképen a nemzetiségek' teljes elnyomatását nem M. (agyar) o(rszá)gban, hanem Ausztria örökös tartományai-ban kell keresni, s ha a népfajharca M. (agyar) o(rszá)gban tört ki, egyik oka, mivel itt alkotmányos szabadság léteztvén, ez tág tárt nyújtott mind azon harag és bosszú' kirohanására, melyet az Ausztriában elnyomott néptörzsök régóta keblükben hordoztak. A nemzetiségi harcznak nem okát kell keresni M. (agyar)o(rszá)ban, ez annak csak színhelye volt.

(Oldalt: Júl. 25.) Hibának tartom, hogy miután az alkudozás nem isükerült, az országgyűlés nem sietett nyíltan és ünnepélyesen jelenteni ki elveit valamennyi nemzetiségek' épségben tartása iránt. Nép néppel ne végezzen kárpitok mögött, ügyét vigye a világ-bíróság' ítélőszéke elébe, így ha rögtön célzt nem ér is, de igazságos ítéletet talál a közvéleménynél. E nézetből kiindulva tette e sorok írója aa országgyűlés 1848 (sic! 1849 helyett) Júl. 28-ki ülésében Szegeden a következő indítványt, mely közértelemüleg azonnal határozattá is emeltetett:

„Im Bezug auf die verschiedenen Nationalitäten und auf die Kirche des griechischen Ritus wird, noch ehe in der zu verfassenden Confessionen ausführlichere Bestimmungen hiefür getroffen werden, theils zur grösseren Beruhigung der im Lande wohnenden verschiedenen Völker, theils zur Richtschnur, welche die Regierung in ihren positivischen Anordnungen izu beobachten hat, nachfolgender Beschluss gefasst:

(31.) 1. Die freie Entwicklung der Nationalität aller, im Umfange des Ungarischen Reiches lebenden Völker, wird vollkommen garantirt.

2. In den allgemeinen Regierungs-Verwaltungs-Gesetzgebungs- und Kriegsangelegenheiten bleibt auch künftighin als Geschäftssprache die ungarische in Anwendung.

Hinsichtlich der übrigen im Reiche gebräuehlichen Sprachen wird provisorisch folgendes bestimmt.

3. In Coanmunal-Sitzungen und Angelegenheiten kann sich jeder Einwohner der eigenen Muttersprache bedienen, das Protocol wird in jener Sprache geführt, welche durch die freie Wahl der Mehrheit dazu festgelegt wird.

4. Auch in den Siteungen der Behörden kann Jedermann, der ISitz und Stimme hat, in seiner Muttersprache seine Meinung vertragen. In jenen Behörden, wo die eme oder die andere Nation die Hälfte der ganzen Bevölkerung ausmacht, da wird das Protoooll auch in derén Sprache geführt werden. Doch hat, der nöthigen Einförmigkeit wegen, die Correspondenz mit der allgemeinen Reichsverwaltung, mit der Centralregierung und mit den übrigen Behörden, stets ungarisch statt zu finden.

5. Bei dem Geschworenengericht, und bei den Gerichten erster Instanz, wird das unter § 4. ausgespro^hene Grundsatz auch in Anwendung gebraeht.

6. Die Nationalgarden jeder Commune werden in jener Sprache befehligt, welche als Sprache der Commune festgesetzt worden ist.

7. In den E lementarschulen wird als Unterrichtssprache immer die der Commune angewendet.

8. Die Matrikel der Kirchengemeinden und überhaupt die geistlichen Angelenheiten werden in der Nationalsprache der Kirchengemeinde geführt.

9. Jedermann steht es frei eine Bittschrift in was für immer eine Sprache verfasst, an jedwede Behörde einzureichen.

10. Die Synode des griechischen Ritus wird einberufen, und kann In geistlichen u. Schulangelegenheiten, wie allé andere Confessionen, frei verfügen, kann Bischöfe wählen, wie auch... die kirchliche Einheit der Walachen und Ratzen zu ausscheiden.

11. Die Kirchen und Schulen des griechischen Ritus werden allen jener Vortheile theilhaftig, welche durch den iStaat der übrigen Confessionen gegeben werden.

12. Die griechischen Glaübensgenossen werden ihre Kirchen u. Schulen Foundationen ausschliesslich selbst verwalten.

13. Auf der Universität zu Pest-Ofen und für sie eine theologische Lichrkanzel errichteii.

14. Die Betheiligung izu allén Stellen und Aemtern und, ohne Rücksicht auf Sprache und Religion, bloss durch Verdienst und Fähigkeiten bestimmt.

15. Die Regierung wird ermächtigt, bezüglich wird es ihr zur Pflicht gemacht, ihre betreffenden Anordnungen iml Sinne der hier ausgesprochenen Grundsätze zu treffen.

16. Der Regierung wird hiemit Vollmacht gégében, den gerechten Ansprüchen der Walachen u. Ratzen Genüge zu leisten, derén Beschwerden zu heben, sei es durch Regierungsmassregeln, sei es mittelst eingebrachten Gegenvorsehláge.

17. Die Regierung wird bevollmachtet allen denen, die in der

festgesetaten Frist die Waffen niederlegen, . . . im Namen der Nationen Amnestie zuertheilen.“

(32.) És e határozat, mely egyébiránt távolból sem szabatos és kimerítő, nem a közel bukás előérzetének fatális befolyása alatt hozott. Hadi erőnket és a sereg' gyakorlottságát tekintve mi akkor jobban látszánk állani, mint midőn Windischgrätz Budapestet elfoglalta. E határozatban nem a szabályok fontosak, hanem a szellem, mely a harcz közepette és a béke'zászlója felé mutat. Arra, hogy rög-tönös sükere legyen, már késő volt e nyilvánítás, de az elvet kimondani mindig idején van és azt hiszem, bár a zsarnok szövetség győzött, a nyilatkozat most engesztelőleg ott zeng a kiábrándult népek' lelkében.

Nem akarom állítani, hogy a magyarság' részéről is hiba és balfogás nem következett volna el. Sőt elismerem. De ha a dolgot közelebről vizsgáljuk, azt fogjuk találni, hogy ennek oka részint a magyarság sajátos helyzetében, részint némi eszmezavarban keresendő.

Egy törzsnek nyelve az események' folyamában s históriai fejlődés útján békésen válhatik egy országban az összes political nemzetiség' képviselőjévé. Ezzé a magyar birodalomban a magyar ekképen lőn. És e históriai állapot háborítatlanul tartott és fejlődve haladt azon időszakig, midőn a királyi székbe a habsburgi ház jutott. Ekkor az ország nemcsak önállóságát és függetlenségét veszte el, hanem alkotmánya is veszedelemben forga. Miután érette a nemzet változó szerencsével hosszú ideig küzdött, egy szellemi biztosítékot a magyar nemzetiség kifejtésében és szilárdításában vélt találni, azt hívén nem ok nélkül, mikép minden má Ausztriától elválasztja, alkotmányának s hazájának a német tartományokba átolvasztását meg fogja nehezíteni. Ellenben a fejedelmi ház belátta, hogy céljainak épen az országbeli szakadozottság kedvez, ezért mindent ellenzett, ami M.(agyar)o(rsz)ágban, bár mi tekintetben, unitást idézett volna elő. Innen kell megmagyarázni azon keserű tusát, mely a magyar nyelv fölött, újabb időben, a király és a nemzet közt folytatott; a dynastia magyar nyelvben az egy és ftős-nyelvet üldözte, bizonyoságra az, hogy a magyart nem pártolván soha egyik fő faj' nyelvét sem ajánlotta köznyelvül. E bonyolódott helyzetnek szomorú következményei száрмаatak. Midőn a magyarság oly túlhévvvel védelmezte nyelvét a korm'ány ellen, a népfajok kezdték azt gondolni, e törekvés kezdete oly uraságnak, mely utóbb nyelvök ellen is zsarnokoskodni fog, oly félelem melyet a kormány szorgalmassan táplálni és éleszteni nem mulasztott el. Midőn a kormány a magyar nyelvtől sokáig megtagadott jogokat is, miket nem volt volna szabad megtagadnia, a magyarság, másrészről alku s a jövőendő engedmények' fejében, elfogadott tőle egyes engedményeket, miket nem kellett volna elfogadnia. Ilyen volt azon rendelet, mely az anyakönyvek magyarul. vitelét hagyja meg. Azelőtt latinul vitetvén, a magyarság azt hitte, minden helynek melyet latin tártta elfoglalva, ő a törvényes örököse, holott a. hely a tárgy' természeténél fogva mindenütt, az illető népfaj' nyelvét illette

volna. Magában véve nem oly iszonyú hiba, de roppant következményei lettek, mert az 1848-ki forradalom! alatt a rácz izgatók' kezében ez volt a leghatásteljesb fegyver. Ezen egyen kívül összes törvénykönyvünkben alig találunk rendelete, mely a más népfajoknál valóságos ellenszenvet költött volna, úgyhogy mint thesist állíthatni fel, miként ha van némi vádnak helye, az nem a valóságos ösvényeket és rendszabályokat, hanem a néha sértő okokat illetheti, melyekkel azok az ország és megyei gyűlésekéin támogattattak és a szenvedélyes vitákat, melyekből azon (?) születtek és az egyes javaslatokat, a melyek egykormáskor magában a törvényhozó teremben is meggondolatlanul egyes képviselők által tétettek. Minden kis engedményt nehezen és nagy lármával lehetett kivinni, de e zaj mellyel a kérdés vitatottak, Ausztria ellen volt intézve és nem a többi népfajok ellen.

Az eszmezavar pedig, mi jobbra és balra, valamennyi nemzeti pártnál uralkodott, az volt, hogy az ezeréves és' a nagy néptömeg lelkében mély gyökeret vert úgynevezett political nemzetiséget, az erről különböző tisztán nyelvbéli nemzeti- (33.) seggel sokan összetévesztették és identificáltak. A ki a m. (agyar) o(rszá)gi mozgalomban nem különbözteti meg a két munkált elemet (?), melyek váltva egymást majd támogatták, majd gyöngíték, az e mozgalom' természetét nem értheti. Mint voltak slávok, kik nem kevesb hévvel, mint naivsággal a magyart azon országbul, melyét fegyverrel szerzett, kiutasították, hogy ezt adná ált a nálánál e földön régiebb népfaj oknak és a kik neki az itt maradás' föltételül az eliszlávodosást tűzték ki; úgy voltak magyarok is, kik Magy.(ar)o(rszá)g létét a nyelvbéli nemzetiségek eszméjének tökéletes valósításában keresték, s a kik a magyar elemet nem csupán úgy tekintek, mint political magyarság (Ungarthumb) kifejezését, hanem mint ennek olyan osztályát, amely faj és nyelv' tekintetében egyedül bír political magasb jogokkal. É két túlzó és zavaros nézet a legalkalmasb mód volt annyi különb nemzeti törekvést idézni elő, ahány törzs és idiom aa országban! volt. Fájdalom, hogy azok közé tartozott épen Kossuth is. Alig, hogy néhány szenvedélyes illyr, ki a horvát nép lelkületét bizonyosan nem képviselte, a magyar nyelv' előnye ellen feljajdult, Kossuth (1846-ban) sietett indítványozni, hogy egész Horváth o(rszá)g szakittassék el a birodalomtul, nem gondolván meg, hogy ha a 100.000 menő horvát-rác határkatonaság M (agyar) o(rsziá)g polgára megszűnt lenni, ellenünk leend, hasonló lévén ez erő Aaron vesszejéhez, mely kézben bot, védelemre elsujtva veszedelmes kígyó. És midőn a horvát képviselők a diaetán (1847) folyvást a latin nyelv mellett küzdöttek, agyán ő türelmét veszelve, indulatosan kiálta föl: „es werde nie und nimmer unter der heiligen Krone Ungarns eine andere Nation oder Nationalität anerkennen, als die ungarische, er wisse sehr wohl, dass es verschiedene MenscJien u(nd) Bacen gabe, die eine andere Sprache sprächen, doch mehr als eine Nation gábe es nicht im Lande.“ E tekintetben valóságos szerencsétlenség volt, hogy a sors a nemzet élére őt állítá. Ily emberrel nem lehetett jövendője a hazának, ki

oly elvet és így mond ki, ily emberrel a többi népfajok alkudozásba nehezen ereszkedhettek.

(Irónnal: Júl. 26.) Egyébiránt annyi bizonyos, hogy a népek' tömegei vajmi türelmesebbek s mérsékeltőbbek voltak, mint vezéreik, hogy a túlzók minden népfajnál kis számban voltak, ahogy valóban egyik népfaj sem osztotta szószóloinak sem túlfeszített vágyait sem ábrándos álmait.

De a kiket a történeti nyomozások' e kor rajzolata a magyarok' méltányos eljárásától meg nem győzött volna, azok' ellenében ime, végül, magoknak a nem-magyar népfajoknak tanúbizonyosságára hivatkozom.

Hol volt valaha egy megrendített állodalomban a benn lakó néptörzseknek oly kedvező alkalom, mint az 1848-ki, a netalán tapasztalt méltatlanságokért bosszút állani?

Hol nyílt oly valószínű kilátás egy birodalom feldarabolhatására etlmographiai határok szerint, mint nálunk, hol maga a fejedelem vezette az önállóságra vágyódó és önállással kecsegtetett kisebb népeket azon faj ellen, melyet a história tön elsővé a hasonlók között?

És, lássuk miként nyilatkozott a népek' közvéleménye a magyarok iránt a forradalom, alatt és a forradalom után?

Ha M. (agyar) o(rszá)g és Erdély népességét 14 millióra vesszük, s azokat kiket Austriával szövetségben láttunk, mind elleneinknek tekintjük, mi tételt így egészben elismernünk különben sem lehet, s e szerint idesoroljuk a kapcsolt részekbeli s határórségi horvátokat (773.000), a görög vallású ráczokat (850.000), az oláhok' felét (1,100.000), az erdélyi szászokat (250.000) s mind ezeket összegezzük, úgy találjuk, miként 2,973.000 állott (34.) az austriai szövetséghez, 11,037.000 ellen, kik a magyar zászló alatt küzdöttek. A magyar hadsereg, mely egy ízben 160.000 embert számlált, valamennyi népfajbiul alakult össze, abban volt rácz és magyar, oláh és tót, orosz és ttiémet, zsidó és cigány, horvát és lengyel. A forradalom alatt mind ezek verőkkel tettek tanúbizonyosságot a magyar ügy igazsága mellett.

Midőn aztán a forradalom legyőzött, Austria két módon kívánt a magyar elem bosszút állani. Először, meg akarta semmisíteni azon egység!' eszméjét mit a birodalomban a história s a magyarság teremtett, e szerint az országot Erdélyre, Vojvodinára, Horvátországra és M(agyar)o(rszá)gra, tehát négy felé darabolta. Másodszor a véres diadal' nyomasztó befolyása alatt népszámítást rendelt, hogy akképen a magyar elem képzelte törpeségét kimutassa, remény lévén miként a többi néptörzsbeliiek óvakodni fognak magokat a királyi átokkal megjegyzett fajhoz soroztatni. A népösszeírók többnyire külföldiek és katonatisztek voltak. Eleinte a rovat, melybe mindenki a népfaja szerint, bejegyzendő volt, „nemzetiség“ címet viselt, s ime az emberek a múlt' politicalai tradíciójához híven seregestül magyarnak jegyeztették he magukat. A magyarok száma jóval meghaladta a 8 milliót. De e politicalai demonstratióra a kormány megijedvén, új összeírást rendelt, a „nemzetiség“ rovatot kitöröltette,

helyibe ezt tette „nyelv“; azonban bár az összeírok az illetők bevallására nem figyelve a legnagyobb önkénnyel jártak el, p. o. valakit nevének hangzása szerint soroztak be a nyelv rovatba, bár azon nyelvet nem beszélte is; mind a mellett magyarok száma.... A forradalom után, a hatalom' fenyegetései' dacára is így tettek a népfajok önkényes vallomást a magyar faj s unió mellett.

Íme ellenségeink magok így nyilatkoznak rólunk s így éreznek irántunk. S azt hiszem, ha annak, a mit mi magunkról mondunk, hitelt sokan nem hajlandók adni, a hitelt nem tagadhatják meg azon bizonyoságtól, mit ügyünkben ellenünk tesznek.

De hiában a történelmi igazságnak előbb utóbb be kellett teljesedni. A vész elmúlván, mindenik népfaj, mint ugyan annyi élőfa, visszanyerte természetes állását, melyből a vész terhe alatt kihajtott. Akik ellenünk harcoltak, most azok kiengesztelődtek irántunk, akik velünk vívtak azok most még inkább ragaszkodnak hozzánk, mert látják, hogy a magyarosítástól félelem hiú rettegés volt, de a germanizálás szörnyű valóság lön és most érzik, hogy az alkotmányos szabadság azon pillanatban veszett el, melyben a magyarság letipratott.

(35.) (Oldalt: Aug. 2.) Következik bebizonyítanom a harmadik tételt, t. i., hogy az 1848-iki forradalom eredetében tisztán alkotmányos volt, a mennyiben a magyar állodalom, közigazgatási függetlenség tekintetében, alkotmányos és így legitim alapra vitetett vissza és tisztán democrati, a mennyiben a nép' nagy tömege, a jogegyenlőség' elve szerint, minden polgári jogokban részesítettett, s csak utóbb, a rác, horvát, oláh fölkelések adtak a forradalomnak nemzetiségi színt, elnémítván ezek a királyi háztól, mely a magyarnak nem annyira nemzetiségét, mint benne a szabadság zászlóvivőjét üldözte.

A habsburgi, vagy austriai dynastia, az idők' folytában sok országoknak jutott birtokába, de a hová lábát tette, oda a szabadságot magával soha nem vitte, sőt megsemmisítette azon alkotmányokat is, melyeket azokban fenállva talált.

E poriticiájához hív maradt M (agyar) o(rszá)gban is. 327 éves uralkodása alatt összes erejét, példás kitartással, háromi eszme' kivételére fordítá, t. i. Magy.(ar)o(rszá)gban alkotmányt talált, helyébe absolutismust akart állítani, különféle népfajokat talált, ezeket germanizálni igyekezett, több vallásokat talált, ezeket catholicizálni akarta. Míóta az austriai ház jutott a magyar trónra, a nemzet' története folyvást e három tengely körül forog, ez nem egyéb, mint szakadatlan küzdés az absolutismus, a germanisatio és catholicizmus ellen.

Azonban céljához bár némileg közeledett, azt teljesen nem érthette el, hiában nyomott el s irtott ki, koronkint egész nemzedéket, a szellem túlélte a halottakat.

Az igaz, törekvéseinek folytában elmúlt azon kor, midőn a nemzet' legnagyobb része s csaknem az összes nemesség protestáns volt, de elmúlt az is, midőn a protestáns papokat százként küldözhetette

gályarabságra. Hiában üldözte a görög vallás híveit is, hiában történt, hogy ezektől a XVIII-ik században egy egész ivadék született, élt, összekelt és elhalt keresztség, papi áldás, isteni tisztelet és egyházi temetés nélkül minden erőszakos térítgetései daczára is az evangélicusok, görög hitűek és általában a nem-római catholicusok' száma 14 millió közt még 6,862.688-ra megy. Sőt nincs Európában orsaág, melyben magát a catholicismust a protestáns szellem annyira áthattotta volna.

Elnemzetleníteni sem tudta a birodalmat. A latin nyelv' -behozatala által a különbféle nemzetiségeket nem ölte meg, csak fejlődésüket késleltette, a németesítés pedig, melyre néha socialis, néha politieai úton törekedett, maradt mindig pusztá kísérlet, mit süker soha nem koronázott. Látjuk ugyan, mikép a német nyelv némely dicasterium' hivatalos nyelve huzamosan maradt, mikép az a magyar hadseregére ráeröltetett, mikép az a határőrség' sláv és oláh népénél (1,000.000) iskolai s hivatalos nyelv maiglan, mikép a német telepések aa ország' különböző vidékein olvasztó számítással hintesék el, de ezen részletes eredménykéek figyelmet nem érdemelnek a dolgok azon történeti menetele mellett, mi szerint minden idegen elem, mely aa országba behozatott, vagy összevegyült a szomszéd fajokkal, vagy békésen ülepedett meg mellettök, minden esetre pedig, egész a legújabb időkig, az új haza' meleg szeretete által valamennyi faj átolvadt a magyar politieai nemzetiségbe.

Az alkotmány' eltörlése még nehezebb földadat volt. A mely nemzetben vallási phanatismus és törzsbeli különbféleség által meghasonlást könnyű volt előidéznie, azt tömegében, mindig egyesülve találta a fejedelem, midőn az alkotmányt kellett védeni. Kevés országban van (36.) a föld' hátán mellyel úgy bántak fejedelmei mint Magy. országgal a mieink az austriai házbul bántak. Volt idő, midőn az ország északi része a lengyeleknél vala zálogban, Croatiát az osztrákok bírták hasonló czímmel, a jászkun területet a német lovagrend, a keleti megyéket az erdélyi fejedelmeknek metszették el, aazonban az ország összemarczangolt csonka állapotban is képes volt vívni alkotmányos jogai mellett. Trónját egész 1681-ig nem adta ált örökösen az austriai háznak, és ekkor is csak világosan kijelölt föltételek mellett, mikre, koronázása előtt, mindenik király esküt tenni és azok szentül leendő megtartása iránt biztosító oklevelet kiadni tartozott.

(Oldalt: Aug. 5.) Azonban százados tusát a nemzet nem¹ vívhatott minden jogveszteség nélkül. Ebből a legfőbb abban állt, hogy internationalis tekintetben önállóságát a magyar birodalom elvesztette s mint ilyen eltűnt az európai állodalmak' sorából. Mindig az orsz. (ág) gyűlés határozta ugyan meg az adót és a kiállítandó hadsereg számát, de abban mind az hova fordítassék, a fejedelmet korlátolni nem bírta. De megjegyzendő, mikép a t.(örvény) hozás előtt a nemzet e jogát a királyi ház soha nem vonta kétségbe, bár tettleg mindig másképp cselekedett. Ellenben az ország határain belől sza-

badságát és autonómiáját a nemzet e ... gben megőrzi, sőt a fejedelemmel a végrehajtó hatalomban osztozván, ebben roppat eszköze volt az alkotmány ellen intézett minden megtámadásokat magáról elhárítani, nem teljesítvén semmi törvénytelen felsőbb parancsot. Király és nép e szerint mintegy megosztott az állodalommal, nevében amaz fellépett a külföld irányában mint egy abszolút hatalom, míg emezben az alkotmányosság' minden jogait tetteleg élvezte és gyakorolta. Ez elvbeli ellentét ama fő kútforrás melyből a nemzet s királyi ház közti örökös ellenségeskedés ered, nem szemlélhetvén a nemzet egykedvűleg is megnyugvással azt, hogy fiai a hadseregben oly ügyek mellett véreznek, melyeket mint alkotmányos nép, magáéinak nem ismerhet el.

Legszomorúbb azon népeknek sorsa a világon, melyeket idegen királyok kormányoznak. És ez volt szerencsétlen sorsa a magyarnak is. Ezért nekünk a török' majdnem kétszázados uralkodása kisebb ártalmunkra volt, mert a török csak mezőinket pusztította el, csak barmainkat és vagyonunkat dúlta szét, csak egyeseket hurczolt rabszolgaságra, mind ez igen terhes volt, de mind ez volt egy nagy fürgeteg, mely elmúlt, míg királyaink magát a szellemet nyomták el. Miben a népjólét' legislegfontosb lényege központosul mind azt nemi szűntek meg folyvást megtámadni: a szabadságot, a nemzetiséget és a szabad isteni tiszteletet. Oly zsarnokság, mely nem annyira az egyénekre, mint magára a nagy tömegre nehezdedek, innen van, hogy politicalai összeesküvésekre példát nálunk alig mutat a történet, ellenben 1604-től kezdve 1711-ig hétszer fogott fegyvert maga a nemzet, s ezek' folytában a megrendített alkotmány öt ünnepélyes békekötéssel erősített meg újra. Mint a birodalom fegyverrel alkottatott, úgy az alkotmány is vérrel tartatott fenn. Minden ilyen forradalom tetteleg felbontotta az eredeti alkut a király és nemzet közt, következőleg minden béke mint egy új kötés tekintendő, — oly különbség, mely a magy. király és a nemzet közötti viszonynak egy egészen sajátos jellemet ad.

Ilyen körülmények között lehetetlen vala minden belső haladás és reform!. Nemzetnek, mely évről évre saját lételeért küzd, erre nem marad ideje. Választani kellett fűrges és gazdag szolgaság, és szegény szabadság között és a nemzet emberi méltósága' érzetében ez utóbbit választotta. S annyival hübb kitartással feszíté meg erejét politicalai institutioi fenntartása körül, mivel az alkotmány (37.) eszméje volt azon egyetlen tűzpont, mely az országban lévő valamennyi nép elem' érdekeit magában egyesítette. Az alkotmány volt a birodalom' lelke és életereje. E volt azon kútű, melyből a magyar halhatatlan patriotismus származott. E volt azon kincs és palládium, melyért küzdvén a szolga elfelejtette, hogy neki is vannak követelése, a catholicus azt, hogy eretnek oldala mellett harczol, a sláv azt, hogy a német vele együtt vív, hiszen a szabadság nem ismer sem vallás sem fajkülönbséget, s azt imádja 'és óhajtja lánczaiban a szolga is mint a napot, melyet lát a magasban, bár el nem érheti. Innen van a magyarban

az a nagy ragaszkodás alkotmányához, mely nem halt ki kebléből akkor sem, midőn aa a kor szükségeinek többé meg: nem felelt. Hasonlított a feudális szerkezet egy feudális várhoz, mely lakóinak nem nyújt semmi kéjelmet, de azért híven őrzik, támogatják, erősítik, mert ellenség ellen biztos védelmet ad.

Austriával frigybe a magyar állodalom a maga feudal alkotmányával lépett. E szerint egy alkotmányos ország egy absolut hatalommal egyesült. Az egyetlen mód volt, mi által szabad intézvényeit is ősi privilégiumait megtarthatta, az alkotmányt egészen úgy, a mint vala, megtartani. Valahányszor azóta Austria részéről megtámadás történt, alkotmánya minden hiányaival egyetembein, az- összes magyar szabadsággal és kiváltságokkal identificárva lett. így lón az, a mi anomáliának látszik és mégsem az, t. i. hogy a feudalismus nálunk a szabadság' véde lett azon harcban, melyben egyik küzdő fél egy önkényes fejedelem, a másik fél a nemesség volt, mely egymás közt jogra egyenlő s számra roppant nagy lévén, a nemzetben, a királyi hatalommal szemközt a középosztályt képezte. A szabadság mint a legújabb kor' története bizonyítja, nem sajátíttathatott ki a nélkül, hogy a birodalom' összes szerkezete meg ne rendíttessék, de a szabadság fája, melyet a kiváltságolt osztályok magokért látszottak ápolni és támogatni, árnyékát némileg az egész népre kiterjesztette, mert a szolgák' állapotát rendező törvény M(agyar)o(rszá)gon mindig jobb volt, mint más állodalomokban és viszont a törvényeknél sokkal jobb volt a gyakorlat és szokás.

Magy(ar)oi(rszá)g' helyzete valami különös és sajátos, mely semmi más országéhoz nem hasonlít Európában. Tettleg austriai kormány alatt volt, de jogilag nem, Austriával szoros összeköttetésben volt, de saját független alkotmányát is megtartotta, az austriai császárt királyául választotta, de e mellett külön és önálló jogokkal bírt, melyek rá függetlensége' korából maradtak. Helyzetéről leg-hívebb képet szerezhet magának az idegen, ha fölteszi az esetet, hogy Herveitia a maga szabad cantonrendszerével, a szomszéd Sardiniai királyt elnökéül választja, de azért nem válik az egyesült birodalom' részévé, hanem marad saját alkotmánnyal bíró állodalom. A szövetségnek lényege a tiszta personál unión túl, az ellenség elleni közös védelemben 'áll, különben a király, mint elnök, Herveitiában nem állíthat katonát, nem vethet ki adót és semmi fontos reformot nem tehet a törvényhozás megegyezése nélkül, a harmincezadi tariffot nem változtathatja meg, a sardiniai kormány' rendszert s polgári és büntető törvénykönyvet nem terjesztheti ki reá, s bár mint király már Sardiániában uralkodik, mint elnök nem kormányozhat előbb, semmint székébe az alkotmány által kiszabott formák szerint beigtattatott. Ez főbb vonásokban hív másolata azon uniónak, mely századok óta M. (agyar) o(rszá);g és Austria 'közt létezett. Nem összeolvasztása ez a két állodalomnak, még kevésbé egyiknek alárendeltetése a másik alá, hanem szívsége s juxtapositiója a kettőnek egy közös (38.) fő alatt, mely rajok nézve külön külön azon kötelezettséget vállalta el,

mindeniket saját nemzeti alkotmánya s szelleme szerint kormányozni. E viszony' politicai természetét tekintve, leginkább hasonlít a Svéd es Norvégia közötti unióhoz, melyet 'két külön törvényhozás szerint egy fejedelem igazgat, de a mi ott egységnek és kétszerezett erőnek lön forrása, az- nálunk egy örökös tusának és hareznak magvait hintette el. A császár mint önkényleg igazgatott tartományok ura, folytonos ellentétben vplt a magyar királlyal, mint alkotmányos fejedelemmel, s úgy látszott, a kérdés csak egyik elvnek teljes megbukásával fog végkép megoldathatni.

(Oldalt: Aug. 6.) A mint látjuk ez egész időszakban a nemzet pusztá védelmi állásra volt szorítva. Harczolt török ellen, hogy a haza' testét, a földet visszaszerezze és ez. ügyben vele küzdött Austria is; harczolt a dynastia ellen, hogy a polgári és lelkiismeretben szabadságát biztosítsa és e részben, különös, a török segedelmére és közremunkálására támaszkodott. A külső ellenséget, a törököt,, elvégre legyőzte, de a belsővel küzd mind e napiglan. 1527-től 1711-ig több ízben ragadott fegyvert alkotmányom jogai mellett a magyar, valahányszor azi austriai hadsereg hódító szándékkal lépett határaitra, később megváltoztattak a megtámadás' eszközei és így ő is a politicai armányok ellen parlamenti, az elnemzetlenítő és elaltató, kísérletek ellen irodalmi harczot vívott. Diatáinknak állandó foglalatossága abban állt, a polgári szabadságot új garancziákkal bástyázni körül. Orsz(ág) gyűlési irataink s törvénykönyvünk telvék sérelmekkel s panaszokkal a királyi hatalom' bitorlásai ellen, s azokat legjobban lehet hasonlitanunk egy nagy kórház jegyzőkönyvéhez, melyben a benn lakók' szenvedése és betegsége korrallal korra hív pontossággal följegyezve találhatik. A magyar nemzet ez időszakbeli történetének örökös emlékei mezőinken a sűrű testhalmok, melyekben vannak csontai azoknak, kik a csatákban elvérzettek és törvénykönyvünkben azon számtalan czikkek, melyek állodalmi jogaink fenntartására annyiszor és mindig hiában újítottak meg.

Ha már most az 1847ik év' végén megállapodunk és végig tekintünk azon hosszú 326 éven, melyen keresztül a nemzet az austriai ház által kormányoztaték, a politicai küzdés eredményekép a következőket találjuk. Jogaibul a nemzet, a trón' örökségén kívül, semmit nem veszített el, semmit nem adott ált, sőt azokat koronázásakor valamennyi király ünnepélyesen elismert, s I. Ferdinánd (1527&etij) aa első király az alkotmány megtartására magát ép azon esküvel kötelezte, melyei (1830ban) V. Ferdinánd az utolsó magyar király; de tényleg azon jogok királyaink által soha lelkiismeretesen nem tartattak meg. Jog szerint M(agyarorszá)g maradt egy önálló és független állodalom,* tényleg a függetlenség és önállóság' számos föl-

* Még 1791 ben is, József erőszakosságai után, a fejedelem a következő törvényt sanctionálta (artic. X.) „Hungária eum partibus adnexis sit regnum liberum; et relate ad totam regiminis formám, huc intellectis quibus dum dicasteriis suis, independens; id est: nulli alteri ragno:, aut populo obnoxium sed pro-

tételeitől megfosztott. Igaz, ha adóra és katonára volt szüksége, azt a fejedelem kénytelen volt az orsz.gyűléstől kérni, de midőn aztán kezébe kapta, tetszése szerinti czélokra használta fel; igaz a t.(örvény)hozás' megegyezése nélkül a vám- és harminczadüggyben változtatást tennie sem volt szabad, azonban mégis sikerült az országot, kereskedési tekintetben, egyszerű coloniává sülyesztenie; igaz, a had és béke kérdése szinte az orsz.gyűlés elébe tartozott, mely joggal is bírt a király' tanácsosait felelősség! (39.) alá vonni, de mind ez a gyakorlatban nem tartatott meg. S a nemzet felkeljen minden egyes jogsérelemért? De tudjuk, a népeknek is kell pihenniök, mikor kifáradvák, akkor készek minden bitorlást elszenvedni, egyéb iránt alig követett el az austriai ház valaha sérelmet az alkotmány ellen, hogy annak jövendőbeli megorvoslására új törvényt maga nem hozhatott volna, de mely, természetesen a régiebeknél foganatosbna soha nem mutatkozott. Másrészről a nemzet, saját belső körében, tökéletes autonómiával bírt. Országgyűléseink folyama soha nem szakadt meg, s azokban a souverainitás' jogát folyvást gyakorolta. Magának volt saját büntető s polgári törvénykönyve, s ezeknek alkalmazóit, a bírákat és hivatalnokokat, maga választotta. Sőt, a megbecsülhetetlen megyei szervezet által, osztozott a fejedelemmel a végrehajtó hatalomban is. Személy és vagyon, a kormány', megtámadásai ellen, egész Európában sehoh sem volt annyira ibiztosítvai rendőr s útlevel soha sem gátolta nálunk az élet' szabad és természetes mozgalmait, minden személy illethetlen volt, mint egy király, minden ház szent, mint az oltár. Épen e belső jóllét és korlátlan szabadság' élvezése okozta, mikép a nemzet nem is látszott észrevenni, hogy önálló személyiségét Európa előtt lassankint elvesztette. Csak egy tekintetben volt érezhető Austria ártalmas befolyása a nemzet' belső életében. T. i. a nemzet a meglevő állapotot fentarhatta, de sorsán nem javíthatott. Hatvan év óta dolgozik a reformokon les mind hiába; ő alkotmányos irányban akart haladni, ezt királyai ellenezték; az uralkodó ház politikája szabadság ellenes ösvényre 'kívánta tolni, ezt viszont a nemzet nem akarta. E két ellenkező irány' makacs harcza az oka a magyar nemzet állodalmi tespedésének az újabb időben.

E téren s ilyen állapotban találta a magyar állodalmat az 18á8ik év.

Mi a birodalombeli különféle népek' viszonyait egymás és az allodalom' irányában illeti, azok sem háborítottak azon kiváltságod" birtokában, melyeket beköltözésökre kaptak. A különböző, népcsoportozatok' alakán a história menetele nálunk keveset változtatott, de minden sajátságos, speciális alakúk s jellemök mellett sem szüntek meg lenni alkotórészei a birodalomnak, földük teste volt a hazá-

priam habens qonsistentiam et constitutionem, proin'de a legitimé coromato rego sua, adeoque etiam a sua Maiestate iSacratiasima succesoribusque ejus Hungáriáé regibus, propriis legibus et conmetudinibus non verö ad normám aliarum provinciarum dictantibus id est III.o 1715, idem 8 et 11. 1741. regendiim et gubernandum.“

nak, szellemök beleolvadt a magyar patriotismusba. Azonban itt szükséges az olvasót egy fontos észrevételre figyelmeztetni. Vájjon t. i. az ő kiváltságok s kivételes helyzetük olyan volt-e, a melyen beleegyezésük nélkül, maga a köz törv.(ény) hozás sem változtatható? Ez a kérdés adja itt elő magát. Mire röviden a következőt felelem. Magy.o(rsz)ág' népeisége a tatár, mongol és török csordák által több ízben kipusztítatván, természetes, hogy nevezetes kedvezmények' ígéretével igyekezett a külföldieket dédelgetni; mint más részről az is természetes, hogy a polgári szabadság M. (agyar) o(rszá)gon bizonyos föltételekhez lévén kötve, ezeket a beköltözők magoknak ... privilégiumokkal biztosították, különben a parasztság szomorú sorsa várakozott volna rajok. És ezen nincs mit csodálkozni; azon kon a kiváltságok kora volt* akár egyeseknek, 'akár telepeknek adattak legyen azok, a jogok egyetlen forrása a privilégium volt. Míg tehát az előjogok, elvben, bármi tekintetben fentartattak, azokat mindenütt, s. mindeneknél érvényesbnek kellett elismerni. De a mely pillanatban a kiváltságok' helyét a közjog és a közszabadság váltja fel, azon időtül kezdve külön kiváltságaira érvényesen és észszerüleg senki nem hivatkozhatik, mert az általános közszabadságban többet nyert, mint a mit kiváltságaiban elvesztett és ezek csak mint egy előlegezések voltak ama nagy kincsbul, melynek most egészen birtokába jutott. Azt hiszem, ez okoskodásban fekszik a kérdés' helyes megoldása. (40.). A mint 1847 előtt nem volt szabad az egyes telepek' törvényes kiváltságaihoz, mint a beköltözés' kitzüött föltételeihez nyúlni, úgy 1848ban a közjog és közszabadság elve kimondatván, azok fentarthatatlanok és értelem nélküliek lőnek, mert azokat tovább is megőrizni akarni annyi lett volna, mint kiváltságot igényelni maga a szabadság fölött. Fölösleges mutogatni miképp ki a szabadságon túl még más egyebet akar, az uralkodásra törekszik niások fölött.

(Oldalt; Aug. 7.) Ez volt a nemzet törekvéseinek célja a legutolsó hatvan év alatt. Tudta, hogy a szabadság azon nagy eszme, melyben mindenféle különbözés, ellenkezés, mely a nemzet' keblében létezhet, óhajtott kiegyenlítést talál. A históriai kapcsot, mely a sokféle elemeket egymáshoz privilégiumokkal csatolta, felbontani igyekezett, hogy azt felváltsa a közjog' normális állapotával. Az állodalmat egy nyílt pályaterré akarta átváltoztatni, melyben bármely népfajnak jövendője ne históriai előnyöktől, hanem mindenkinek saját életerejétől és tevékenységétől föltételeztessék.

Ez ösvényen haladva lelte az 1848ki európai crisis a magyar állodalmat. Innen van, hogy a nemzetet teljesen készen találta; ép úgy tisztában volt ez magával arra nézve mit követeljen fejedelmeitől, mint arra nézve mi belső reformokkal alapítsa meg a szép • szabadságot. A világmozgalom nem adott neki sem új eszméket, sem új irányt, csak a kivitelt könnyítette.

Midőn az 1848ik IIIik articulusban elhatározott, hogy a király' távollétében a kormány a nádort illeti, csak azon régi törvé-

nyék (p. Q. 1608. XVIII.) újíttattak meg, melyek rendelik: „miképen, ha a király huzamosb ideig az országon kívül mulat, a nádor teljes hatalommal ruháztatik föl az országot a törvények és nemzeti szokások szerint igazgatni“, királyaink 300 évnél tovább laktak az országon kívül.

Midőn törvénybe iktattaték, hogy az országnak külön finans és hadügy s általában saját felelős minisitermma legyen, ezzel csak életre hívtak, azon ó törvények (p. o. 1608:V., 1741:14., 1608:11., 12.) melyekben világosan ki van mondva, miképen a magyar kincstár az austriaitól külön kezeltesék, a nemzeti hadsereggel a magyar kormány rendelkezék, s a király' tanácsosai, kik idegenek soha sem lehettek, az orsz, gyűlésnek felelősséggel tartoznak, a minthogy a magyar kamara a bécsitől mindig el volt választva és austriai minister által ellenjegyzett rendelet M.(agyar)o(rszá)gban soha nem küldetett.

Midőn Erdélyország és a katonai határország az anyaországhoz visszacsatoltatott, ez nem volt egyéb, mint a birodalom' törvényes kiegészítése, s ezzel a király nem tón mást, mint betölté azon kötelességét, mire koronázásakor megesküdött és a mi kihalaszgattatott ugyan századok óta, de a mi jogi szempontunkból kétségbe soha nem vétetett.

Midőn az ország' alkotmányos belső autonómiája s függetlensége tettleg biztosítottatott, azon viszonyon, mely egyrésztől Magy.(ar)o(rszá)g, másrésztől a dynastia és az austriai többi tartományok között a pragmatica sanctionál fogva létezett, semmi változás nem történt.

Sőt, azon rendszabályokat is, miket újaknak lehet mondani, a szabadságon kívül, egy eminenter magasb conservativismus' (41.) szelleme jellemzi.

Így midőn a birtok jog mindenre kiterjesztetvén, a jobbágyi robot a képviselőkévé átváltoztatott, nemcsak a két házrendszer megtartaték, hanem a felsőház' elnökét kinevezni maradt királyi jog, s a képviselők három évre választattak.

Így, midőn a nemesség' kiváltságai eltöröltettek, a választói képesség nem terjesztett ki az általános szavazatig.

Így, midőn a birtok jog mindenre kiterjesztetvén a jobbágyi robot megszüntetett, a földes uraknak a status által illő kárpótlás biztosítottatott,

Így a tized csak a clerus megegyezésével töröltetett el és azon föltétel alatt, hogy az állodalom az illető papokrul és egyházi alapítványokrul gondoskodni fog.

A kiváltságok' összes épülete ekként összeromboltatván, omladékain a közszabadság' fényes palotája emeltetett föl, a választó, a hivatal s birtokképeség az ország minden lakosaira kiterjesztetett, a közteher mindenkire egyenlően ránehezedett, a szolgábul polgár lett, a jobbágybul birtokos, előjogát minden elvesztette, jogát senki, a mit a nemzet keresett s biztosított az nem volt valami politicala theo-

ria' valósítása, az egyszerűen az emberi szabadságé volt. Soha arisztocratia ily nagylelkűnek, mint a magyar nem mutatkozott. Nemcsak üres szabadságot adott a népnek, a birtokot is, mit tőle az usufructuarius kézen bírt, átadta; nem csak a jog egyenlőség' elvét ki-mondá, hanem a birtok által mit neki áltengedett, political, azaz választóképeséggel is felruházta. Kétség kívül sok régi családot tönkre tön az áldozat, de az országnak polgárokra, az újjászületett hazának új nemzetre volt szüksége.

Látni való, mi képen az 1848iki reformok nemcsak a külső szabadságot biztosíták, de annak magvait belől is gazdagon hintek el. És épen itt mutatkozik a mű' nagysága. Az országgyűlés egész terjedelmében fölfogta köt élességeit és hivatásának magasságát. Megvetette keleti Európában alapját a democratiának.

'Szóval, „a nemzet is a fejedelemmel szemközt rendezni akarta viszonyait, az általa elismert, de meg nem tartott alkotmány' alapján, mert szenvedésteljes múltjára visszapillantván, mely fájdalommal győződött meg arról, hogy egy félig megtartott, félig meg nem tartott alkotmány minden alkotmányok közt a legrosszabb; belső ügyeire nézve pedig óhajtá elhagyni a kiváltságok' ösvényeit, melyek eltérő irányban vezetik a népeket, s akart térni az általános szabadság' nagy útjára, mely egy közös célnál végződik.

(Oldalt: Aug. 10.) Egyébiránt ha a magy(ar) felelős kormány' felállítását régi alkotmányos alap nem legitimálta volna, az elkerülhetetlenné vált azon constitutio által, mit a császár néhány nappal előbb, az örökös tartományoknak megadott. Igen világos, mikép egy austriai ministerium, képviselője egy t.(örvény)hozás többségének, melyben egy ómagyar sem ül, nem igazgathatta ügyeit M.(agyar)o(rszá)gnak, mely saját diaetával és koirmiánnyal bírt. Ministerium, mely Austriában parlamentarizmus és felelős, M. (agyar)-o(rsza)gban ezek közül egyik sem, nemcsak lehetetlenség, de képtelenség volt. E szerint az austriai constitutio s felelős ministerium elvének pusztá kimondása, a hasonló institutiokat M. (agyar)-o(rszá)gban szükségkép maga után vont. A dualismus az austriai birodalomban kezdet óta megvolt, a mennyiben az örökös tartományok absolut, a magyarok pedig alkotmányosan igazgattak, de ezen dualismus, 1848cm, pronunciáltabb jellemet a dynastia' azon tette által öltött magára, miszerint azon birtokaiban is parlamenti kormányt állított föl, melyeket eddig önkényileg igazgatott, s így hivatásául ismerte el mindenik népet saját eltérő nemzeti útján követni.

Távol van tőlem roszallani, bár mely úton s módon szerezte vissza emberi és polgári jogait egy elnyomatott nemzet, azonban még is kell, hogy kiemeljem, mikép a magyar nemzet az 1848/ci reformok' átvitelében teljesen az alkotmányos formák szerint jára el. Az osztrákok Bécsben mar kivívták magoknak, még pedig barricadok' tetején, az alkotmányt, (42.), melyet azelőtt ők sem bírtak, midőn a törvényesen egybehívott magyar országgyűlés' küldöttsége, István

nádor és főherczeg vezérlete alatt, a királyi palotában megjelent. S e küldöttség a fejedelem' ígéretével Pozsonyba visszatérvén, ott az országgyűlés csak azon megnyert ígéret alapján fogott az új törvények' kidolgozásához, s midőn azok itt kellőleg megvitatva s a király által előlegesen megvizsgálva lőnek, sanctionálásukra csak akkor, négy hét múlva jelent meg a fejedelem. A reformok nálunk nem forradalom' születtei, azokat a constituált hatalmak határozták meg.

Mind ezekből tehát világos, miként ha közönségesen elismeretik is a magyar ügy európai fontossága, de annak valódi természetét és jellemét félreismerik. Csalatkoznak mindazok, kik a magyar ügyet az európai más forradalmakkal azonosítják. A magyar harc, eredetében, nem volt republicai forradalom, mint a franczia, sem nemzeti nem, mint némileg a délsalávké. A magyar nemzet ép úgy nem küzdött valami rationell-politische eszmék mellett, mint nem törekedett uralkodni más nemzetiségek fölött. A miért fegyvert ragadott, az volt pusztáin az alkotmányos szabadság és a political-nemzeti függetlenség, mindkettő olyan históriai tény, mely midőn a legújabb reformok által sok hiányaitul megtisztított, általok egyszerűs mind új megerősítést nyert. Mint jogszerű függetlenségét követelő, az ország' régi határain belől maradt, mint szabadságát biztosító nem ment túl az alkotmányosság fogalmán. (Oldalt: Aug. 11.) Szóval, védelmére (kelt a legitimitás elvének, mely rá nézve csak nem egyezer évre terjedő folytonos és szakadatlan múltban gyökeredik.

íme, ez volt azon joigállapot, melynek felforgatását az austriai dynastia elhatározta. Ha revolutionnak azt kell nevezni, mi a dolgok' fennálló rendé ellen van intézve, kétséget nem szenved, hogy a revolutio terére a dynastia lépett. Széttépte 'azon írott s esküvel is megpecsételt kétoldalú kötést, mely köztte s a nemzet közt háromszázad óta fenállt, visszavonta azon magyarázatot, melyet annak 1848&aw a törvényhozás az ő szabad hozzájárulásával adott, s mint a haldoklók' agyában az utolsó perczben is azon eszme villan föl, mely őket egész etetőkbén foglalkoztatta, úgy e dynastia is közel a végbukáshoz, népellenes politicájától nem bírt megválni, sőt, annak létesítése végett új eszközökhöz folyamodott.

De hogyan azt kivinni? Magy.(ar)országban hiában keresett népelemet, mely vele szövetkezni hajlandó lett volna. Az első napok tökéletesen igazolni látszották a magyar' országgyűlés' azon nézetét, mi szerint azt hitte, hogy a közszabadság, mely a különböző népfajok s polgári osztályok közt minden tartalékot és hidegséget végképen felolvaszt. Leírhatatlan az öröm és enthusiasmus, mely az emberek' kebelét országszerte eltölté. Mindenfelől seregestül érkeztek az országgyűléshez az üdvözlő küldöttségek s feliratok. A horvát-illyr s a horvát-magyar párt' képviselői az ortsz.gyűlés' színe előtt békültek ki és ölelkeztek össze, Zágráb, a legnagyobb horvát megye föltétlen ragaszkodását jelenté ki mind azokban mik az orsz.gyűlésen történtek. A régi bécsi kormányrendszer sokkal jobban gyűlöltetett a társaság minden rétegeiben, semhogy annak megbukása

mindenfelé zajos örömmel nem fogadtatott volna, Pesten ép úgy, mint Zágrábban, Kolozsvárt ép úgy, mint a határvidéki városokban, melyek a császári előljárókat hivatalakból rögtön kitették, Temesvár e ráca város is sietett (43.) magáévá tenni a pesti ifjúság' szabadelvű indítványait. Újvidék pedig, e még kiválóbb'ag rácz város 101 álgylövessel üdvözölte a pozsonyi orsz.gyűlés reformjait, snégy oltár mellett négy pap, catholicus, protestáns, görög és zsidó, együtt tartott isteni tiszteletet s hálaímtát a dolgok' ily békés és ily szerencsés fordulataért. Sőt, ez utóbbi városbul küldöttség utasítottatott Pozsonyba, egy kérvénnyel, melynek homlokán a nyelvügyben kijelentett, hogy „wie die Serben die diplomatische Geltung der ungarischen Nationalität anerkennen, so erwarten sie auch Anerkennung und Respectirung ihrer Nationalität in Bezug auf ihre inneren Angelegenheiten,“ arról pedig, hogy a magyar korona alá tartoznak, szólni is fölöslegesnek tartott. Minden korlátok, melyek embert embertől, polgárt polgártól, fajt fajtul elválasztottak, mint egy magusi szóra, omlottak össze, is azon gondolat, hogy elvégre az alkotmány valóság lön s az alkotmány közös nép birtok, minden úgy politicalai, mint nemzetiségi féltékenységet elnémitott. Ez öröm és meglegedés az első hetekben az összes nemzet' egyetemi lélekállapota és ez folyvást így maradt volna, ha természetes folyamában és fejlődésében meg nem háborítottatik.

De hogyan kapjon régi politicájához a dynastia szívességeket a többi tartományokban is. Az olaszok, ragadtatva maga az isten által keblökbe oltott nemzeti ösztöntül, már harcokban álltaik a császári hadsereggel és az elválás' nagy igéjét kimondották. A németek a birodalom túl, Frankfurtra küldöttek képviselőiket, Austriát a német egység' eszméjében felolvasztani akarták, s sebes léptekkel közeledett az idő, midőn a császári színeket a hadseregnél is a német színek fogták felváltani. A csehek és mind azon Slávok, kik megszoktak nyomaikban járni, csak azon föltétel alatt ígértek frigyvet a fejedelmi háznak, ha a birodalom sláv birodalomná alakítottatik ált. E rettenetes chaosban, midőn minden ingadozott azon statusépületben, melyet a dynastia annyi század alatt alkotott, midőn valamennyi nép, még a német is, ki akarta magát húzni a birodalmi kapcsolatbul, csak a Magyar országban volt csend és béke, csak ez nem kívánt semmi újat, ősi alkotmányának hív megtartásán kívül, s midőn a bécsi forradalom miatt a fejedelem Innspruckba szaladt, a magyar ministerium, országgyűlés s összes közvélemény volt az, mely esdekelve hívta őt Budára. Mi volt volna természetesb, mint ilyen vészek közt támaszpontot azon M. (agyar)o(rszá)gban keresni, mely azon kívül, hogy a birodalom felét teszi, a dynastia' nehéz napjait új engedményekre nem zsákmányolta ki, mely a birodalmi alkotmányyszerű kapocs' megszakítására semmi hajlamot sem nyilvánított; mely a dynastia politicájának változtatásában teljesen bízván, még ekkor tömegestül kész volt volna mellette fölkelni; azonban esdeklése nem hallgattatott meg, — mivel a zsarnok által gyűlöltetett a nem-

zet, mely az alkotmányos életre nézve a társnépek előtt rég óta örökös példaként lebegett, s mivel jól tudta, hogy bár nyugodt az ország, de vele a szabadság ellen az sóba nem fog szövetkezni és hogy az utolsó lesz, mely jogaitul magát megfosztani hagyja. Magyarország) ra támaszkodni tehát annyi volt volna, mint kijelenteni, hogy az alkotmány mindenütt fen fog tartatni; e szerint mihelyst az álláspont határain kívül választatott, már e tényből tudhatta minden gondolkodó, hogy a harcz ellene mint alkotmányos állodalom ellen fog intézteni.

Czéljához 'eszközöket elvégre ott talált, a hol az egyedül látszott, t. i. régi rendszerében. Kétféle háló volt az mivel az uralkodóház valamennyi birtokát körülvonta, egyik (44.) a burocracia, másik a hadsereg. Ez mindkettő, mind vezéreiben, mind szellemében idegen és nem nemzeti. Századok óta válogatja ministereit és hivatalnokait külföldiekből az austriai ház, innen magyarázható meg Austriának szűkkeblű házi politicája; (Oldalt: Aug. 12.) kibben nincs semmiféle patriotismus, azok nem képesek nagy nemzeti politicát alapítani. Az egyetlen czél volt mit elérni óhajtottak, a dynastia nagysága. Mi a hadsereget illeti, az nem más, mint összege a kalandoroknak Európa valamennyi országaibul, kik itt szerencsét és rangot keresnek. S a fejedelmi ház elég ügyességgel bírt ezeknek felosztása és elhelyezése által oly katonai s testületi szellemet teremteni, mely a dynastián kívül semmihez nem ragaszkodik. Sehol nem létez hadsereg, mely az illető birodalomtul s annak népességétül annyira elszigetelve állana, bár abból van összegyűjtve; erkölcsileg és szellemileg az sem egyik országhoz, sem egyik néphez sem tartozik. Azon mesterséges mű állodalom, mit Austriának neveznek, egyik népé sem, annak két alkotó eleme pusztán a burocracia és a hadsereg, melynek csak fejedelme van, hazája nincs.

Íme, ez azon mentőeszköz, mire a dynastia szemeit mindjárt kezdetben veté. Voltak ugyan tagjai az udvarnak, kik legjobbnak látták volna M. (agyar) o(rszá)gra támaszkodni, azt tartván, hogy ahhoz kell dőlni a mi szilárd és ellenáll, de ez eszme nem talált elfogadtatásra, annyival kevésbé, mert hozzájárult a dynastia alkotmánytól irtózásához a német és cseh aristocrazia gyűlölsége és féltékenysége a magyar aristocrazia ellen, melyet az gazdagságra és régi alkotmányos előjogai miatt eddig sem szenvedhetett és amely e lépés által az udvarnál túlnyomóságra jutott volna. És a magyar alkotmányos ügy elleni ellenszenv annyira nőtt, hogy ki addig a magyar nemzet meleg szószólója voüt az udvarnál, maga az az István főherceg és nádor megrettenvén, Pozsonybul, márinárcz. 29rül (1848) egy titkos levélben a következő borzasztó tervet ajánlotta a fejedelemnek: „Én (István főherceg) röviden kívánom elősorolni azon három eszközt, melyek által M. (agyar)o(-rszá)gban valamit elérhetni. Az első, niinden fegyveres erőt az országbul kivinni és azt végpusztulás-nak engedvén, tétlenül nézni az öldökléseket és gyűjtogatásokat, tétlenül nézni a nemességnek a paraszttal való küzdelmeit.

A 2ik: Gróf Batthyányval (ki a napnak egyedüli hőse jelenleg, de ha még ingadozunk, neki is letűnhetik csillaga) a törvényjavaslatok végett alkudozni és mindent megteremtem a mit lehet és tudni előre, mit tennék azon esetben, ha ő elégedetlenül lemondana. A 3ik a nádort/engemet, tüstént szabadságra bocsátani, egy vérhatalommal felruházott teljes hatalmú kir. biztost, tekintélyes hadsereggel Pozsonyba kellene küldeni, hol az orsz.gyűlést erőhatalommal széltvervén, onnan a kir. biztos Pestre menne és ott vaskézzel működnék mind addig, míg szükséges*.* Nevezetes documentuma ez az austriai dynastia rosszhitű politicájának, mely jó cselekedetét be sem végezi, midőn iannak megrontására már terveket készít.

De a bureaucratismusnak M. (agyar) o(rszá)gon mi hasznát sem lehetett venni, mert nálunk a nemzet saját választott hivatalnokai (45) által igazgattatott és így az a többi tartományokban csak arra használták fel, a magyar mozgalom ellen ingerültséget ébreszteni, úgy adván azt elő, mint mely a többi népek kivált anyagi érdekeinek ártalmas. Ennél sokkal fontosb szerep várt a hadseregre, mely az egész birodalomban ekkor is ama régi politica szerint volt elhelyezve, mi szerint minden ezred más országban szállásolva, mint a melyből származott. S az udvar titkos működésének mihamar látuk következményeit. Míg a régi fegyelem folyvást uralkodott mind azon hadosztályokban, melyek Olaszországban, Csehó (rszá)gban, Galliciában valának elhelyezve, úgy- hogy minden legényben bár mely néphez tartozék, azon szellem élt, melyet a tisztikar lehelt, a M.(agyar)o(rszá)gban volt katonaságbul, mint egy titkos varázs szóra, a kormány irányában minden subordinatio eltűnt. A katonaság az alkotmányra vonakodott megesküdni, a várak parancsnokai a kapukat zárva tartották, a hadkormányzók nem engedelmeskednek, s nem még akkor sem, midőn a fejedelem őket, látszólag legalább, engedelmességre saját legfelsőbb kézírata által kötelezte. Egyszerre csak azon vette magát észre a magyar ministerium, hogy az országban levő katonaság nem a rendet tartja fen, de zendüléseket idéz elő, nem a törvény mellett, de az ellen izgat, s egyenesen mint ellenség foglal helyet az országban, mely által tápláltatik és fizettetik; a királyi nyílt parancs elröpül fülök mellett, s egy titokteljes hatalomnak engedelmeskednek, melyet senki nem lát, senki nem ismer. Ezek világos jelei voltak az árulásnak, de a nemzet' becsületes része megátalkodott, s nem hitt saját szemeinek, a félénkek pedig nem merték bevallani a mit nem tagadhattak.

Azqban azon 18.000 emberből álló hadseregbe, mely M.(agyar)o(rszá)gban szállásolt, hasonló volt egy gyöngé hajóhoz a zajlásiak indult tenger' hullámai közt. Céljai' kivételére ezt elég, felennék találta az patrioticus egység, melyben áll M. (agyar)-o(rszá)g ereje. Szükséges volt tehát a megüledést és békés consoli-

* E levél a nádor hátrahagyott levéltárában találtatott Budán, 1848 December 5-én s hogy authenticus, írásban bizonyítá cancellarinsia, Szoffer udvari tanácsos, ki jelenleg Bécsben tanácsnok a Cassatioszéknél.

datiot meggátolni és alapot találni új szakadásra. De miben találni reá alkalmas ürügyet? Mint főlebb István főherczeg leveléből látuk, ' előbb a nemesség ellen a parasztságot vélték fellázítani. De ez nem ment: a nép' józanságán s hálaérzetén a politica minden álnoksága megtört. A magyar nemesség okosabb volt a galliciainál, soha nem fogadta el a kormánytul a jobbágyok fölött a tyrannus' szerepét, mint birtokos földes urok volt, semmi egyéb. De a nép is jól tudta, hogy a nemesség' nagy többsége húsz év óta küzdik a parasztság' teljes emancipatioja mellett, az ellenezte adója' szaporítását, az ellenezte a gyakori újonczozást, aa sürgette az örökváltási jogot a parasztság javára, s az vívta ki legújabbban is az utolsó 1848ki diactán a szabad birtokot s a politicai jogot neki, mit a fejedelem szentesíteni annyira nem akart, hogy a törvényjavaslatot az orsz. gyűlésnek egyszer visszaküldte. Természetes tehát, hogy izgatásai' a nép' lelkében viszhangra nem találtak, sőt ez leírhatatlan lelkesedésében és boldogságában az új időszakot országszerte fényes ünnepekkel ülte meg és sok vidékeken azon nemes ajánlatot tette régi földesurának, miképen nem lévén idő az elvesztett robotmunkát veendő új fogatokkal pótolnia, egyszerű hálája jeléül, az évben még ingyen fogja földéit megművelni. E szerint véres jacqueriet nem támaszthatván, osztályt osztály ellen sem bősíthetvén, mert a közszabadság minden ilyen gyűlölséget örökre elnémított, utolsó menedékét a dynastia abban találta föl: népet nép ellen, fajt faj ellen ingerelni. Igaz ugyan, hogy nemzetiségi harcra példát a magyar történet nem mutat föl, mint ugyan aa mutat több parasztlázadást és hosszú s kegyetlen vallásháborút, de miután e kettőre nem volt többé anyag a nemzet' életében, ott kellett a lángot fölszítani, hol annak szikrái mutatkoztak. Minden kornak meg vannak a maga tév eszméi, melyekkel a fejedelmet, a népeket képesek elnémítani. Austria ügyes volt a jelenkorát kiismerni és felhasználni. Hanyatt homlok bele rohant a panslavismus karjaiba, mely ez úttal megmentette, hogy utóbb örökre megfojtsa.

(46) Mire szüksége volt az eszmét ekképen megtalálván, azt a dynastia azonnal megragadta. Az eszköz is kéznél volt, főkép Jellacsics személyében, ki a ministerium' ellenjegyzése nélkül és így törvénytelenül, Croatia' bánjává neveztetett. A szerep mit ő elvállalt, nem volt nehézség nélkül, de a téren, hová állítatott, az elemeket jól elkészítve találta. A határország' népének, mely más fél század óta áll szigorú katonai törvények alatt, csak parancsolni kellett tudni, a parancsszón kívül az mást nem ismert. De az úgy nevezett provinciális vagy polgári nemesség nem volt hajlandó lázadásra. Hogy keljen fel ő a magyarok ellen, kikkel hét századnál tovább békében élt, kikkel egy történet lapjaira vannak följegyezve közös szenvedései és dicsőségei ? Ő tehát még báni hivatalába be sem igttatott, már martialis törvény alá vetette az egész országot, halál' büntetése alatt tiltá meg: engedelmeskedni a magyar kormányznak, azt mondani, hogy a nép az új szabadságot a magyar törvényhozástul nyerte, azt állítani, hogy az ország' unioja M.(agyar)o(rszá)ggal nincs megszakítva. Városrul

városra, vidékrül vidékre utazván, a népet fegyverrel kényszerítette a katonáskodásra, s egy nap a határőröknek azt hirdette, mikép a magyarok a királyt hatalmátul megfosztották, más nap a provinciális népnek azt, mikép ugyan azok a horvátok ősi alkotmányos szabadságait lerontani szándékoznak. Midőn aztán összekényszerített táborával az ország határain, ő, M. (agyar)o(rszá)gnak rangban harmadik tisztviselője betört, tudván, mennyire ragaszkodik a nép alkotmányos szabadságaihoz, proclamatiójában azt hirdette, mikép nem mint ellenség, de mint barát jön, ő a legújabban a király által megerősített jogokbul egyet sem akar elrontani. így törekedett minden osztály és népfaj lelkében azon hűrt megpendíteni, melytől a kívánt hangot reménylte. Azonban az ingerültség' lángja nehezen harapóznán maga körül, a dynastia magára nézve jónak látta álarczát továbbra is megtartani, ezért a magyar ministerium' előterjesztésére Jellacsiesot mánt fölségsértőt és hazaárulót minden polgári s katonai méltóságairól letette. Egyszermind a lázadások' elnyomására Pesten orsz. gyűlést hívott össze. A külföldi ezredeknek, melyek M. (agyar)o(rszá)gon tanyáztak, parancsot ada, a fölzendült ráczok és horvátok ellen harcolni. Midőn később a ráczok, erdélyi szászok, horvátok és oláhok küldöttséggel járultak Bécsben a fejedelem elébe, azokat mint olyanokat vagy el nem fogadta, vagy megdorgálván kijelenté: miképen a legújabb törvények mindenkinek mind vallását, mánd jogait, mind nemzetiségét biztosítván, sőt megszilárdítván, kérelmeik s panaszai alaptalanok. April, Május, Június, Július és Augusztus hónapban, tehát öt hó folytában, így mutatta magát, szóval és tettel, a dynastia az alkotmány határozott hívének, várva az alkalmas időre, melyben azt összerombolhassa, örök becsületévé válik a magyar jellemnek, hogy ennyi álnokságot és képmutatást egy emberi családban nemi tudott feltenni, midőn kiábrándult már késő volt, a mit ekkor szabadságáért tehetett, az mindössze is azt volt érette s ha kell vele meghalni.

íme e nyomozás adja a valódi kulcsot a magyarországi mozgalmak' értelméhez. Analsálni kellett bennök az elemeket, hogy a fő tényezőket kiismerjük. A tér, melyen vizsgálódunk nem annyira politcái, mint históriai, melyen csak m igazodhatik el, aki e részletek ismeretével bírván a tényleges átmunkáló erők természetét meghatározni képes. Minden másnak a magyar mozgalom egy végtelen tömkeleg, egy érthetetlen zürzavar, egy sötét chaos, melyben ok és okozat összevegyülván, gyakran oknak vétetik az mi eredmény és eredménynek az a mi ok. Mondjuk ki tehát őszintén, mikép a nem-magyar népfajok' fölkeléseiben mindkettőnek része van, az anti-alkotmányos austriai politicának és a nemzetiségi érzetnek is. A természet' törvényét constatirozauk, azt állítván, (Oldalt: Aug. 14.) hogy minden népfajban megvan a nemzetiségi ösztön, de az nálunk a legtöbbnél szendergett, Austria volt az, mely azt lánggra gyújtja! Semmi nem könnyebb mint mindenik nép (47.) forradalmában ama két különböző eszme folyamat fölösmerni s megkülönböztetni, mint meghatározni azon időszakot is, melyben a nemzeti szint és irányt az austriai be-

folyás mihamar elnyelte. Subjectiv szempontbul igazságosan nem is lehet e mozgalmakat egészen kárhoztatni, mert ha egyrésről politicali ármányt, másrésről sok jó hitet (bonne foi), ha egyrésről absolut irányt, másrésről nagy szabadságvágyat, ha egyrésről örökös álnokságot, másrésről becsületes meggyőződést is találunk bennök, de objectiv szempontbul lehetetlen nem rosszallanunk azon rövidlátó számítást, mi szerint e nemzetiségek azt hihették egy pillanatig is, hogy a zsarnokkali szövetség bár mi néven nevezendő szabadságnak kedvező lehessen. Austria jobban számított. A magyar, mint leghatalmasbb törzs ellen, szövetekezett az apróbb fajokkal, le lévén egyszer győzve a legerősb ellenség, a harcz be volt fejezve, mert hiszen amazok magokban nem voltak képesek vele szembeszállani sem, annál kevésbé győzni.

Kísértük meg a népmozgalmakat, avagy legalább azok' némelyikét közelebről átvizsgálni.

A német elemről nincs mit szólanunk. E nép, (950.000) az erdélyi százszokat kivéve, mindenütt s a harcz egész folyama alatt, az alkotmányos ügy elszánt bajnokának s a magyar politicali nemzetiség rendíthetlen gyámolának mutatkozott. A mint üres szemlélődő volt e faj Németországban, ép oly practicus volt nálunk. Bámulatos lélek-erővel elfojtott magában minden nemzetiségi féltékenységet s indulatot, belátván, hogy minden veszélyeztetve van, míg az alkotmányos jogállapot biztosítva nincs. E faj' viseletét az egész időben a legtisztább becsületeség, a legnagyobb józanság s a legszilárdabb kitartás bélyegzi, a határőrségben egyedül ez volt a szabadság' hirdetője, s néhol, mint Fejértplom' védelmében, hősisége közcsodálkozást gerjesztett országszerte.

A zsidók (360.000), e száműzött népe a kereszténységnek s az egész világnak, szinte tömegestül az emberi jogok védőinek sorába állottak. Pedig az új közsabadságban csak e nép nem részesült és így ő oly alkotmányért vívott, melynek áldásai rá ki nem terjesztettek. Az emancipatio csak 1849, Júliusban, mondatott ki, mindön már minden veszve vala, tehát az nem ösztön s inger volt részt venni a harczban, az elismerése s jutalma volt a már megszerzett érdemeknek.

A tótok (Slovenek) is híven és állandóul a haza' ügyéhez csatlakoztak. E faj az északi határokon, a Kárpátok alatt lakik, s egy tömegben csak nem két millió lelket számlál. Azonban köztte csupán három pansláv pap találkozott, ki pénzt és fegyvert kapván Bécsből, azzal a népet fellázítani törekedett. És mi sikerrel! Nyolcszáz ember-nél többet soha sem bírtak zászlójuk alá gyűjteni, mind a mellett, hogy e vidék majd nem folyvást austriai hadosztályoktul elfoglalva lévén, a nép a lázadásra erőszakkal is kényszerítetett. E nép' egyszerű hűségén és becsületeségén, mint kőszálon, megtört a politicali s nemzetiségi fondorság minden mestersége. Nem tudták természetes eszével megértetni, miért ragadjon fegyvert a magyar ellen, mely nemzetiségét soha nem illette, s mely őt most. váratlanul birtokkal és szabadsággal ajándékozta meg? Minden népgyűlések, melyeknek célja a

lázítás lett volna, úgy végződtek mint amaz a Roonci egyházban, hol egy öreg drótos, ki e mesterségével egész Európát beutazván, némi világtapasztalást szerzett, a lázító papnak paraszt naivsággal azt felelte: uram hagyjunk fel a békétlenséggel, éljen a respublica, legyen nálunk is mint a sveizereknél ott is vannak németek, olaszok, francziák, még is mindnyájan sveizerek, maradjunk tovább mi is így a magyarokkal a régi testvériségben. És a nép tapsolt s mint Jézus a farizeusokat, kiűzte a templombul a lázítókat.

(48.) (Oldalt: Aug. 19.) Ugyan azt lehet állítanunk a ruthénok-rul (450.000), ámbár nyelvére nézve e faj az oroszsal legközelebb rokon-ságban van. Azon lángoló enthusiasmust nála nem találni ugyan, mely a magyar és német nép' lelkét áltömlé, azonban hazafiúi kötelességét becsületesen teljesíté, s ez minden a mit egy néptömegetől kívánni lehet, mely külön politikai s nemzeti vágyókat nem táplálván keblében, a közhaza' nevében intézkedő vezéreknak parancsszavára vár. Sőt püspökei részt vőnek a debreezeni azon orsz. gyűlésben is, mely az austriai ház' trónvesztését elhatározta.

Azon népfajok, melyek a magyarok elleni harczban tudva vagy öntudatlanul, önkényt vagy kényszerítve, részt vőnek, az oláhok, az erdélyi szászok, a rácok és a horvátok voltak.

Az oláhok laknak a birodalom' keletdéli határszélén, egy hosszú szigetet képező területen, akképen, hogy a lakosság' fele M. (agyar)-o(rszá)ghoz, fele Erdélyhez tartozik. Számuk 2,200.000 körül van. De itt mindjárt ne mulasszuk el megjegyezni, miképen a m. (agyar)-o(rszá)gi oláhok nem csak nem szegődtek az austriai zászló alá, sőt illetőségüket a magyar nemzeti hadseregbe nem kis készséggel szállították.

Meg kell vallani, nincs nép, melynek szomorú sorsa ezéhez hasonlíthatnék. Mind az a mi egy nép' nemzeti lényegét alkotja, századok óta meg volt támadva nála, de meg volt támadva M. (agyar) o(rsz)é'g' határain kívül is. Sőt Moldava és Valachia' lakosainál inkább mint nálunk. A görög és slav papok ott nem csak az idegen cyrill betűt behozt'ák, nemcsak a slavon nyelvet tették az egyház' nyelvévé, sőt a polgári igazgatás is nemzeti nyelv helyett görög nyelven vitetett. Mi helyzetüket a magy. birodalomban illeti, az oláh jobbágy nem szenvedett sem többet, sem tovább mint a magyar, vagy a német, vagy a tót, vagy az orosz, a nyelv nálunk a polgári viszonyokra nézve megkülönböztetésnek soha nem szolgált alapul, de az igazi, hogy míg a nemes horvát, a nemes német stb. kisebb, vagy nagyobb mértékben nemzeti jellemét megtartá, minden oláh, ki nemességre, gazdagságra és műveltségre vergődött, megvetvén a népet, melyből származott, magát kiválólag magyarnak tekintette. Sőt őseiknek vallásában, mely a görög vala, sem találhattak nyugalmat és vigasztalást, Mária Theresia uralkodása óta az austriai kormány által az erkölcsi és fegyveres erőszak minden kigondolható eszközeivel a római unióra kényszerítették, templomaik bezárattak, az új szülött kereszteletlenül, a házaspár áldatlanul, a halott temetetlenül maradt, s jobb sors a hitők mellett kitar-

tokra és bátrakra sem várakozott, a mennyiben az oláh egyház teljesen az ellenséges szellemű rác zsinat és -metropolita' hatósága alá vettetett. Ehhez hozzá adandó, hogy a bécsi hadi tanács, az oláh határ-
ezredeknél is a közigazgatás és iskola nyelvűl a németet vitte be. Íme az- oláh nemzeti lét és szellem ily egyetemi kötelékek közt szenvedett. Nem nyilatkozhatott és nem fejlődhetett az semmi féle irányban saját természete szerint. Ott állt mint egy pompás, terebélyes élőfa, bővülködve közönséges levelekben, de egy virág nem illatozott rajta, egy gyümölcs nem ragyogott sötétlő ágain.

Mi lehetett következménye az austriai cabinet által vezérelt e százados üldözésnek és elnyomásnak, mely a magyar alkotmány által biztosított autonómia(49.)miát még az egyházi ügyekre sem hagyta meg e nép kezében? Mi más, mint a mi lett? A nép tömege apródonként minden politicalai és erkölcsi jellemét elvesztette, rost, tunya, gyáva, bosszúálló, álnok tett, s oly mélyen süllyedt erkölcsileg mint alig más népfaj Európában. Nem is szenved semmi kétséget mikép tömege e népnek minden politicalai s nemzeti eszme felfogására képtelen, s a nemzeti önállás és függetlenség, mint a déli slávoknál, itt is csak néhány pap és író keblét lelkesítette. De ép ezért a nép arra, hogy mint vak eszköz felhasználtság, igen alkalmas volt.

E munkához azonnal hozzá is fogtak mindazok, kik a magyarság által képviselt közszabadságnak ellenségei valának. Míg egy részről az oláh ifjak a magy. kormánynak ajánlatot tőnek, oláh tábor gyűjteni a rácok ellen, hogy ezeknek egyházi zsarnokságukat magokrul lerázzák, másrésztül a rác nemzeti comité mindjárt május 18. (1848) felhívást intéze hozzájuk, felhíván benne őket: mutatnák meg, hogy ők sem fognak megelégedni azzal, hogy csak törvény előtt legyenek egyenlők s hogy saját belső ügyeikben éljenek nyelvükkel, hanem azt használhassák akkor is, midőn mint nemzet más nemzetekhez kívántak szólani. Míg egyrésztül a magyar törvény hozás a legteljesebb egyéni és polgári szabadságot törvény által biztosítaná nekik; másrésztül a császári tisztek pénzt, puskaport és fegyvert osztottak ki köztük, elhitetvén velők, hogy a császár az ki a jobbágyságot eltörlé és a magyar urak azok kik e miatt a fejedelem ellen föltámadtak s emlegették az ingyen sőt, az adóelengedést 10 évig, sőt nem irtóztak bennök táplálni a communisticus vágyakat. Míg egyrésztül az erdélyi szászok, sajnálva a régi uraságot, melyet fölöttük elvesztettek és féltve nemzetiségöket, mely a náloknál számos oláhság' tökéletes emancipatiója által, hogy a má veszélyes volt egykor vallásukra nézve a borzasztó emlékü unió a polgári unió ép oly veszélyes lesz nemzetségek' tekintetében. Az ámitás e sokféle neméhez járultak szavaikkal végre a valachomoldavai forradalom' küldöttei, kik a nemzeti érzet s függetlenség' magasb húrjait illetvén meg, egy szabad Daco-Eomania' varázsképét tüntették szemök elébe, mely most vagy soha valósítható. Hogyan igazodjék el e szegény és tudatlan nép az ingerlő csábítás e zavaros tömegében? Ott hevert sokáig tétlenül, mint egy roppant vasmassa, melytől mindenik párt a maga céljára szándékozott fegyvert, ková-

csolni. Csupán a magyar kormány nem élt a hazugság és ámtítás' okaival, vélvén, hogy legyőzhetlen az ügy, mely az igazság sziklájára van építve. Nemzetiségét az oláhoknak nem fejleszthette az igaz, azonban ez nem is az ő kötelessége volt, ki alig bírta a magát fenn tartani, de azt fejlődésében nem is gátolta soha, mi pedig a szabadságot illeti, azt mihelyst kivítva, valamennyi társnépekkel ime testvéreileg megosztotta.

De azt is jól tudták az oláh mozgalom vezérei, miképen a magyarság, mint politikai s nemzeti elemmel leginkább az oláhval volt hajlandó szövetkezni. A ministerium az országgyűlésen ünnepélyesen kijelenti:* „Mi nem (50.) szerzünk jogot, melyet velük meg nem osztanánk, nem. szerzünk boldogságot melyet velük közössé nem tenénk. iSőt mi azon oláhokat is kik M.(agyar)o(rszá)g határain kívül laknak, testvéreinknek és természetes szövetségeseinknek tekintjük. Ügy látszik, az isteni gondviselés a két népet, a magyart és oláht szomszédokká azért tette, hogy egymást támogassák. Európában vannak nagy törzsök, melyek már magokban hatalmasak, ilyen a francia, ilyen az angol, ilyen a német, mely számára és erejére nézve mind nagy, ilyen a sláv, mely terjedelmére nézve óriás. De e két nép, az oláh és magyar, sem nem számos, sem hátuk mögött nincs egy anyanép, melyből magokat koronként erősíthetnék. E kettő kölcsönös és belső frigyre van utasítva. Az egyetlen különbség, mely őket egymástól elválasztja, a nyelv, de minden más érdek összeköti őket. Nekünk egyesülnünk kell egymással, egymás mellett, bár belső ügyeinkben egymástul függetlenül, a német és sláv elemtől épségben csak így maradhatunk meg, meghasonlva okvetlen a sláv vagy német elem' áldozataivá kell lennünk... A magyar elem a maga missióját betöltötte most, midőn kivítva a szabadságot, s ezt megosztotta minden néppel, mely M.(agyar)o(rszá)g határai közt lakik. Egyebet már nemi tehet, mint felhívja a többi népfajokat a közös szabadság' biztosítására, felhívja különösen az oláhságot, mely eddig semmit sem tőn. Minden oláhnak e szerint két feladata van jelenleg, t. i. az o(rszá)g' határain belől a népet, mely szabaddá lett, testvéri egyetértésre inteni, az o(rszá)g határain túl pedig kapszul szolgálni azon szövetséghez, mely minket Oláh o(rszá)ggal összefűzön. A szóló minister legalább azon mély meggyőződésben van, hogy ezen két népnek Isten neim jelelt ki más hivatást mint hogy egyesüljön, egyesüljön azért, hogy szabadságát, függetlenségét és nemzetiségét mindenik megtarthassa, mert ha a magy. és oláh nép hivatását nem fogja fel, melyre maga az isteni gondviselés' mutató uja 'által vezéreltetik, mind egyik mind másik nemzet lételének és virágzó fennmaradásának legfőbb föltételétől fosztotta meg magát.“

Nem szándékom itt elszámolni mindazt, a mit az új magy. kormány mindjárt kezdetben az oláh' nemzet' érdekében tett. Szegény papjainak segedelmet rendelt, oláh hírlapokat alapított, azon

* Láad Közlöny (Moniteur Officiel) aug. 26. 1848. Szemere belügyministeri beszédét.

nyelven könyveket íratott, fiait, kiket a bécsi kormány politicalai s nemzeti féltékenységből tömlöczbe vetett, szabadon eresztette, s mit ők az austriai kormánytól soha kérni nem merészelték, megengedte egy nemzeti gyűlés tartását. Meg is tartatott az Balásfalván, Május havában (1848). E gyűlés határozatai voltak a következők: szabad sajtó, jobbágyi állapot megszüntetése, az egyházi ügyek fölszabadítása a rác zsinat' monopóliuma alól, püspökeik a felsőházban ülésel bírjanak, nemzeti iskolák alapíttassanak Stb. mind olyan javaslatok, melyek vagy már előbb törvénybe mentek, vagy bizonyosan csak (51.) idő kellett hozzá és létesíttetek volna. Politicalai természetű fontos pont kettő volt közöttük. Egyik: hogy az oláh nép az (erdélyi) alkotmányba mint negyedik vétessék föl. Oly kérdés, melyet a király által sanctionált unió szükségtelenné tőn, a mennyiben Erdély egyesítetvén Magy. o(rszá)ggal, a kérelemnek értelme lenni megszűnt, miután a régi privilégiumok' helyét az általános szabadság foglalta el, — ez unió által megszűnt a három nemzet szövetségi rendszere és így negyedikről sem lehetett szó. A másik politicalai fontos kérelem volt: hogy az oláhoktól lakott területeken a közigazgatás oláh nyelven vitessék. E kérdés azért nem oldatott meg, mert a kormánynak ideje nem volt reá, előbb ütött ki a forradalom, semmint az tárgyalathatott volna.

Honnan van tehát az, hogy az oláh nép, a magyar irányában épen legnagyobb ellenségeivel,' az osztrák kormánnyal, a rácz papsággal, a szász urakkal szövetkezett? Onnan, hogy a forradalom rohamát ritkán vezérlék az elvek, (gyakrabban a tetteges erő, mely magát annak bátran élére veti. A császári katonaság adott neki zászlót, fegyvert, puskaport, pénzt, katonai erőt és a magyar kormány azon vette magát észre, midőn az oláh lázadók százankint pusztították a falukat s öldökölték a családokat, oly barbársággal, milyent nem ismer az újabb történet. Azon kívül a reactio s a magy. korm. munkálkodása közt egy nagy különbség volt, az a különbség a mi van a jó és rossz hit (fői) közt, t. i.: Austria oly Ígéreteket is tőn, mikről jól tudta, hogy meg nem fogja tartani, a magyar kormány soha nem ígérte azt, a mit nem szándékozott teljesíteni. Vérengzéseik után a lázadók havasaik közé vonultak. És ez állásban maradtak sok ideig a kormánnyal, melynek irányában magokat méltán mint rablókat tekintették, kiket az, mint törvényes felsőség, csak büntethet, de kikkel nem aludhatik. Valósággal nem is voltak az oláhok Austria szövetségesei, nem azzal használtak neki, a mit vele együtt tettek, hanem azzal, hogy a magyar hadsereg működését akadályozták, mely újabb kirohanásaik s öldökléseik ellen egy ország ártatlan népességét volt kénytelen védelmezni. Ez magyarázza meg, miért hogy a magyar harcznak már vége volt és ők még sem mertek hegyeik közül leszállani, érezték, hogy ők elvégre is Austrianak nem szövetségesei sőt szívben ellenségei, tetteleg csak eszközei voltak.

Íme ez az oláh forradalom' hű rajzolata, Előidézte s organisálta tisztán Austria és a reactionális párt. A nép dúlt, ölt, rabolt, s rá nézve be volt végezve a harcz, midőn prédáival a havasok közt biz-

tországban érezte magát. Valóságos nemzeti párt' nyomait ez egész forradalomban alig találni, de annak végszava egy független új ország, egy Daco-Romania volt, s ki fogja mondhatni, hogy a magyar kormány s nemzet a közhaza s annak épsége mellett harczolván, az oláh nemzetiséget nem ismerte el vagy épen elnyomni akarta ?

(Oldalt: Aug. 20.) Most menjünk ált az erdélyi szászokra.

De, hogy az olvasó a dolgokat jól megértse, az Erdélyi viszonyokra! egy tiszta s hű képet kell eléberajzolnunk.

(52.) Erdély kezdettől fogva Magy.(ar) o(rszá)gnak részét alkotta. Csak azóta 'képezett külön fejedelmek alatt külön állodalmat, mióta a magyar trónra a habsburgi ház jutott. Kihalván az utolsó fejedelmi ház is, I. Leopoldra, mint magyar királyra Erdély visszálla, azonban az anyaországához vissza nemi esatolttatott, vezérelve lévén az austriai politicának, mindenütt a hol lehet, földarabolni a népeket s országokat, hogy ez által azokat gyöngítse. De ép ez volt viszont az ok, a miért Magy.(ar)o(rszá)g is Erdély is az uniót folyvást sürgette, s annyival inkább hivatkozott jogára mindkettő s a koronázási diplomákra, mik szerint a király az ország kiegészítésére kötelezte volt magát, mert belátta, hogy az. unió által mind a két ország nyervén erőben, egyedül ez által lehet az alkotmányos szabadságot teljesen biztosítani.

Erdélyt négy fő népfaj lakja, magyar, székely (850.000), szász (250.000) és oláh (1,100.000). A három első mindenik külön territóriummal bír, úgy hogy székely s magyar földön német és viszont, nem lakik, csak az oláh faj az, mely különbség nélkül az egész országban el van terülve, következőleg az oláh mindig azon territórium' törvényhatósága alá esett, melynek körében lakik. Különben a két országi' alkotmánya egymáshoz mindenben hasonlít, a localis autonómia ép oly tágas, mint M. (agyar) o(rszá)gon, de mint itt, Erdélyben is van egy középponti kormány és köz törvényhozás, melynek hatósága az egész országra és az összes politikai nemzetre kiterjed. Egyetlen egy dolog az, amiben Erdély politikai szerkezete a Magy.(ar)o(rszá)g!-tul lényegesen eltér, t. i. mág M. (agyar) o(rszá)gon, nincs sehol annak nyoma, hogy a belső alkotmány alapjául nemzetiségi elvek szolgáltak volna, Erdélyben ily természetű írott szövetség volt a három, t. i. a magyar, székely, és szász nemzet közt. Keletkezett egy századok előtt, mint védelmi frigy előbb az olygarchák rablásai, utóbb jobbágyság' lázadásai ellen, s mivel oláh aristocratia épen nem volt, s legszámosabb volt az oláh jobbágyság, a frigyból ezért maradt ki az oláh elem, Bizonyos az, hogy ama frigy eredetében tisztán önvédelmi volt, később pedig névileg állt fenn; de annak az újabb kor kezdett nemzeti fontosságot és jellemet tulajdonítani. Ezért a nemzeti önértet S méltóság' szempontjából igazságuk volt az oláhoknak midőn kívánták a szövetségbe negyedik nemzetképen fölvetetni, de ők ezt csak 1848ban kívánták, midőn már késő volt, mielőtt a két ország közötti unió tetteleg is megtörténvén, minden kiváltságos állapot megszűnt s helyébe az általános szabadság állapota lépett.

A szászok Erdélybe 1146 körül hívtak be. Azon privilégium által, mellyel II. András királytól ajándékozttának meg, tiszta demokratiai szerkezetet nyertek. Grófjuk mindig a nemzetbül való volt, idegen fajbeliek bár a haza' polgárai köztük nem telepedhettek meg, a belső igazgatást s igazságszolgáltatást önmagok kezelték, adót keveset, vámot épen nem fizettek, papjaikat s hivatalnokait magok szabadon választották. De alig jutott Erdély az austriai ház' kormánya alá, mely mindig elég ügyes, s ravasz volt a privilegialis népeket s testületeket saját érdekeinek eszközeivé megnyerni, a demokratiai szerkezetet azonnal egy szűkkeblű patricius institutio váltotta föl. Minden politicalai hatalom s befolyás néhány (53.) előkelő család kezébe ment ált, s a szabadon választott tisztviselők' helyét senatorok s bizalmiférfiak foglalták el, kik időről időre, önmagok egészítették ki magokat, s kikkel a szász nemzetet s földet a fe jedelemtül kinevezett gróf, tisztán dynasticus szellemben kormányozta. Könnyen megmagyarázható tehát, hogy az 1848/a reformok a szász népnél uralkodó szellemet kellemetlenül érintették. A hivatalbéliek örökös helyeiket féltették, a birtokos egyének és községek vagyonaikat mik' egy része az emancipált jobbágyok' kezén maradt, a papok tizedeiket mi eltöröltetett, s lehettek olyanok is, kik nemzetiségök miatt aggódtak, miután a szász földön is többséget képez az oláh faj mely, ekkor szinte polgári jogokkal raháatván fel, mint politicalai fontos tényező lép ... ett föl a jövőben. Belátták, hogy a magyar szabad megyei rendszer s az alacsony censushoz kötött választási jog' behozatala által a régi bureaueratismusnak előbb utóbb végeszakad, s ennek folytában az egész régi olygarchieuis rendszer s mind azzal mi ezzel összefüggésben van, törvény és szokás sírba fog szállani. Ellenben azon magas fogalomra nem bírtak fölemelkedni, mikép a népek' szabadsága csak az úgy nevezett kiváltságolt szabadságok megszűnése által lehet általános és biztos, s hogy egy oly kis néptelep, annyi idegen fajok közepette, nemzeti és önálló állodalmat soha nem képes alakítani.

Ezért volt a szászok' fülében oly rettenetes szó az unió. A szász, mint nép, ősi typusa a szelíd, békés, munkás, takarékos, szorgalmas német jellemnek, mint a ház s család tagja tökéletes ember, de képtelen magasb fogalmára fölemelkedni. Egész történetét oly exclusivismus és separatismus bélyegzi, melyet a népfajnál egyebütt sehol nem találunk. Midőn az unió kérdése az erdélyi o.(rsaág)gyűlésen tárgyalaték, elfogadhatlan föltételeket 'kívántak hozza kötni, p. o. hogy földük maradjon tisztán szászföld azaz idegen fajbéli ott ne telepedhessék meg, hogy municipalitásuk tartassék fenn, azaz képezzenek mint eddig statust a statusban, hogy ne a kormánytul, hanem egyenesen csak a király' személyétől függjenek. Utóbb, midőn az unió már törvénybe ment, a fejedelemhez folyamodtak, ki nekik, Bécsben (Júniusban, 1848) a következőket válaszolta: „ miután erdélyi nagyfejedelemségemnek M. (agyar)o(rszá)ggali egybekapcsolása az erdélyi rendek által, valamennyi szász követek hozzájárulásával egyhangúlag elhatározottat és általam meg is erősítettett volna ez által pedig

Erdélyben levő szász alattvalóimnak sem nemzetsége, sem szabadalmi nem veszélyeztetve, sőt inkább megszilárdítva, megerősítve volnának, örvendek önöknek nyilvánítani, hogy aggodalmaik e részben alaptalanok“. A szászok kezdetben engedelmeskedtek, s a Pesti orsz.gyűlésre is elküldték követeket. De az első intésre, melyet Bécsből kaptak, csatlakoztak az austriai zászló alá. Ő magok nem igen fogtak fegyvert, az igaz, de azért a reakciónak lényeges szolgálatot tőnek; a császári hadseregnek tudósításokkal és élelemmel szolgáltak, az oláhoknak pénzzel és fegyverrel, s ők voltak az elsők, kik 1849. Februárban, az orosz katonaságot az országba behívták.

(54.) A szászok' mozgalmában tehát nemi volt nemzeti motívum, ép azért ürügyül sem igen emlegették ők azt, hiszen belső igazgatásuk öröktől fogva német nyelven vitetett s azt Erdélyben nem a magyar, hanem az oláh elemtől lehetett volna félteniök. Sőt municipális jogaikon, és így e nemzeti intézményökben sem történt legkisebb változtatás. De mire való akkor nemzeti forradalomnak nevezni azt, mi nem volt contrarevolucionál egyéb? Mondjuk ki őszintén, hogy a szászok a feudális szellemet képviselték a magyar liberalismus ellen, a területiális kizáróságot egy közhaza eszméje ellen, a kiváltságok uralmát a demokratikus elvek ellen, ezért ha nem helyeselhetjük is, meg kell vallani, ők öntudattal és irányukhoz következetesen ragaszkodtak Austria tespedő politicájához, s céljokat elérték, inert győzedelme után Austria mindent organisált, csak a szász földet nem, rendszerébe ez annyira beleillett.

Következik a raczok' mozgalmát analysálnunk.

A ráczok 1428tul kezdve több ízben szállítottak M. (agyar)-o(rszá)gba telepeket, ők nem egyszerre s nem mint egész faj költöztek be, tehát külön területen külön népösszeget soha nem képeztek, hanem más népfajokkal együtt s vegyest laktak a földön, mely nekik ki jeletetett. A tartomány népességének, melyet lakul kaptak, csak egy részét tették és azon az önkormányzás őket nem önállólag, hanem a többi fajokkal közösen s együtt illette. A mit ők régi hazájukból a török által kikergetve M. (agyar) o(rszá)gon kerestek az béke és ideiglenes haza volt, M. (agyar)o(rszá)gnak népességre volt szüksége, azt bennök találta fel, nekik szabadságra volt szükségök, s azt M. (agyar) o(rszá)gon reményltek s lették meg. Eszerint ők mostani lakhely őket nem mint hódítók bírják, az nekik adatott (verliehen), következőleg azon igényök, az általok Magyarországnak határain belől lakott földterületből független állodalmat alakítani, semmi történeti alappal nem bír.

Legújabb és legszamosabb beköltözésük 1688ban Brankovics vajda és 1690ben Csernoevics patriarcha alatt történt, midőn mintegy 40.000 család költözött be. Ezeknek I. Leopold, magyar király, a törvényhozás' megkérdezése nélkül és így alkotmányos szempontbul véve, egyoldalulag, a következő diplomát vagy inkább felhívó proclamatióa adta. Szükséges ide iktatni az egészet, mivel oklevél az mire

követeléseiket a rácok fektetik: „Wir Leopold I, König von Ungarn &c. &c. versprechen allen Völkern in Albanien, Serbien, Moesien, Bulgarien, Silistrien, Illyrien, Macedonien, Raszien, so wie auch allén zu dem ungarischen Reiche gehörigen und uns als König von Ungarn unterthánigen oder noeh zu unterwerfenden Provinzen, dass sie recht freier Eeligionsübung u(nd) Behaltung aller ihrer Rechte und Freiheiten, der freien Wahl eines Wojwoden, von aller öffentlichen Last oder Steuer befreit sein sollen, ausgenommen von den vor der türkischen Invasion bestandenen königlichen und Herrenrechten, die unter der türkischen Herrschaft eingerissenen Missbräuche nicht inbegriffen. Nur in der Noth des Kriegs und zwar in Eurem eigenen Heile u(nd) Eurer Selbstvertheidigung werdet Ihr hier im. Wege der freiwilligen Beisteuer Hülfe leisten, das Wir Unser Heer erhalten, Unsere Provinzen vertheidigen und die Kriegslasten bestreiten können. Nach der Bezwingung des türkischen Joches aber werden Wir überall alles nach Eurem Wunsche und zur Eurer Genugthuung in erwünschte (55.) Ordnung bringen, und werden Jedweden nach seinen Rechten, Vorrechten, Freiheiten und freier Religionsübung Gerechtigkeit erweisen, und Allén Denkmale Unserer Gnade, Gewogenheit, Milde und väterliche Bestimmung gebén. Wir versprechen auch Allén und Jedwedem und verleihen ihnen hiemit den freien Besitz eines jeden beweglichen und unbeweglichen Eigenthums, dass sie in ihren Gránzen den Türkén abnehmen werden. Handelt daher in Gottes Nahmen für Eure Religion, Euer Heil, für die Wiederlangung Eurer Freiheit und Eurer Sicherheit; kommt ohne Furcht in Unsere Hánden, verlasset da nicht Eure Wohnungen und die Arbeit Eurer Felder, ladet Euer Brüder ein, Eurem Beispiele zu folgen, ergreift die von Gott Euch und Mir dargebotene und vielleicht nie wiederkehrende Gelegenheit, wenn Ihr das Wohl Eurer Söhne, so wie Eures geliebten Vaterlandes fördern wollf.* Nincs itt helyén ez oklevél valódi értelmét fejtegetni, annyi bizonyos,, hogy a Vajdaság eszméjén kívül benne semmi más nem bír politicai fontossággal, sőt aiz is inkább katonai jelentőséggel bírt, a mennyiben a rácok ekkor a török betörések ellen a határszélet képezték, s míg azt képezték, mi néhány év múlva megszűnt, természetes, hogy nemzeti vezérlet alatt kívántak harcolni. Azonban a mit Austria adott, azt mihamar visszazedegette. Pár év múlva Brankovics vajdát tömlöcbe veté, ki ott 22 évi szenvedés után halt meg, és azóta vajda nem neveztetett. Csernovics 11706ban kimúlván, azóta egy érseknek sem volt szabad a patriarcha' címével élnie. Ezután mihamar a rom. cath. vallásra kezdte térítgetni Austria a görög vallású rác községetek s oly kegyetlen eszközökkel,

* Hogy itt a haza alatt elhagyott országuk értetik, s hogy ök M. (agyar-)o(rszá)gban csak idieiglenes menedéket kerestek, azt bizonyítja az 1691M páten, melyben a király igéri nekik: „wir werden auf allé mögliche Art trachten, dass WIT die duroh ilmsere siegreiöhein Waffea, mit Hilfe Gottes befreite raszisehen Nation so schnell als möglich in ihr früheres Gebiet und in ihre frühere Wohnung'en wieder einführen und ihre Feinde von. dort vertreiben“.

hogy 1735ben zendülés ütött ki, melyet csak fegyverrel lehetett elnyomni, midőn a vezérek Temesvárt négy darabra vágva végeztették ki. Utóbb 1752ben a ráczoctól egyházi ügyeik' igazgatása is elvéteztett, mit eleinte kezdetben egy udvari bizottmány vezérelt, később 1779ben az egy 75 tagbul álló testületre ruházott át, de a jog a nép egyetemének ekkor sem adatott vissza, egyszersmind kijelentetett az austriai kormány által, miképen az 1690 kiváltságnak a szabad vallási gyakorlaton, kívül semmi más értelem nem tulajdonítható. Csak ekkor (1790ben) tért a ráczi nép az alkotmányos útra, melyet elhagynia soha nem kellett volna, és panaszaival az országgyűléshez folyamodott, mely azokat teljes rokonszenvvel fogadta el, — azonban a kiűtött francia forradalom s a reá következő európai általános háború mint mindenütt, úgy M. (agyar) o(rszá)gon is a belső bajokat hosszú időre háttérbe szorította s midőn az bevégeztetett, az absolutizmus erősebb volt, semhogy a népek' kívánatai nála meghallgatásra találtak volna.

Íme ez a ráczi nép története az austriai kormány' rendszere alatt. A mi csendes mozgalom időközben, 1843ig mutatkozott, az egyházi önigazgatás' körén túl nem terjedt, nemzeti jellemmel épen nem bírt. A kikben a nemzeti érzet elevenebben élt, (56.) azok a szomszéd Szerbiába átköltöztek, s a magyar politicalai és szellemi élet' növényedékei voltak azok, kik szerkeszték a szerbországi törvénykönyveket.

Ekkor következett be az 1848as crisis. A magyar alkotmányos kormány, mely tettelesen hatalomra jutott, sem a magyar, sem a többi nemzetiség' ügyében nem tőn semmit, azt tartván, hogy a fölnyitott szabad téren mindenik fejlődjék saját belső ereje szerint. Mint históriai előnyökkel bíró fajnak, a magyarnak hivatása abból állt, a korlátokat lebontani, a szabadságot közkinccsé tenni, hogy azzal minden faj saját tetszése szerint gazdálkodjék és e hivatást becsületesen betölté. Cselekedetei között csaknem első volt összehívni a ráczi egyházi zsinatot, melyet az austriai ministerium 1790 óta összegyűlni nem engedett. És mit csinált a zsinat (Május Sán) ? Vajdát választott magának, mint politicalai főnököt. Az érseket patriarchának nevezte. Kijelentette, hogy a ráczi nemzet szabad és független 'állodalmat képez, és így az a központi kormánynak nem' engedelmeskedik. Egy új ország Vajdaság név alatti alakítását proklamálta, melynek részei lesznek: Szerem, Baranya, Bácska. Torontál. Temesvár, Krassó megye, a Csajkas kerület és az illető határőrség. Elhatározta nemcsak azt, hogy Croatiával, Slavoniával. Dalmátiával politicalai szövetségre lép, hanem a prágai egyetemii sl'av congressusra követeket küldött, s egyszersmind rendelte az oláhokat felszólítani egy hasonlóképp önálló és független állodalom' alakítására. Kérdem, olyan követelések ezek, mik egy puszta vagy elvi elnyomatás ellenében vannak föllállítva? Nem erőszakos felbontása ez a M.(agyar)o(rszá)gali törvényes kapcsolatnak? Nem' fölhívása ez valamennyi népnek külön állodalomkak' alakítására!?. Van ez igényeknek akár históriai alapja a múltban, akár nemzeti basisa, midőn ők oly területből akarnak nem-

zeti országot állítani, melynek népességéből alig egy harmada rác?* Ez igényeket bár mi nyelvi engedményekkel, a birodalom' határain belől, lehetett volna kielégíteni? Ha a magyar kormány elfogadja a feldarabolást, a korona' nevében a király (is?) joggal támad ellene, ha el nem fogadja, a rácok maradnak ellenségei. íme ez volt azon fatális alternatíva, melyből a magyar kormánynak egyiket úgy az ólához, mint a horvátok, s mind a rácok irányában kellett választania. Van:

	Rác	Nem rác
Krassó megyében	0	219.191
Temes megyében	14.260	306.215
Torontál megyében	124.447	225.389
Baranya megyében	41.000	211.552
Bács megyében	189.991	303.195
Szerém megyében	101.528	5.396
Csajkás kerületben	29.324	0
Illyr bánáti ezredben . . .	21.376	40.879
Német bánáti ezredben . . .	50.250	65.770
	<hr/>	
	572.176	1,377.587

Íme e számarány világosabban bizonyítja minden argumentumnál, nemzetiségöket akarták e biztosítani vagy fajoknak uralmat szándékoztak kivívni a más fajok többsége fölött? Mi jogtalan igénnyel a magyart csak vádolták, magokra nézve ép azon igényt kívánták érvényesíteni. Adjuk hozzá, miképen a többi népség' nagy része eredeti vagy régibb lakosa e földterületnek és hogy a ráctság catholikus része, mi az összegnek majd egy harmadát teszi, mánd szóval, mindi tettel ellenezte a zendülést és elszabadulást az országtul.

(57.) Az austriai cabinet azonközben erélyesen, lesben állt, s engedte folyni és terjedni a nemzeti separatisticus rohamot, várva az alkalmat míg azt a maga medrébe foghatja fel. Nem is bírta volna a rác nép magát a magyar kormány ellenében fentartani, bár Austriátó! titokban segítettett, ha Sándorhoz, Szerbia fejedelméhez nem folyamodik, ki hivatalosan tagadólag válaszolt ugyan, de kéz alatt biztosította részvétéről a nemzeti comitét, s tetemes pénzösszezen, fegyveren és szabad csapatokon kívül, Knicanin' vezérlete alatt 10.00 gyalog és 3000 lovagsereget küldött támogatására.* Ennyi ellenséges elemmel kellett a magyaroknak küzdeniök, úgyhogy harci internacionális jellemet mar ekkor öltött magára és nem csupán akkor, midőn az orosz hatalom; előbb Erdélyben részletesen (1849, Februárban), aztán M. (agyar)o(rszá)gban egész hadseregével interveniált.

A rác zendülésben három főtenyezőt lehet egymás mellett tisztán megkülönböztetnünk.

* Hogy az olvasók előtt a kérdés annál világosb legyen, ideigtatom azon területek' népességét nemzetiségi tekintetben, melyekből a rácok a Vajdaságot alkotni kívánták.

**Lásd: Die Serbische Bewegung in Südungarn, lap 131 és 253.

Első volt a határőrök' százados elégedetlensége. Ezeket az austriai hadszerkezet s szolgaság alul kiszabadítani a magyar ministeriumnak legnagyobb munkájában került. Azonban kivívtá nekik a képviseleti jogot, a tisztviselőök' szabad választását, a szabad birtokot, a szabad költözködtetést, a szabadságot bár mi életmódot választhatni, — de oly nagy volt köztük az austriai régi befolyás, a katonai folytonos fegyelem és a burocrataiai összetartó szellem, hogy nem volt képes ezeken áltörni, s nem volt képes az engedményeket a népek tudtára sem juttatni. Sőt sikerült a kormánynak a magyarságot úgy tüntetni föl nálok, mint mind ezen szabadságok' ellenzőjét, s így maradtak a határőrök tovább is a reactio' eldöntő eszközei.

Második volt a görög papság, mely a nemzetiséget a független ó, szerinte szerb hittal azonosította. Tudjuk, ez egyházat exclusivismus és türelmetlenség a legnagyobb mértékben bélyegzi. Mi uralkodásra törekszik, az soha nem kereshet szövetséget a szabadságban, s így, midőn számítás nélküli vállalata fölött a végveszélyt borzongva látta összegyűlni, a zsarnok felé fordult segedelemért. Vakon vetette magát a karloviczi érsek' karjaiba, ki által, ez az udvar' hiv embere lévén, s így nem gondolván meg, hogy a görög egyház' szenvedése a múltban épen Austriából származott, a dynastica politica védőinek sorába vezéreltetett. De nem is volt sok idejök a magyar és austriai párt közt válogatni, a császári katonaság mihamar megjelent köztök, kezdetben mint szövetséges, de nem sokára mint úr és vezér, melynek negedelmeskedni kellett.

Nem lehet itt meg nem jegyezmem!, hogy ép a két, a katonai és papi osztály, mely a rend, s tulajdon vedének hirdeté magát, a legzabolatlanb anarchia' magvait szórta a nép közé, úgyhogy ennek szemében a harc úgy tűnt föl, hogy vagy ő neki kell kiirtani, avagy kihajtatni ősei' lakábul, vagy kell, hogy minden más fajbelit ő pusztítson ki maga mellől.

Harmadik tényező volt a valóban nemzeti párt, melyet a liberális ifjú nemzedék s értelmiség képviselt. Ennek műve volt a Május 3M zsinaton hozott határozatok. Ennek lehetetlen volt alkudnia akár Austriával, akár a magyar kormánnyal, amattól a szabadságot fétette, ettől a nemzeti független 'állodalmat, melyet a birodalom egy részéből alkotni készült. A mi megfoghatatlan az, hogy egy szabad állodalomi' megalapításában őszinte segedelmet az absolutismustól reményit és hogy midőn a világ' valamennyi slávjai testvéreinek hirdették magokat, azon hatalommal nem irtózott osztályt csinálni M. (agyar) o(rszá)gon, mely nem régen a szinte sláv lengyeleken megosztozott. De e pártnak kezéből csakhamar kiragadtatott a mozgalom' vezérlete. Igaz e végmomentumban hajlandó volt a magyarokkal kibékülni, de az udvar híveinek sikerült új ígéretek által e kísérletet kihalasztam, míg aztán késő lett. S alig foglalta el Pestet Windischgraetz 1848ban a karloviczi érsek azonnal mint császári biztos lépett föl, a nemzeti comité s elnöke fogságra vettetett, a néphad' vezetőse császári tábornoknak adatott ált, a szerb színek, mint láza-

dás' jelei eltiltattak, a hírlapok elnyomattak, s midőn az érseket nemzetgyűlés' (58.) összehívására felhívták, ez categorice kijelenté, miként ő nem tekinti magát többé a nemzet főnökének, hanem császári biztosnak, s mint ilyen nem engdheti meg, hogy az alig elnyomott mozgalom eredeti irányába visszavezettség.* Így végződött az Austria és ráczok közötti szövetség; természet, elleni lévén elemeiben, szomorú kifejlődése a belátót teljességgel nem lephette meg. Hogyan is reménylhette a nemzeti párt, hogy a mi önállást, függetlenséget, s nemzeti jellemet Austria egy régi birodalomnak vonakodik megadni, azt egy kis részének megadandja? Nem volt e elég saját múltjának történetére visszapillantani, hogy meggyőződtesék arról, amit a harc' végén panaszkodva hiában emlegettek: „Hm ist die goldene Zeit, hin, da wir bei dem Beginne unserer Bewegung noch wohl überlegen konnten, wofür und für wen wir unser Blut vergießen sollten! Wir waren leichtgläubig genug um nicht von Allen Anderes uns die Freiheit zu sichern und schlossen uns Oesterreich an! Wüssten wir es damals und wollten es doch nicht wissen, oder wüssten wir es noch nicht, dass Oesterreich und Freiheit zwei durchaus einander entgegengesetzte Elemente sind In Oesterreich gab es keine Freiheit, in Oesterreich wird es nie eine geben, beide feilsen einander ewige Feinde!“ (Nopredak, Südslawische Zeitung, 11 März 1849.)

Annyi ellenmondásokkal s következtetésekkel egyik népmozgalomi sem volt tele, mint a mezőké. A magyar nemzet 1000 éves történelmi jogának érvényét megtagadták, s magok egy 150 éves történetkére hivatkoztak. Az összes alkotmányt magát kötelezőnek nem ismerték el, s ugyan akkor kiváltságaikat emlegették, melyek azon alkotmányon kívül nem bírnak semmi alappal. Mint vendégek ideiglenesen telepedtek le az országban s most mint ha urai volnának azt felosztana akarták. Nemzeti elnyomást vetettek a magyarok' szemére, s ők magok egy tartománybul, melynek két harmada másfajbeli, s melyben a túlnyomó birtok és műveltség éppen nem náluk van, rácz nemzeti állodalmat akarnak állítani. Múltjuk nem egyéb, mint szakadatlan folyama annak a mit Austria' zsarnoksága alatt szenvedtek, a mint ez megadta nekik, úgy rögtön vissza is vette szabadságaikat és: ime most újra vele szövetkeztek. A nemzeti párt' vágyainak végezel ja nemcsak M.(agyar)o(rszág)g határain, de Austrián is kívül esik és ők éppen Austriával mint hatalmasabbal tartottak, ámbár tudhatták, hogy a szövetséges minél hatalmasab, az ezéljukban annál könnyebben meg fogja gátolhatni. Annyi bizonyos, hogy a nemzeti párt itt minden okos számítás nélkül indult el, sükert-ez terveinek semmi esetben nem reménylhett, ezért a rettenetes szenvedély, melyet a vérengző népben fölgerjeszteni segített csupán a reactionak szolgált. És ha most a dráma' végén, körül néz mit lát maga körül? A régi szabadságnak, mit csak a magyar alkotmány biztosíthatott, árnyéka sem maradt.

* Lásd: Die Serbische Bewegung in Südungarn, lap 265.

Mi nemzetiségét illeti, az mindössze is a Vojvodina pusztá nevében él, a közigazgatás' nyelve lőn német, a törvénykezésé maradt magyar. (Oldalt: Aug: 25.) (59.) Hátra van még a horváth vagy inkább illyr mozgalmakal szólani.

Kétséget nem szenved, miként a magy.(ar)o(rszá)gbeli népfajok 25endüleaseinek fő hyponochlioina, támaszpontja (Horv(át)o(rszá)g volt, de csak névleg, valósággal az Jelaesies a tábornok vala. S maga a tétel mindent elmond. Avagy volna most 1853m ember, ki őt a sláv vagy horváth elem képviselő jenek tartanál Mivel adta ennek jelét, 1848 előtt, azon kívül, hogy német költeményeket írt? Mi eredmény az a mit a harc végén nemzetének mint kivívottat bemutatthat! Sőt azt látjuk, hogy a mint a slávság ügye alább sülyedt, az ő szerencse csillaga az udvarnál a szerint emelkedett, midőn a horvátok elvesztették ősi szabadságokat, ő új rangot s czímet kapott, mádon annyira szeretett municipalitások s nemzetiségők a német központosítás alá vettetett, ő pénzt s kereseteket nyert, az országbeli közhatóságok végre elvesztették még a báni melléknevet is, csak ő maga tartá meg e pusztá czímet, s ott áll mint egy sírkő, mely magán azon halottnak nevét viseli, mi alája eltemetve van.

Mint főlebb már említők, Horvát o (rszá) gban 1842 óta két párt álla szemközt, az illyr-horváth és a horváth-magyar. Mindkettő egyképen nemzeti párt volt, feje ugyan azon nemzetségből volt, az illyr pártté gróf Draskovics János, a horvátoké gr. Draskovics: Sándor. A különbség köztök abban állt, a mint ők a nemzetiség jövendőjét és még inkább a mint a political haladást különbözőleg értelmezték. A horváth-magyar párt akart specialiter tisztán horváth maradni, magyar-nak magát csak political s alkotmányos értelemben vallotta. Az illyr-horváth párt ellenben a panslavismus' csábeszméjét fogadván el, a czél mire törekedett, valamennyi slávok uniója volt, miben a maga horvátiságát szívesen engedte volna felolvadni, s ez volt az oka a miért az austriai politicához csatlakozott, gondolván miképen az engedmény által az austriai cabinet nemzeti törekvései iránt engedékenyebb lesz. E nemzeti tusa a két párt közt mint házi ügy, mint családi kérdés, mint belső ügy tekintetett mind a magy(ar) országai liberálisok, mind az austriai kormány által, ez nem segítette a nemzetiség fejlődését elő, az nem gátolta, mindenik a küzdés' főleg political oldalára figyelmeztet, szemökben nem volt az más mint a birodalom' egy szögletében a kormány és ellenzék, a conservatio és haladás' harca, mely nemzsti zászlók alatt vívatott. Túlzás volt volna akkor az egésznek azon fontosságot tulajdonítani, melyre az a forradalomban emelkedett, a mi a gondolkodó előtt megfoghatatlan volt, az mindössze is abból állt: egy parlamenti vagy választási csekély s mulékony győzelemért miképen szövetkezhetik a kormány oly sláv párttal, melynek legbelsőbb vágyai Austria fennállásával merőben ellenkeznek? A magyaros horvát liberális pártra nézve az kérdés az austriai cabinet' ellenében több vagy kevesebb political jog, gyorsabb vagy lassúbb reform körül forgott, de az illyr párt, mint egy ága a panslavismusnak, programmjá-

ban maga az austriai birodalom' létezését vette kétségbe sőt azt tagadta.

Az bizonyos, hogy az illyrismus a panslavismusból született, mint az is, hogy titkon orosz emissariusok a sláv separatismust gondosan ápolták. Volt idő, midőn ezeknek nyomait a kiküldött kir. biztosnak a horváth-magyar párt világosain ki is mutatta, de ennek eredménye nem lehetett akkor, midőn a ministeriumban Kolovráth ült, ki maga nagy sláv volt. így történt, hogy az illyr párt bátorsága napról napra növekedett, Izgatni kezdett a szomszéd török tartományokban, úgyhogy a török kormány hivatalosan kénytelen volt panaszt emelni izgatásai ellen, összeköttetésbe Mpett a sláv fajokkal az austriai birodalom' valamennyi tartományaiban, egész irodalma düht (60.) lehelt az idegenek, de kivált a magyarok ellen, s lassankint az irodalmi térről áttért a politcai tervezésekre „In der einen Háfte Európa 's liegt ein Riese von kolossallen Grösse, szolt egy hang a Danica lapban. Sein Haupt badet am Busen adriertischen Meers, und seine Füsse reichen bis zu den eisigen Gefilden des Nordmeeres, und bis an die chinesische Mauer; in der mánnlich starken, gegen das Herz des türkischen Reiches gewendeten Rechten trägt er das Schwarze Meer, in der gegen das Herz Deutschlands gewendeten Linken hält er das baltische Meer. 'Sein Haupt ist Mittelillyrien, bekránzt mit den Blüthen des warmen Südwindes, sein Herz ist unter den altén Karpathen, sein Magen sind die Ebenen Polens, Bauch und Schenkel die unermesslichen Gefilden Russlands. Und dieser Riese ist unsere Nation! Die görsste Nation Európa's die Slavische Nation, weil Knochen und Fleisch des unermesslichen Körpers die Brüder-slaven sind, und das Blut welches dicsen Riesenleib belebt, das identische Blut unserer Mutter Slava ist,“ Ez irtózatós képet követték új mappák, melyek az új sláv birodalomnak' határait, különösen Illyriát ábrázolták, alkották ők ezt Bosniából, Serviaibul, Bulgáriából, Herzegovinából, Montenegroból, Dalmatiából, Carinthiából, Garniolából, Styriából, Morvából, Csehó(rszá)gbul, s Magy.(ar)o(rszá)g déli és északi részeiből, és így három, a török, austriai és magyar birodalomnak kellett vala összedőlni, hogy romjaibul az új Illyria fölépülhessen. Nemzeti színöket s köntöseiket is ujjal cserélték föl, sőt az ország' czímerét is megváltoztatták, s nem azt használták, mely a koronázáskor a király előtt hordattatik. Mind e merész tervezetek néha néha fölrasztották a cabinetet, s láttuk most a köhyvcensort letétetni, ki ilyek' kinyomatásíát megengedte, majd az illyr név használatát eltílatni, de elvégre is a kormány a jelen apró nehézségei mellett a jövő nagy veszélyéről megfedekezvén, fontosabbnak találta efféle zürzavarok által az alkotmányos reformpárt' győzelmét meggátolni, — az illyrek ábrándjait üres gyermeki álmoknak nézte. Ő csak az alkotmány szorító szabályait érezte, arra nem gondolt, hogy a terjedni engedett pansláv eszmék az összes birodalmat sarkaiban fogják megrengetni.

Látni ezekből is, hogy bár a harc az ország' határai között folyt,

de az eszme, melyből az fakadt idegen, világtörténetben, a magyarországbeli eseményektől független. Különben honnan megmagyarázható, hogy az összes illyr irodalom egy határozott panasszal nem tudott a magyarok ellen előállani? Nem tűrte el a magyar t. (örvény)hozás, hogy Horváto(rszá)gbul a protestánsok és zsidók kizárva maradtak? Változtatott e az adó azon rendszerén, mi szerint a horvát személy és vagyon a magyar o(rszá)gbeli hasonló személy és vagyon' adójának felét fizette¹? Nem ez volt e az_r mely a határőrséget az austriai katonai kormány által kiszabadítani igyekezett? A latin nyelv' jármát nem magok a horvátok ölték e magokra s nem ők magok küzdöttek e megtarthatása mellett? Hozatott e törvény, sőt tett e valaha pusztá javallat, mi által a horvát nyelv' használata az ország' belsejében megnehezítetett volna? S még 1848&űw& is, (61.) midőn a feudális szerkezet' minden maradványa országszerte leromboltaték, a magy.(ar)t.(örvény) hozás nem hagyta e meg teljes ép-ségben és illetlenül a horváth municipális institutiókat, rajok magokra bízván a képviseleti jog' felosztását és életbe léptetését? Mind az mit nyelv' dolgában tőlük a miagy.(ar)t.(örvény)hozás követelt, abból állt, hogy képviselőik az ÖITISZ. gyűlésen magyarul nyilatkozzanak, mint az előtt századok folytában úgy nyilatkoztak, s ezt annyival inkább követelhetette, mert a latin szónoklatot az új nemzedék már e közben nem értette és hogy ezt magok is szükségesnek tartották, mutatja az, hogy az 1847/a orsz. gyűlésre kiadott követeiknek a magyarul szólást kötelezőleg meghagyták.

(Oldalt: Aug. 26.) Az 1848os crisis előtt Horvátországban is, mint mindenütt, a liberális azaz a horvát pártnak adott, mely a nép-nél különben is többségben bírt. Ezért az első pillanatbeli közlelkese-dés a magyar reformok iránt legmelegebben nyilatkozott. De alig neveztetett ki bánul Jelacsics és alig érkezett meg az országban, a dolgok egészen ellenkezőre fordultak, s támaszkodván az ottani császári hadseregre és határőrségre, új főispánokat nevezett ki, a régi alkok mányos tisztviselőket hivatalaikbul kitette, a turopolyai horvát érzelmű kerület' népségét lefegyverezte, sokakat elfogatott, az alkotmány hívei-nek vagyonát lefoglaltatta és így a horvát párt vagy hallgatásra, vagy kiköltözésre kényszerítetett. Így szűnt meg lenni a horvát párt s így jutott a hatalom kizárólag az illyrek kezébe. Ezek azonnal (Jun. 5-én) gyűlést tartottak, hogy kívánataikat fogalmazhassák. íme tehát itt volt az alkalom sérelmeiket s panaszaikat az úgynevezett magyar el-nyomás ellen elősorolni. Nézzük ált határozataikat. Kívánták: Croa-tiának mind az austriaitól, mind a magyartól külön kormányt; kívánták hogy Croatia öregbítessék Slavoniával, Dalmatiával a határőr-séggel, a magyar tengerpartokkal, sőt a Vojvodánával; és 'kívánták, hqgy ne a király, de a bán' joga legyen minden közigazgatási és igazságszolgáltatási hivatalbéli kinevezése; minden belső' ügy a croat törvényhozás által intézessék el, csak a finans, had, kereske-delmi és külügy tartozzék az austriai birodalmi gyűlés elébe, hova a croatok is fognak képviselőket küldeni. Hol van e pontok közt

egyetlen egy panasz vagy szemrehányás a magyarok ellen? Nem azzal vádolták e a magyarokat, hogy független kormányt víván ki, elváltak Austriától, s nem hasonlót követelnek e ők magok? Nem maradtak e reformjaikban alkotmányos téren a magyarok ellenben ők nem törekednek e minden történelmi és törvényes kapocs fölszakgatására? Ha pedig az állodalom básiul a nemzetiség' eszméjét választották, azt miért nem alkalmazták teljesen s egészen, miért nem követelték Austriából is azon részeket mik, nyelv szerint, Illyriához tartoznának ?

Ez egyetlen cselekményben ismerni rá az illyr pártra, a mennyiben az nemzeti is, azonban már itt is venni észre Jellacsics katonai befolyását, ki a nemzeti ösztönnek rohamot csak annyiban engedett, a mennyiben az a népet M.(agyar)o(rszá)gtul elvonta s a dynastia' karjaiba vezette. De mihelyst á népelemre sem mint ürügyre, sem mint támaszra nem volt szüksége, az összegyűj(t)ött császári sereg' élén biztosan érezvén magát, az illyr párt nemcsak nemzeti, de függetlenségi vágyait is azonnal elfojtotta, s tisztán föllépett szándékaival, kimondván: (62.) hogy ő nemi magyarnak, de a magyar alkotmánynak ellensége, hogy ő olyan királyt akar ki nem engedelmeskedik de parancsol, hogy ő egy birodalmat kivan, nem független országok' szövetséget, s midőn Június végén (1848ban) Innsbruckban Bath(y)ányval a magyar miniszterelnökkel találkozik, s ez a horvátok minden jogos és méltányos követeléseinek elfogadására késznek nyilatkozott, ő föltétlenül nem Croatia' függetlenségét kívánta, hanem' a finans és hadügynek az austriai ministeriumi' kezébe visszabocsátását, tehát már ekkor nem úgy állt ott mint a nemzeti érdekek' képviselője, hanem mint 'a dynastiáé. E magyarázat nélkül megfoghatlan volna oly nagy bátorság és oly nagy gyávaság ugyan azon egyénben. Míg a nemzetiség bajnokának látszott lenni, de valósággal a fejedelmi házé volt: telt szájjal hirdette, hogy ő már hús királyi nyílt parancsnak, mely Őt a magyar alkotmány megtartására kötelezte, nem! engedelmeskedett és a 21dikneJc sem fog, és midőn később a dynastia' politicája diadalmaskodott, a sláv ügy pedig haldoklék, mélyen hallgatott, s alázatosan nyújtotta ki mindkét kezét s slav ügy bukásának s gyalázatának árán vásárolt személyes jutalmak s kitüntetések elfogadására.

Jellacsics mint hadvezér egy diadalt sem nyert Austriának, de mint... Mellette két rendbeli tanácsosok álltak, kik szentséges személyét két különböző érdek' paizsául használták: a magyar ministerek az alkotmányos élet fentartására, az austriaiak a régi rendszer visszaállítására. Azok világosan bebizonyították a fejedelemnek, hogy a raczok és illyrek a lázadás' terén állanak, ezek minduntalan azt emlegetnék, mi veszedelem támadhat a dynastia' hatalmára nézve abból, ha a magyar alkotmányos institutiók az örökös tartományok' népei által megkedveltetnek. Mint magyar királynak a fejedelem' tisztje volt a raczok és az illyrek ellen határozottan fellépni, M. (agyar)-(ország) jogait Védeni, s mindent helyeselni a mi által ez biztosíthatatik; mint császárnak, s a dynastia fejének kötelessége volt M. (agyar)-

o(rszá)gban az alkotmányos függetlenség foganatosítását meggátolni, csak így reménylhetvén, hogy absolut hatalmát a többi provinciákban is fentarthatja. A király és a császár érdekei a legnagyobb ellentétben álltak egymással azonban színlelni kellett mintha azokat összeegyeztetni igazi szándék volna. Tehát elhatározott mindaddig mozogni a törvény és jog' korlátain belül, míg lehet, s a többit várni az eseményektől miket magával az idő hoz. A formás (formelle) jog M. (agyar) o(rszá)g részén volt, azt bevallotta mindenki, a mentő eszköz (die Rettung) volt az országok és népfajok' sokféleségében. De melyik fog győzni? a magyar e vagy a sláv, ezt előre nem lehetett tudni. E szerint egyikkel sem lehetett korán törni, így történt, hogy mindkét irányban cselekedtek egyszerre, a magyar jog szembeszökőleg világos volt, azt tehát nyíltan elismerte az udvar, (63.) a sláv mozgalom törvénytelen de kívánatos volt, tehát annak fejlődését minden úton és módon elősegítette. Nyilván akarták megőrizni a formai elvet (Offen wollte man das formelle Princip wahren), mely Magy.(ar)o(rs2)ág ügyében megtestesülve volt, de alattomban épen annak negatívját végezték el. Nyilván azon revolutionaris elemnek, mely a rácz illyr mozgalomban nyilatkozott, hátat kellé fordítani, de alattomban (im Stillen) szabad kézre volt szükség, ezt felhasználni a magyar alkotmányos irány' felforgatásairai hogy később maga ez is, mint még forradalmibb törekvés, midőn mint eszköz fölösleges lön, megsemmisítessék. Íme e rosszhitű (mauvaise foi) politicának kivételére választatott ki Jellacsics. S a felvállalt kétalakú szerepnek ő tökéletesen megfelelt. Arczára vette a nemzeti szabadság és függetlenség' csábmaszkját, melyet híven viselt addig, míg dolga volt a néppel s a nép közt, de azt tüstént levetette, mihelyt a nemzetiség ürgyére szüksége nemi volt.

Mind ezekből világos, hogy bár az úgy nevezett magyar harez a legellenkezőbb érdekek zűrzavara, benne mindenik tényező elem' jellemét tisztán ki lehet ismerni és meghatározni. A dynastia, s vele a hadsereg és bureaucratia a régi absolut rendszer' visszaállításáért harcolt. A sláv faj nem elnyomás ellen küzdött, hanem új független statuséletre törekedett. Ez a régi Austria helyett, mely eddig főleg a német és magyar elemre támaszkodik, új Austriát akart, mely tisztán sláv birodalom! legyen, s a segélyért mit a dynasti'ának ígért, a ber lett volna a sláv túlsúly és uralkodás a többi fajok fölött. Egyedül a magyar volt az mely a történelmi tért el nem hagyva, a közszabadságot tűzte ki a népeknek a jövőndő alakulás alapjául. Míg a dynastia s slávok közt lehetetlen volt && egyetértés a végcélban, s így szövetségök kölcsönös ámitáson épülhetett, mely egyiknek megcsalásával fogott végződni, a magyar nem ment túl vágyaival Austria' határain, egyetlen föltétele volt az alkotmányos szabadság elismerése s tiszteletben tartása, de Austriának ép ez nem kellett,

Tekintsünk vissza Austria' politica' belső történetére M. (agyar)-o(rszá)gban és látni fogjuk, hogy a szerint valamely népnél a szabadság vagy annak ellenkezője volt túlnyomó, a szerint hajlott ő

most egyik majd másik nép pártolására. Midőn a magyarnál szűkeblű aristocrata díslett, ez volt a kedvezett nép; volt idő, midőn az a horvát volt, a mikor t. i. a magyar az alkotmány' tágításáért vívott; midőn 1790 körül a magyarság még inkább ragaszkodott az alkotmányos élethez, sőt a kor' szelleménél fogva nála a nép szabadságra törekvésnek némi jelei mutatkoztak, a király a rácz-slavon népek megnyerése végett egy illyr cancellariát próbált felállítani. Ekkor mondta a magyar országgyűlésen egy hazafiúi keblű tót eredetű követ, Jeserniczky, a következő jószavakat: „A király jogait mindig csak tágítani, a nemzetét mindig csak korlátozni akarják... De még egy más veszély is lebeg fejkünk felett, értem az illyr cancellaria (64.) alapítását, mely illyrek (ráczok) dolgait külön tárgyalná a miénktől, úgyhogy e szerint status állíthatnák a statusban. Ez oly terv, melyet csak az igazság és jog rovására lehetne valósítani, mert ha egy nép testvérként valamely országba befogadtatik, az csak tagja, része lehet az országnak, de nem követelhet függetlenséget épen azon nemzet ellenében, melynek vendégszerete őt befogadta, S mi előnyt reményi a fejedelem azon pártfogástul mivel elhalmozni készül emez) ellenséges töredéket? Talán azt, hogy erőnket megoszlatja? De vigyázzon! Muszka o(rszág)g mélyéből egykor majd eljönnek e népnek testvérei és együtt s vele egyetemben összerombolják a császári trónt annak egészen alapjáig ...“

Igazságtalan tehát minden ki a magyarnak azon egy érdemét sem ismeri el, hogy küzdött és elesett a szabadság' védelmében. Ennek árán ő egyezhetett volna Austriával, mely érette neki az uralkodást a többi népfajok fölött szívesen oda engedte volna. Ép oly igazságtalan az is, ki azt hiszi, hogy Austria a magyarok ellen nemzetiségeket védelmezett, ő nem kedvel egy nemzetiséget sem, a németet sem, neki mindenik annyiban fontos, a mennyiben az egy másik ellen eszközül szolgált. Austria csak egyet kedvel, ez a hatalom, ő csak egyet gyűlöl s ez a szabadság, s mint ennek képviselője ellen gyűjtötte ama vést a magyar nemzet' ártatlan fejére.

(Oldalt: Sept. 5). Igyekezünk eddig bebizonyítani, mikép törvényeinkben és institutióinkban semmi olyan nem találtatik, mi által a különbféle nemzetiségek' szabad fejlődése gátoltatott volna, sőt inkább alkotmányunk alapelve a localis és provinciális autonómia lévén, ez épen az egyéni és népfaji szabadságnak kiválólag kedvezett. Hátra van szólani a politicalai életről, azaz arról, a minek alkotmányunk a gyakorlatban és így tetteleg mutatkozott. Fölösleges volna e fejtegetés, ha nem tudnók, hogy a históriai alkotmányok' igazi értékét és értelmét nem az írott szabályokban, hanem a gyakorlatban, az eredményben, az erkölcsökben és szokásokban kell keresni, következőleg szükséges, bár mi röviden, ünnepélyesen kijelenteni: hogy ámbár sok tekintetben nagy különbség s tetemes eltérés van az írott magyar alkotmány s a valóságos politicalai élet között, nemzetiségi szempontbul

a jogszabályok s a gyakorlat, a theória és élet közt a legnagyobb összhangzást találjuk. A mi kiváltságot a magyar statushatalom valamely telepnek vagy népfajnak egyszer megadott, azt vallásos hűséggel mindig megtartotta még akkor is, midőn az eredeti természetéből kivetkőzve, irányában a legtürelmetlenb exclusivismussá változott ált. Nem egyszer kísértette meg az austriai ház Slavoniát, Croatiát, a határőrséget austriai tartománnyá változtatni, mi egyértelmű volt a germanisálással, a mi őket e veszedelemtől megóvá, az egyedül a magyar alkotmány ereje s a magyar fegyver volt. Egyébiránt a ki meggyőződést nem speculativ okoskodásbul, hanem az eredményből kíván meríteni, ám hasonlítsa össze azon siláv fajok' állapotát, melyek Austriában laknak, azokéval a melyek M. (agyar) o(rszá)gban élnek, s fogja látni, hogy míg ott milliókra megy az elnémetesedett slávok' száma, míg ott egész faluk, városok, kerületek kivetkőztetvék nemzetiségökbül, s a felolvasztott és eltűnt nemzetiségre csak családok, helységek, s hegyek' pusztá' nevei szomorúan emlékeztetnek, addig M.(agyar) o(rszá)gban (mindenik népfaj most is békésen és nemzetileg csonkítatlanul foglalja el azon vidéket, melyen századok óta lakik. íme ez egyszerű tény hatalmasabban beszél minden ékes szólánál. Úgyhogy csaknem szükségtelennek látszik minden bővebb okoskodás; azonban mégis elősorolok néhány észrevételt.

Irigyrendő (az) állapota minden statusnak mely hosszú históriával bír, és midőn a história bús alakban keseregven de elvben s lényegben nem ellenséges és összeférhetlen elemeket és viszonyokat (fűz) ragaszt össze és szentesít meg. Ilyen históriai étettel bír a magyar állodalom!. Hasonlít ez azon várhoz, mely egy sziklának egyenetlen ormaira oly erős czémenttel építettek, hogy a kettő, az idő' folyamában, egy egészé forrván össze, egymástól elválaszthatlan lőn. Az utolsó hódító, mely a régi Pannónia' tartományaiban megjelent, a magyar volt, s helyet foglalván magának az őslakók közt, a mi módosítást a népfajok' laikására nézve e foglalás szült, azon helyen és téren találjuk mindenik népet most, ezer év múlva is. Sem anyagi sem erkölcsi erőszak nem háborgatta őket békés birtokukban. Lehetek összébb szűkebb térre szorítva, de nemzeti életöknek ez csak javára vált, a meny nyiben mint (sűrűbb) compactább test a felolvasztás veszedelmének kevésbé valáhak kiteve. Így látjuk, hogy minden nép töredék, lett legyen aa magyar, német, sláv, mely szigetkint vala az ország területén elhintve, apródonkint assimilálódott azon fajjal, melynek közepére veti a véletlen, míg a nagyobb néptömegek tisztán és sértetlenül őrzék meg nemzetiségöket. Az oláhok, horvátok, ruthénok mint tömeges népfajok most is azon hegyeket (66.) és völgyeket, ugyan azon folyamok és források környékét lakják, melyet laktak akkor midőn a história őket először felmutatja, mint keresztyének ott építettek templomokat hol hajdan mint pogányok bálványaiknak áldoztak, öltözeteiket is megtarthatták, szokásaikat és erkölceiket sem változtatták, úgy hogy nyelv, monda, mese s népradiciók által mindenik egy saját nemzeti

kis világot képez ma is. Nemzetiségükben nem történt változás a magyar hódítás által, csak politikai életökben. T. i. míg az előtt minden faj' hazája egy gyöngye provinciát képezett, mely az első hódítónak könnyű martalékul esik, a magyar erő és szellem mind abból egy nagy állodalmat alakított, mely mint ilyen majd tíz századig foglalt fényes helyet az európai állodalmak' sorában. A magyar elem' közbe jövelele tehát providentialis esemény volt ez apró népfajokra nézve. Népfajokból nemzetet, tartományokból statust alakítván, őket a tribusi élet alacsony fokáról a polgári élet' magasb fokára emelte. Mondhatni, a magyar azon akkor készülöben levő irányt, mi szerint mindenféle nagyobb statusok voltak alakulóban, mintegy megelőzte, sőt e részben példányul állt előtt (tök), mert valóban a X és Xlik században a keleti birodalmat kivéve a magyar haza volt Európában a legnagyobb egységes állodalom, t. i. olyan mely, föltétlenül s kérdésen kívül egy királynak, egy kormánynak, egy törvénynek engedelmeskedett. Különös, hogy e körölményt a mai tudósok, kik M. (agyar) o(rszá)grul írnak és csevegnek, mind el látszottak feledni, de még különösb, hogy az illető m(agyar) (ország)gi nem-magyar népfajok' történetírói teljesen megfélekeztek azon nagy szolgálatrul mit nekik tón a magyar elem. Ha a magyar nem Romátul fogadja el a keresztiséget s a keleti egyház terjedésének útjába nem áll, aligha ma Bécsben is nem görög kereszt és szellem uralkodnék; ha a magyar patakkaal nem ontja vévét úgy a török, mint a germán hódítás ellen, az oláh és sláv népek szük-ségkép egyik vagy másik elem' özönében fogtak volna elmerülni.

Még azon véletlen is, mely a m(agyar)o(rszá)gi különbféle népeknél, lakhelyeik' megválasztásában uralkodott, siókat tón a köztöki kölcsönös türelem és ragaszkodás előidézésére és gyarapítására. Úgy látszik, hogy ha a napi politikát az emberek vezetik is, de a népek és századok históriáját egy magasb hatalom fonja. M. (agyar)-o(rszá)got mint egy kört képzelvén magunknak, azt látjuk, hogy míg peripheriájának egyes szakaszait a ruthénok, németek, silávok, oláhok teszik, a középet a magyar elem tartja elfoglalva. Mint stratégiai helyzet, kétségkívül igen szerencsétlen, (kedvezőtlen), mert hasonló egy az ellenségtől körülkerített táboréhoz, de másrésztül különösen alkalmas az assimilálás és békés olvasztás' műveire. Míg t, i. a nevezett fajok csak a két végszomszéddal szük téren jönnek érintkezésbe s a többiekre nézve idegenek maradnak, a magyar testének egész terjedelmében valamennyivel folytonos közlekedésben van és így mind eszközzel mind alkalommal bír, erejéhez képest reájok hatni. Áltmegyek egymás megjegyzésre. Az oláhok, ruthénok, horvátok, slávok többnyire az ország' soványabb részeit, a szükebb völgyeket, a kopár hegyoldalakat, a havasok' alját lakják, mélyek szükben termik meg azt a mi a mindennapi életre kívántatik; ellenben a magyar síkon és (67.) szelidebb hegyek környékén telepedett meg, hol búza és bor csaknem munka nélkül terem. Midőn az aratás és szüret ideje bekövetkezik, seregestül tölnek el a magyar családokban, melyek gazdag táraikat akkor is teljes készség-

gel megnyitották, midőn azokat szükség és éhség csapatos vándorlásra kényszerítette. Tudjuk pedig, a nép szeme előtt első helyen áll a földbirtokos és földművelő. E tekintélyivel a többi népfajok között a magyar faj bírt. Ezért kezdettől fogva úgy tűnt föl az mint az ország' gazdája, ki kényért és bort osztogat, s mint a ház s nemzet család' első szülöttje ki ki a földörökséget keresi. E két körülmény az ország' belső történetére több tekintetben volt lényeges befolyással, de azt fejtegetni e helyen nem akarván, elég legyen itt, tárgyamra nézve megjegyezni, hogy a mint a magyart a kikerülhetetlen érintkezés valamennyi népfajokkal szükségkép türelmessé és barátságossá tette irántok, s e helyzete természetes alkalmat nyújtott neki neve, befolyása, erkölcssei, szokásai s nemzetisége' önkény esi terjedésére, úgy a többi népek már a mindennapi életszükség' ezerféle szálainál fogva megszokták a magyarságban keresni és nézni a középpontot, ha 'az a történelmi előzményeinél s politikai szerkezetnél fogva némileg oda nem volt volna is helyezve. Mint egy ország, úgy egy népfaj történetét nem kell merőben politikai okokból megítélni akarni, abban ép oly fontos tényezők a társaság' vétkei és erényei, erkölcssei és szokásai. (Oldalt: Sept. 6.) A véletlen úgy hozta magával, hogy a magyar a leggazdagabb vidéket foglalja el, mint legdúsabb faj lón egyszersmind a legadakozóbb, legnemeslelkűbb, legszeretreméltóbb, barátja és jótevője valamennyi fajnak, szóval társasági erényeinél, mondhatnám pazarlásánál fogva első a hasonlóak közt. Úgy hogy az első helyre őt nem annyira az emelte, hogy hódító volt, mint szerencsés; geographiai helyzete a többi népfajok közt.

Szerfölött csalatkoznak azok kik, a múltban, a különféle népfajokat mint ugyan annyi ellenséges antithesiseket tekintik. Ez sehol nem volt az eset, M. (agyar) o(rszá)gon épen nem. Nem mint ellenséges elvek álltak ezek egymás ellenében, hanem mint tények nyugodtan egymás mellett. Viszonyaikban egymáshoz hiányzott minden, mi őket kiengesztelhetetlen tusára hívta volna, ellenben megvolt minden a mi a fajkülönbséget velők elfelejtette, s a mi a legfőbb: az identitás a keresztény vallásban, a közösség a szabadságban. Kik az egyes nemzetiségek' képviselőiül vetek föl magokat, azok képviselhetik a fajokat különbözőseikben mint elvbeli ellenértékeket, de nemi képviselhetik a fajok' valódi érzés s gondolkodásmódját. Ez még most, a 1848es küzdelem és véres harcz után is békésb, engedékenyebb, megférhetőbb, mint szószólók s apostolaik 1848 előtt voltak. Ha ez nem állna, hogyan magyarázható az, hogy a különböző fajok' összes íróinál, 1837-ig, semmi ellenséges vagy separatisticus irányra nem találunk? Hogyan magyarázható az, hogy a magyar ezer éves történetében, mely forradalmakban nem szükölködik, nincs nyoma sémi oly zendülésnek vagy belső hareznak, melyet nemzetiség vívott volna nemzetiség ellen l Honnan megmagyarázható azon nevezetes tünemény, mely az 1850es népösszeírás' alkalmával nyilvánult, midőn az austriai katonai kormány' minden mesterségei daczára 2—3 millió nem-magyar irattá be magát magyarnak, s egy par millióra megy azok száma, kik hasonló kívána-

tuktól elmozdít attak ? Gyűlöletnek avagy rokonszenvenek a jele az,, a magyar iránt, midőn (68.) a többi népfajok nevöket az ő nevének feláldozzák? Honnan magyarázható meg azon szívemelő látvány az. 1848/9es háborúban, midőn a Jellacsics' hadseregéből elfogott 8000 horvátot a magyar nép bántatlanul visszaeresztette honába, s midőn a később egykor: máskor elfogottak a magyar vidékekre szállítatván, látjuk a faluk és városok' köznépét előseregleni a rongyos és éhes foglyok elébe, őket ellátni étellel, itallal, ruhával, őket vigasztani, ápolni, gyógyítani — ez valami fölséges látvány volt, kik mint ellenségek törtek be, bár kényszerítve, íme azokat a nép mint rokonait és polgártársait vendégkép fogadta. Hol egyik népet, a másik ellen fegyverrel kell kényszeríteni és hol a megtámadott nép az ilyen megtámadót mint barát és testvér fogadja, ott bizony a kölcsönös gyűlöletnek a múltban és a szívekben nincs semmi gyökere. Nem is szenved kétséget, miként a M. (agyar)o(rszáo)t lakó néptömegben fajgyűlölet soha nem volt. Hol vegyest éltek együtt, ott megszokták egymást, sőt eltanulták egymás' nyelvét, hol határosak voltak egymással ott a különböző helyeken most egyik majd másik mosta el kölcsönösen, egymás' széleit, hol végre a fajok' nagy tömegben kerültek el, oda a másíknak befolyása nem hatván, a gyűlöletre sem ok sem alkalom aiem volt. Még az ifjabb időbeli nyelvharcz is, mely előbb a német, utóbb a latin diplomaticus használata ellen támadt, a nép' tömege fölött nyomtalanul ment el. Ez áll az oroszokra, a horvátokra, a ráczokra nézve habár ez utóbbiak nem: hajlandók ezt bevallani, ámbár ugyanazok ez- igazságot a többi fajokra nézve elismerik.* Leghívebbképet nyertünk a fajok' népéletéről, ha a magyar birodalmat mint egy széles tengert tekintjük, melyen több különböző de nem ellenséges hajók békésen eveznek egymás mellett, mindaddig, a míg egy irtózatos vihar őket egymásra hányván vetvén, egyiket a másik által meg-nem rongálta. E hajók M. (agyar) o(rszá)g különböző részei, a vihart köztők Austria játszotta.

Arra hogy a többi népfajokat magában ábsorbeálja, a magyar-semmit sem tón, de igen arra, hogy valamennyiből egy politicalai nemzetet alkosson. M. (agyar) o(rszá)gon azért volt politicalai nemzet, mivel volt politicalai szabadság. Az alkotmányos életnek természetes és szükséges következménye volt ama patriotismus, mely kezdet óta folyvást jellemezte M. (agyar) o(rszá)g lakosait, s mely most, az 1849es

* Így például, egy rácz író (Lásd: Die Serbische Bewegung in Südlungani &c, lap 29.), őszintén elmondja: „Weniger als beiden Südslaven (2,200.000) wirkten die neuen Gesetze im Norden Unganis bei 'den Slovaken (és Ruthenen), (2,250.000) auf die Gemüther, obwohl aueh hier die intelligente Jugend durch die Sprachverwandschaft mit den Czechen zu nationalen Manifestation bereits geweckt... Fast gar keinen augenblicklichen Eindruck macliten die Gesetze bei den Rumanen (M. és Erdélyországban 2,230.000). Die Deutschen (M. orszá)gban 1,200.000) fügten sich ihnen nicht nur, sondlern waren gem béreit ihre eigene Nationaltitat der Herrschenden hintanzusetzen." íme e vallomást nem mi tesszük, hanem egy a ráczok, tehát azok közül, kik a magyar ellen mint a nemzetiségek: bosszulója fegyvert fogni jogosítva érzék magokat.

legyőzetés után is nem halt meg csak (szendereg) aluszik. Nem mondom, hogy a magyar alkotmány a szabadságot az összes népnek biztosítja a múltban, de abban részesült minden ki vagyonánál s szellemi műveltségénél fogva arra, azon korban, igényt tarthatott. Sőt mivel az alkotmány decentralisatio és locális autonómia' elvén alapult, e jelleménél fogva annak áldásaiban azok is osztoztak, kik a közkormányban s politikai jogok' gyakorlásában mint activ tényezők nem jelenhettek meg. A 'különbség a két politica s annak eredményei között legjobban kitűnik, ha az austriai és magyar kormány eljárásait, mindegyiket a maga területén összehasonlítjuk. Austria nem egyéb mint mechanicus aggregátuma különböző tartományoknak és népeknek minden szellemi belső egység nélkül; Austria minden nem-német (69). népiség nemzetiségét megtámadta, a nélkül hogy őket polgári szabadság által egyesítette volna; ezért látjuk, hogy e birodalomban van sok apró nép, sok apró történet, sok apró haza, sok tartományi polgári szellem, de egy birodalmi hazafiságot, egy politikai nemzetet hiába keresünk. Ellenben a magyar állodalom épségben, hagyott minden nemzetiséget, akár virágzott az akár trespedt és az alkotmányos szabadság által az országnak és nemzetnek egy tágasb mintegy erkölcsi határokat szabott; az egyes néptörzsek életét felváltotta a politicai nemzet' élete, az egyes tartományok' határai elenyésztek a birodalom mint közös haza' határain belül; belsőleg és külsőleg egy sors várt valamennyire, egy történetet élt valamennyi, közös volt valamennyinek úgy szenvedése, mint dicsősége; az ország' szíve valamennyié lett, midőn polgári ünnepet ült a házi népi köntöst mindig magyar öltözettel váltotta föl valamennyi, a szepesi német ép úgy, mint a horvát, mint a bánáti rác, külföldiek' irányában senki nem élt népfaji elnevezéssel, hanem azon politicai névvel, melyet a haza viselt, s melyet ez a magyartól (Ungar) kölcsönzött, szóval tíz százados historia' végén ott látunk egy népconglomeratumot, mely magát mint politicai nemzetet magyarnak nevezi, ott látunk egy polgári érzeményösszeget, a magyar patriotismust. Ez a szellemi hatalom, mi Austria absolut terveinek útjában áll. A magyar hadsereg Világosnál le lön fegyverezve, de a magyar hazafiság lángérzelme nincs kiirtva a polgárok szivéből. Igyekszik Austria ignorálni e nagy erkölcsi erőt, mely létez s helyébe állítani az austriai patriotismust mi magának Austria'nak népei előtt is ismeretlen lény. S azt gondolja Austria, hogy az ürt, mit a kiirtandó magyar patriotismus maga után hagyyna hátra, egy austriai töltené be? Valóban nem tudna ő, hogy a mely nép a magyar állodalmi kapcsolatbul kiválik, az rokon néptársainál mindenik uj szövetséget Austria' határain kívül fog keresni és találni?

Különös, hogy mivel a magyar statust két császár hadseregének sikerült szeltoztani és sikerült, hazáig Ígéretekkel némely népfaj' kis töredékeit megingatni, ennél fogva a magyar status mint elnyomó s mint példa hozatik föl arra, hogy minden birodalom győnge, mely különbféle faiokbul van összealkotva. Holott éppen a magyar birodalom' története a legragyogóbb példát nyújtja Európa' annálisaiban

arra, miként nemzetek és országok nem csupán a nyelvek s folyamok s hegyek csoportozatai, hanem az érdekek s vélemények' közössége és identitása szerint alakulnak. Épen a magyar status formálódása s oly tartós fönmaradása tesz a história philosophiájában egy nagy igazságról tanúbizonyságot, arról t. i. hogy minden nagyobb állodalom nő és terjed associatio által; mindenik faj megtartotta nálunk jeliemét, erkölcsét, nyelvét, a német nem szűnt meg lenni német, a rácz nem szűnt meg lenni rácz, a horvát, oláh, tót nem szűnt meg lenni horvát, oláh és tót, a ház, iskola, egyház körül mindenütt a nemzeti szellem lengett, mindenik (70.) csak ott olvadt össze egy harmadik, egy közép-terminusban, a hol az állodalmi életkör kezdődik, mely különböző históriai utón, ép úgy lehetett volna sláv, német, oláh, inánt lón magyar. Egy nagyobb statusban az unitas nem áll az uniformitasban, annak nincs szüksége az új tartományokat miket magához csatol, nyelvíleg és erkölcsileg is assimilálni, az őket magához associálja a nélkül, hogy elnyelné. E földadást sehol nem találjuk jobban megoldva mint M. (agyar) (orszá)gon. Az alkotmány által adott nekik politicalai szabadságot, a localis autonómia (önkormányzás) által adott tért és alkalmat mindenik fajnak nemcsak magát kormányozni, de azt tenni nemzeti szellemben. Innen van, hogy mindenik népfaj a mint makacsul (obstinément) volt hív nemzetiségéhez, ép oly makacsul akart s akar maradni tagja a magyar nemzetnek.* Fellázítani őket., némi részben, csak azzal lehetett, hogy mindeniknek egy új jövendő mutattatik föl, melyben ő leende ama közép terminus, a politicalai nemzetiség' ama kinyomata, mi kilátás a nemzeti büszkeségnek hízelkedett, másrésről pedig azzal ijesztetének, hogy az új magyar kormány a központosítás' terére lépvén, ez utón ia nemzeti igényeknek annyira megfelelő localis autonómia meg fog semmisíteni. Hogy a magyar belső szerkezet a nemzeti szükségeket tökéletesen kielégítette, bizonyítja az, hogy ezer év óta állt és pedig ingatlanul, mely szerkezet 1849 en is nem belső fogyatkozás miatt, hanem külső erőszak és megtámadás terhe alatt omlott össze. Azt hiszem nem! lehet gyöngének mondani azon birodalmat és politicalai nemzetiségét, melyet Európa két leghatalmasb császára alig birt s végkép e napiglan sem birt összerontani.

Mielőtt ez első részt bevégezném, az igazság kívánja, hogy egy fontos körülményt ne hagyjak észrevétlenül. A magyar elemnek a história egy nagy előnyt adott kezébe. T. ±. a múltban minden politicalai hatalom az arisotocratiánál volt és az aristocratia szellemében, tisztán magyar vala.

De ez aristocratiát nem¹ hasoníthatni az európai más 'állodalmakéhoz, mert midőn egyrésről a trón' irányában független, más

* Maga az, ki az illyr párt' eszméjét csaknem első fogalmazta, így nyilatkozott e részben: „Das erste ist (was die Kroaten thun müssen, damit sie in dei Zuktmft des illyrischen Reiches theilhaftig werden können, bis daliin aber ein glüklichflhen und würdiges Volk verbleiben) die ungarische Konstitution sio tapfer zu vertendigen wie die Ungarn selbst, — dlenn unter den Flügeln der ungarischen Freiheit wird auch die illyrisehe genahrt und verbreitet.“ (Geschichte des Illyris-mus, Wachsmuth. Leipz. 1849. lap 54.)

résről számra oly nagy volt., (belőle majd 200.000), hogy az a közép-
 rendet a nemzetben méltán képviselte. A törvény nem tön ugyan a
 népfaj ok közt, a political szabadságra nézve, semmi különbséget, min-
 denikből volt paraszt, mint mindenikből volt nemes, de a históriai
 traditio, eredő még a hódítás s nemzeti királyok korából, ugy hozta
 magával, hogy a nemesség magyarrá változtatott mindenkit, ki annak
 körébe jutott, nem a törvény, vagy gyakorlat kívánta ezt, a testület-
 nek volt ez szelleme. Valamely fajnak nyelve az események s históriai
 fejlemények' folytatában válhatik egy országban lakó valamennyi tör-
 zsek political nemzetiségének kinyomatává, békésen, azoknak megháborít-
 ása nélkül, de azt azzá csinálni s parancsolni nem lehet. Ez osztály
 így kétségkívül elég erkölcsi tekintéllyel, s anyagi befolyással is bírt,
 a többi népfajok' egy nagy részét, apródonként, (71.) felolvasztani,
 mert az csak ott lehetséges, hol a fajnemzetiség' fogalmát a political
 nemzetiségé elfoglalta, mi eset volt nálunk, hanyagságbul vagy méltá-
 ny s jogérzetből mulasztotta e az aristocratia el ezt? nem vizsgálok,
 de annyi igaz, hogy soha nem arrogálta magának a hatalmat az ide-
 gen nemzetiségek' absorbeálására és így, ha talán politicalag nelh
 eszélyesen, de a többi népfajok' nemzetisége' irányában nemesen és
 kiniélettelenen járt el. S hogyan viselte magát ez aristocratia az újabb
 korban? Midőn a többi, vagy legalább az oláh, rác, horvát népfajok-
 ban fejledező értelmiségnél mindenütt elváló és kizáró irány' világos
 jeleire lehetett ismerni, mi törekvést tapasztalunk az aristocratiánál,
 mely nálunk az összes political nemzeti műveltség képviselője volt?
 Midőn amaz aggasztó nemzeti jelenségek az aristocratiát oda utalták,
 hogy, bár ez a közszabadság' árán történhetnék, a dynastia abszolút
 rendszerére támaszkodják, mi után ez az aristocraticus szerkezetben
 a political reform' természetes akadályait s vele együtt az általa kép-
 viselt nemzetiséget támogatta volna, mit csinált a nehéz pillanatban,
 1848ban, a magyar aristocratia? Leszállott ama magas fellegvárból,
 melyben addig biztosan tartózkodott, lemondott privilégiumairól, mik
 a magyar nemzetiségnek kedveztek és kikiáltotta, a dynastia' titkos
 óhajításainak ellenére, a népszabadságot, mely téren a magyar elem
 minden más elem' irányában, egyenkint, többségben, de összesen, vala-
 mennyinek ellenében, kisebbségben volt. A magyar elemi a közszabad-
 ság által így nyitá ki a legtágasb tért a többi fajoknak nemzetiségök
 sükeresb és biztosb fejlesztésére is. A mit ő e mellett fentartani kívánt
 az a régi históriai de reformált kapocs és szövetség volt; mivel a bosszús
 Austria a többi népfajokat kecsegtette, az egy egy független és nem-
 zeti status élet volt. Ők hanyatt homlok rohantak az után a mi alakban
 fényesb s mint jövő állapot ideálisabb volt, s mellőzték a biztosat és
 lehető, és a magyar polgári szellem miost ott, egy szép ország romjain,
 szomorún szemléli, hogy nem csak privilégiuma az a mit Mában áldo-
 zott föl, hanem egész hazája, s egyszersmind ennek szabad és függet-
 len léte.

(Oldalt: Sept. 8.) De ha valami a magyar fajt s azokat kik vele
 tartanak, vigasztalhatja, az azon eszme magasztossága, melynek áldo-

zata lőn. Ha az egyházi történet azokat kik a vallásért vérezték el, a szentek sorába igtatja, a politicalai világtörténet bizonyosan illő helyre fogja méltatni azon népet, mely uralkodását, sőt létét veszélyeztette a szabadságért.

Végig tekintvén az európai állodalmak' évlapjain, úgy látom, vannak sok nemzetek számra nézve s tettekben nagyobbak, melyeknek az örök sors fényesb pályát mért ki az emberiség' nagyszerű történetében. Mind a mellett bátran merem állítani, miképen nincs nép, mely tettei hasonlítván erejéhez, s történetének megítélésében a körülmények figyelembe vétetvén, korbéli hivatásának a magyar fajnál jobban megfelelt volna.

Ő a hódító nép. Előtte a birodalom nem állott, ő alkotta azt sok apró tartományokbul és sok különféle népekből, ő adta neki azon politicalai alakot, mely alatt Magy.(ar)o(rszá)g Európában diplomaticailag el vala ismerve. Hol van az uralkodó ház, mely előbbi jogot tartana hozzá? Sőt hol van azon nép? Melyeket 'kijöveletekor itt talált, azok ellenében ősei, a hunok és avarok' százados tetteles birtokára hivatkozik, kiken túl Pannónia' története a benne lakott népfajokra nézve egy sötét zűrzavar.

(72.) Ő a megtartó és alkotó nép. Megszerezni a birodalmat kevesb erőben és vérben került neki mint megtartani. S ő nemcsak megszerzte a földet, nemcsak állodalmat alkotott belőle, de azt nagygyá is tette, a XI, XII, XIIIik században alig volt hozzá hasonlítható egységes status, a XIVikben, midőn három tenger partjáig nyúltak ki határai, épen nem volt. Nemzeti fejedelmei alatt M. (agyar) o(rszá)g mindig sokkal nagyobb volt, mint később az austriai házbéli királyok alatt. Egyszersmind az országot,... be is népesíté; az összes lakoságnak legalább $\frac{3}{4}$ rész-e azóta költözött be, mióta e föld a magyar faj szelleme által kormányoztatik.

Ő a vallásbeli szabadság s türelem' megalapítója. A reformatio előtt minden egyházak közt a magyar egyház volt a pápta' ellenében legönállóbb és legfüggetlenebb; midőn a reformatio bekövetkezék, a lelkiismeretbeli szabadság mellett négyszer fogott fegyvert és azt, saját királyai ellenében, négy solemnis békekötéssel biztosítá. És elfelejtette volna Európa, miként három száz évnél tovább a magyar által alapított nemzet volt az összes kereszténység' előbástyája az islamismus ellen?

Ő ültette a földbe a rendezett polgári szabadságot. Ezt magával hozta őshonából. Már 1001 körül, első király a Sz.(ent) István írásba foglalta, s ennek csak másolata s utánzása az 1222ben költ arany bulla, mely az angol magna chartával egykorú. Ő volt az, ki a szabadságot a meghódított népekkel megosztotta, ő volt az, ki azt az austriai megtámadások ellen, kizárólag, úgy hogy a magyar vér naprul napra tetemesen fogyott, új telepeket kellé az országba behozni, időnként híres családai pedig egészen kidőltek a harcokban. Ő volt az is, ki 1848ban, midőn az austriai kormányelv egy pillanatra megszibbadt, nagylelkűleg szétdönté az aristocraticus alakot, mi épen csak a magyar fajnak

ada nemzeti előnyt. Sőt története' egész folyamában a szabadság' eszméjének terjesztője volt a szomszéd népeknél is, a lengyel alkotmány' leglényesebb csiráit a magyar közjogban kell keresni.

Mióta a magyar állodalom rajta megalakult, csak azóta van e földnek világos és fényes története. Régibb szenvedését és dicsőségét nem az annalisok sem a költők nem ismerik. Mely nép a korszakon túl akar menni, egy sötét ürességbe jut. A tótok, horvátok, oláhok minden tudós búvárkodásaik' daczára a régiségben legföllebb egy két tartományi királynak pusztá nevét ismerik, kiknek mint földeiknek története is néhány bizonytalan névből s traditióból áll.

Ha a tudományok s művészetek' mezején a magyar nem mérkőzhetik is több nemzetekkel, minek oka részint azon körülmény, hogy e haladás az újabb korba esik midőn ő az austriai ellenséges befolyás alatt, nem... szabad ura sorsának, részben azon világhistoriai (73.) helyzet, mi szerint századokig, a nyugoti civilisatio és keleti barbaris-imus, a keresztyén és mohammed vallás közt az állandó határország hadi nehéz kötelességét teljesítette, s Európa nyugoti nemzeteinek a szellemi haladásra szükséges békét 'és otiumot saját hátramaradásával biztosította: az másrésről bizonyos, hogy mint politikai elem, azon földkörben, melyet neki a gondviselés kijelelt, emberi hivatását tökéletesen betölté, s tiszteletet és elismerést méltán igényelhet mint azon faj, mely csaknem a legrégebbi egységes statust alapította Európában és mely az alkotmányos élet' magasságára, mar a középkorban előbb emelkedett a világ' legtöbb népeinél.

Ha egyebet nem tett volna a magyar faj, mint hogy a kezére jutott országok és népek' számára a szabadságot biztosította, már ez által hervadhatatlan érdemet szerzett magának az emberiség' történetében. A körülte seregglő s az ellene harczolt népek közül, melyik mérkőzhetik vele e részben? Ha sláv faj számosabb, miért nem birt az annyival nagyobb erővel magának független állodalmat szerezeni? Ha az oláh és sláv e földön régibb faj, hogyan nem volt képes a történet' egy időszakában sem vergődni szabadságra és magasb nemzeti életre? Avagy a bűn, melyet a magyar a slávok által terheltek a nagynak nevezett morva-sláv birodalom' szétrombolása? De a német nép s a nyugoti nemzetek' szemében viszont nem érdem e ez? És magát a sláv fajt illetőleg M. (agyar) o(rszá)gon kívül hol volt szabad a sláv faj, s nemzetisége melyik statusban szállott épségben firul fira, nemzedékről nemzedékre, a legújabb időkig?

Ó mi nagyszerűen állánk mi utolsó harczunkban a művelt világ előtt! Sikert óhajtott nekünk minden szabad ember és ez már egy áldás, csak a jog' ellensége nem, mi egy neme a magasztalásnak. S ime Austria föltaalta az álnok csábszót: hogy ez a nemzetiségek harcza a magyar elnyomás ellen. Barátaink azonnal kevesbedtek, hitelünk süllyedt, s az európai közvélemény a magyarban a szabadság' hősében kezdte a népfajok' elnyomását szemlélni.

E tévedést meg kellett igazítanunk, e hazudságot meg kellett czáfolnunk.

Vannak nagy hazudságok, mik az igazság leplében öltözve járnak be a világot: ki kell őket belőle vetkeztetnünk. Mint vannak rabló hajók, melyek becsületes zászló alatt eveznek és alatta gyalázatos rablásaikat űzik: le kell azt árboczaikról rántanunk.

Kétségkívül, a nemzetiség:szent, a szabadság szentebb, de leg-szentebb az igazság. Tehát midőn látjuk (74.), hogy a rác, a horvát, az oláh nép' egy része fölkel a magyar ellen vezetve Európa legrégebb zsarnokaiul, melynek kezében magasan lobog a zászló e jelszóval: nemzetiség, kötelességünk megmondani a világnak: ne hidd, az ott fenn csak ürügy és pusztá hang, de a mi len alatta árnyékban meg-öletek, az a szabadság!

MÁSODIK RÉSZ,

(75.) Az első részben a magyar forradalom valódi jellemét akaruk kimutatni. Ki véleményünkben osztozik, arra nézve a tények' egyszerű összeállításában befoglaltatik az ügy' apológiája is; ki véleményünket nem osztja, annak nincs egyéb mondani valónk. Históriai nyomozásunkban annyi minden esetre világos, hogy mi magyar fajelsőségünket alkalmasint megmenthettük volna, megbuktunk azért mivel a szabadság' hívei maradtunk, s mivel a becsületes és őszinte politica' útjáról letérni semmi áron nem akaránk.

Árpád, a hazakereső vezér és Sz. István az alkotmány adó király óta a magyar nem élt fontosb időszakot a jelennél. Mely hazát és állodalmat ők szereztek és alapítottak, azt 1849ben összeomolva szemlélhetjük. A hódító nemzetből hódított hon. Függetlensége nincs — polgári institutio megszűnt lenni,.....érzet vonult a hazafiak' szívébe.

A régi formában, a régi terjedelemben, a régi alapon M. (agyar)o(r-szá),g soha nem fog többé föltámadni, a magyar mint fegyveres hódító bevégezte szerepét; jövődjö ezután azon elvtől függ, melyet társadalmi életének s irányának választ. Népek nagygyá az uj korban csak nagy elvek és értelmi túlsúly által válhatnak. És ez így jobban van, mert azon hely melyet az összes emberiségben valamely nép elfoglaland, nem a nagy számtól, de a nagy szellemerőtől és életképességtől fog föltételeztetni.

Eddig elé a magyar nemzet,* bár az őt képező népfajokat te-

* Szabatosság okáért megjegyzem, miképen e kifejezéssel: magyar nemzet" élek, alatta mind azon nép faj okát értem, melyek a magy. birodalomban laknak, s századokig egy politikai nemzetet képeztek, midőn ellenben e kifejezést használom „magyar faj" csak a magyar nép fajt értem alatta. Nem tartom helyesnek azon újabb szokást, mi szerint a magyar fajról szólván, e kifejezéssel „magyar" kezdenek élni; e változtatás a magyar faj históriai összes múltjának tagadása. A magyar faj az, melyet beköltözésekor Európa hungarusnak nevezett, e név tehát két jelentéssel bír, mint ethnographi név jelenti a magyar fajt, mint politikai név jelenti az állodalmat, melyet a magyar faj alapított, adván annak

kintve heterogén volt, de mint históriai proiductum s politicai test, egy egészet formált, és mint ilyen egy nemzeti individualitásképen jelent meg az európai nemzetek' sorában. Ez nem maradhat tovább így, ez tarthatatlan állapot. E felborulási processusok okát nem fejtegetem, haszon nélküli az, miután meggyőződéseim szerint annak egy vagy más módon, előbb vagy később, hibák által ép úgy mint hibákon kívül, a dolgok' természetes fejlődése szerint, múlhatatlanul be kellett következnie, az alkotó részeiben heterogén statusoknak őselemeikre kellvén mindenütt f eloszolniuk. Európa eddigi álladalmi történetében az elv mi a különböző népiajokot összekapcsolta, a hódítás elve volt, mely a históriai folyam által tartatott fen. E kapcsot az újabb kor' szelleme mindenütt' föl igyekszik bontani, ott is hol az időmúltával, szorosb, belsőbb kötelékké vált mint némileg nálunk, ott is hol azt csak durva erőszak tarthatja fen, és helyét e kapocsnak egy újabb eszme t. i. a szabad szövetség eszméje foglalja el. E térre van utasítva (76.) a magyar faj is. Mind nemzetisége mind függetlensége csak ez eszmében található állandó bizonyítást. De kikkel szövetkeznek? Természetes szövetségeseivel, kikkel érdekeinek közössége, geographiai helyzete által szükségképen utasítva van. Tudniillik azokkal, a kikkel egy földön s egy ég alatt lakik és azokkal kik szomszédai. Mely nép azon viszonyban s téren, hova a gondviselés helyezé, meg nem él és föl nem virágzik, arra a bizonyos halál vár. A végzet minden nemzetnek kijelente lakhelyét, ott vagy tényész vagy elvész, nincs rá példa a világtörténelemben, hogy egy már némileg egész nép más hazában, mint a hova Isten által eredetileg helyzetetett, jelessé és nagygyá vált volna.

Valóban M. (agyar)o(rszá)g ügye 1849 után, megszűnt lenni egy izolált ügy, ez most miár csak az összes keleti kérdéssel együtt és egyetemben oldathatik meg. Ettől magát elkülönöznie annyi lenne mint minden cselekvő szerepről lemondania, s megnyugodnia abban a mi szenvedőleges helyzet neki a többi tényezők által kijelentetik. Ha tehát a M.(agyar)o(rszá)gban lakó népek azon helyzetről mit Keleteuropa regenerationális nagy művében elfoglalni akarnak, tiszta és világos öntudattal bírnak, okvetlen szükség hogy a követendő politicara nézve határozott elvet tűzzenek ki magoknak, s ennek nyilvánítása által megismeressék magokat azon többi szomszéd népekkel, melyek hasonló elvet vallván, ennek alapján szövetségeseket keresnek ama nagy harcra, mely mindnyájok' jövendőjét alkalmasint egyszerre s egyetemben fogja eldönteni. A pillanat kimondhatatlanul fontos. A helyes elv s az igaz út' megválasztásától függ a magyar faj sorsa, örök élete vagy örök halála, azonban e választás kikerülhetetlen, mert hallgatni s ekkép a tényezők' sorában meg sem jelenni annyi, mint bevallani életrealóságának teljes hiányát.

(Oldalt: Dec. 10.) Állodalnuat alakítván a népek kell hogy legyen egy egyetemi érdek melyben valamennyinek 'külön érdeke kielé-

saját nevét, természetesen a nélkül, hogy arról maga lemondott volna. Franciaországot, Lengyelországot, Angliát is több faj lakja, de nevét mindenik, mint M. (agyar) o(rszá)g egy bizonyos népfajtól kölcsönözte.

gítést találjon; kell hogy legyen egy neutrális alap, melyet kiindulási térül valamennyi elfogadhasson; kell hogy legyen egy elv, mely szabályozó normául valamennyi által elismertessék; kell lenni egy magasb igazságnak, mely mint a nap a földgömb fölött, valamennyi fölött egyaránt világoljon.

S melyik ezen legfőbb igazság?

A históriai jog az nem lehet, mert a történet egy végetlen időfolyam, mely különbféle epochákra oszlik félj s ha mindenik nép azt választja belőle, mely igényeinek kedvez, hol van itt kilátás, az egységre? Melyik nép nem nyer., ha nemzeti ereje s virágzása⁷ korát választhatja egyezkedési térül, melyik nem veszt, ha azon állapota jelöltetik ki alku alapjául midőn már sülyedésnek indulj s találhatni e itt középterminust, hol rendesen az egyik nép' emelkedése a másik' alászállásának felel meg? S melyik történeti állapotnak kell elsőséget adni a másik fölött, az ónak e az új, vagy az újnak az ó fölött? Régi (77.) elnyomtatása egy népnek ok e arra hogy tovább is elnyomatva tartassék, s egy másnak jogtalan uralkodása csak azért támogattassék mivel létez? Nem mondóm, hogy az összes emberiség történetének folyamában s változásaiban, bár azok a halandó szemeinek homályosak, egy isteni törvény következetes uralmát (Walten) nem ismerhetni föl, de annyi bizonyos, hogy külön véve, egyes népek, ép úgy mint egyes emberek' történetében, az osztóigazságot, legalább rövid epochákban, lehetetlen feltalálni, és már e tapasztalás mutatja, mikép az egyes állodalmak s egyes népek' történetéből nem meríthetni, 'az új politicára, biztos jogalapot. Ki lesz bíró például, Keleti Európa' népei között, ha ezek a port egymás között a históriai téren folytatják, ha mindenik a történetnek egy más lapjával kezében jelen meg, ép azzal mely őt szabadnak, függetlennek, ellenkezőjét pedig szolgának vagy kicsinynek mutatja, ha egyik a jelenkort a múltnak, a másik a régmúltnak az ókort teszi ellenébe? Kétséget nem szenved, miként új nemzetek s új állodalmak alakításában a históriai jog regulataul nem vétethetik fel, mert a históriai jog elvet magában nem foglal, hanem pusztá tényt fejez ki, mely rendszerint a léteihez semmi más jogot a lételen kívül nem ad, a mint ennek erőszak és fegyver adott léteit, úgy az csak erőszaknak és fegyvernek enged, nincs rá példa hogy a históriai jogért a maga jogelvével egyezhetett volna..

A keresett igazságot a vér és származásbeli azonságban nem lehet feltalálni. Egyébiránt a nagyobb nehézség nem abban áll, ezt elvül ismerni, a nehézség abban áll, a vérbeli rokonságot, legalább az európai fajoknál, tisztán kiismerni. Érdekes e részben az, ethnographiai búvárlatok legújabb eredménye. A legnagyobb tekintélyek leginkább eltérnek egymástól a vérrokonságok' meghatározásában, a miben legjobban megegyeznek az abban áll, hogy nincs vagy alig van nép melynek ereiben tisztán egy vér folya. Mi a nyelvet illeti, az csak rendszerint esik össze a származással, sőt van sok példa, hogy ugyan azon nyelv különböző faj által beszéltetik, így a bolgár, bár sláv nyelvet beszél, vére nézve bizonyosan még kevésbé sláv mint a román, mely

nem-sláv nyelven szól. A népek, kezdet óta, folyvást amalgamisálódtak. Sok faj nincs mi volt, sok új van mi hajdan nem volt. Két elem összeolvadván, belőle egy harmadik, egy új támadt, mi ama kettőhöz alig hasonlít, mint sok gyermek nem az emberpárhoz melyből származott. Ha végig tekintünk Európa' országain, a leginkább homogénnak látszó nemzetekben több s egészen ellenkező fajok' fusiojára ismerünk, melyek csak külső alakjaikban egyek, mint a föld' színe mely belsőleg egymástól különböző idők és cataclysmák rétegeiből áll. így a francia nemzetnek (78) városa, tartományokkint, különböző, itt keltic, ott római, máshol német, máshol ismét goth, arab, ibériai, s mikép lehetne egy vérnek mondanunk mi annyiféle törzsből származott? Mi criterionál fogva tudjuk megismerni a népekben egyik vagy másik vér' vegyülésének mértékét avagy folyamatosságát? s e nélkül mi alapon sorozunk vért vérhez, fajt fajhoz? A fajok' összeolvadását lehet szellemi gyümölcseről megismerni, mint az összeoltott fák' nemét virágai s gyümölcsei szerint meg lehet határozni? Világos, miként ezen esetben a vér és származás nem nyújt semmi alapot, minél fogva a népek vagy egyesüljenek vagy elváljanak, az ellenkező esetben pedig, t. i. az emberi nem egységének elvét tagadjuk, a népek' vándorlása előtt és kivált azóta, sokkal tetemesb és belsőbb volt a vérösszevegyülés Európában, semhogy az, igen kevés kivétellel, eredeti tisztaságban emberi ész által feltalálható s kimutatható volna.

Még a szabadság sem azon igazság és elv, melynek világa mellett kölcsönös ügyeikben a népek eligazodhatnak. De itt már nem az elvben van a hiány, hanem a népekben az elégtelenség. Lényegiben az elv tökéletes, mint az istenség, melynek az kisugárzása, de mint ezt, bár ez egy, különbözőféle módok imádják az emberek, úgy a szabadságot is most inkább, majd kevésbé teljes, mégis hiányos alakban fogják fel. A szabadság' részben alkalmazva a társasélet egyes viszonyaira, bizonyosan becses dolog, de az még nem maga a szabadság, minden egyes sugárral vele jár az árnyék is, az általános, az abszolút szabadságra pedig melyik ember, s kivált melyik nép emelkedett föl eddig? Hol van nép, melynél minden socialis kérdés a szabadság' értelmében volna megoldva? Hol van állodalom, melyben a szabadság intézvényeivel nem volna tőszomszéd a szolgaság' legundokabb szörnyetege? Nem látjuk e megtagadva a legszentebb jogot az embertől színe miatt az egyik statusban, vallása miatt a másikban, faja miatt a harmadikban, szegénysége miatt a negyedikben? És ha a világ' legműveltebb nemzetei ily különböző és egyenetlen mérték szerint osztják, saját keblökben, saját fiaik közt, a szabadságot és jogot, hogyan várhatni több méltányt idegen népek' közt egymás' irányában, s a melyek a civilisatio' különböző fokára állván, másmás tekinteteknek adnak nagyobb fontosságot? Czelt ért-e Magy.(ar)o(rszá)g midőn 1848ban a keblében lakó különböző fajokat, e téren, a szabadságért, egyesíthetni vélte? A szolgából polgárt csinált, a földet a hűbéri béklyókból kiszabadítá, minden vallás híveit, minden faj' szülőtteit egyenlő joggal ruházta fel, a kiváltságok minden nemeit eltörölte, — s mind ezt hiá-

ban, mivel találkozott egy két faj, mely azt hitte, hogy neki nem mint fajnak, hanem csak mint embernek adatnék meg a szabadság. Ha ez áll, akkor (79.) magam is azt mondom, igazuk volt, mert úgy az individuumnoknál mint népeknél a személyiségnek úgy a phisicai mint morális értelemben föltétele minden más attribútumának, magának az életnek, — hiszen van szabadság nélkül is személyiség, de személyiség nélkül nincs szabadság.

Ezek után hátra marad még a nemzetiség' elve, s úgy látszik ez elv, még pedig a mennyiben az a nyelvben nyilatkozik, azon belső szabályozó, mely a népeknek mind magokban véve mind egymás irányokban állodalmi helyüket legbiztosabban kijelöli. Világos, miképen minden népnek, a nélkül hogy honnanjöttét vizsgálnék, joga van e földön bizonyos helyhez, ahhoz a hol van, és vagy a mint ott van, mint minden testnek elvitázhatlan joga van azon úrhöz, melyet magával betölt. Ez elvet nem lehet sem eltagadni, sem elmagyarázni, sem módosítani, mint lehet a szabadságét, mely nép azt magára nézve elfogadta, ugyan akkor, minden másra nézve elismerte, vagy, a mely nép azt másra nézve el nem ismeri, aa azt nem veheti igénybe magára nézve sem. Sőt ez több egy elvnel, az egyisteni tény a teremtés nagy cselekvéséből, mert a népekre a különbféleség' typusát maga az isten nyomta halhatlan kézzel. Két tagja az emberi nemnek minden tulajdonokban hasonlíthat egymáshoz, de egyben örökké különbözik egymástól, t. i. a személyiségben, úgyhogy két nép állhat a tökéletesség vagy fejletlenség hasonló fokán, de a mi őket egymástól állandóan elválasztja, az a nemzetiség' az az, a különböző nyelv, mely ha nem minden is egy nemzet' életében, de azon legvégső bázisj melyen annak összes szellemi és erkölcsi élete individuális sajátosságában, kifejtik és felépül. Mint áll két s több személy, úgy áll két s több nemzet egymás' ellenében; elfoglalván saját helyét, ez által a másiknak a magáét kijeleli és úgy két nemzet' lételet ép úgy nem veheti kétségbe, mint két személyét nem. Hogy kezdet óta számos nép, felolvadván másba, végkép elenyészett, az semmit nem bizonyít ez elv sem szentsége sem érvénye ellen, mert az vagy egy békés, lassú, természetes metamorphosis, hasonló a világhoz mely művelés és nemesítés által egyszerűből teljességre emelkedik, lényegét nem csak alakát változtatván, vagy egy erőszakos (violent) desorganisatio olyan korban, midőn nyers erő foglalá el a jog helyét, ezen utóbbit jogtalan destructionak kell neveznünk korunkban, midőn a jog' tisztelete az erőszak uralma fölébe kezdván emelkedni, csak oly felolvadást lehet szabadnak elismerni, mely önkénytes, mivel különben minden nemzetiség' illetlen. És valóban, midőn a gondviselés az emberi nemet különböző nemzetiségekre tagozta (gegliedert), ebben nem a legbiztosb fordulatot nyújtotta e a polgári társaságok' miként alakítására? S bár a történet a népek fusioi által a tényezők' számában változtatást tőn, a mennyiben most talán több, talán kevesb külön nép van, mint volt, változtatott e magán az isteni alap' lényegén? Sőt nem kellett e az embereket már azért is egyes nemzetekre és ennél fogva egyes kis hazákra és

állodalmaakra szorítani, mintán az egész emberi nemet s az összes világot szeretni arra az egyeseknek sem szíve nem elég tág, sem szelleme nem elég nagy? Hiszen ama fölséges érzeménynek a hazaszeretnek kútfeje épen az emberiség faji felosztásában van és a cosmopolitismus bár nemes ábránd, de ábránd, ép azért mind az emberiség nem áll egyetlen fajbul, mivel a föld nem képez egyetlen országot és hazát... Nincs itt helyén gondolataim' folyamának e mellék ágát tovább követni, elég legyen kijelenteni azon meggyőződésemet miképen én azt hiszem, a polgári állodalma s társaságok alakításának legelső és változatlan alapja a nemzeti individualitás, kell e szerint hogy minden nemzet, eredeti jogánál fogva, egy önálló társaságot formáljon, minden ilyen nemzeti tömbnek (groupe-nak) aztán hazája lévén az a föld a mit számával betölt, és nem az a mit fegyverével elfoglalhat.

(80.) Nem állítom, hogy ez elv mindent kimerít, hogy a népek egymás közötti viszonyaiknak elrendezésére ez maga elégséges, de azt állítom¹, hogy ea alapja, föltétele, kezdete, eleje minden társasági s állodalmi létnek, és hogy ez biztosb minden más felállítható elvnel. Mert bir minden tulajdonnal mivel egy gyakorlati elvnek bírnia kell. Világos, — nem kivan bizonyítást, egyszerűen csak rá kell mutatni a különbféle népekre; határozott, — mert ez elv nemcsak abstract lényegében van meg, de mint concret fogalom a különbféle néptypusokban és individualításokban megtestesülve áll előttünk; Gyakorlati, — mint minden tény az, nem lehet a fajokat összetéveszteni, mert mindenik faj, legyen nagy vagy kicsiny, mint egy egész jelen meg, miket egymással összeköttetésbe hozni lehet, de erőszakkal összekeverni nem szabad; örökkévaló, változatlan, ha számában és formájában nem is, de lényegében, az emberi nemnek ez eredeti (ursprünglich) felosztásán, mint a teremtési cselekmény egy nagy, egy bevégzett momentumán isten sem változtathat, annál kevésbé emberi hatalom.

Boldoigok azon népek, melyek ez alapot, ez elemi egységet nem nélkülözik. Azok csak távol moraját fogják hallani, csak gyöngye szelét fogják érezni azon rémítő rázkódásnak, mely a természetellenes álladalmokat és társaságokat sarkaikbul ki fogja forgatni. Mert az bizonyos, hogy Európa nemi fog végnyugalomra vergődhetni mind addig míg a nemzetiség' tiszta elvén újra fel nem épül, mint bizonyos az is, hogy a keleti kérdés csak az alapon fog legcsendesebben, legbiztosabban és végképen megoldatni.

(81.) (Oldalt: Bek. 19.) Mi a nemzetiségi

Az a szellemi differentia mely két vagy több népet állandóan, megszüntethetlenül és örökké elválaszt egymástól. E differentia pedig nem amás mint és egyedül csak a nyelv. Mint két ember veleszületett tulajdonaira és szerzett képességeire nézve hasonlíthat egymashoz, de a mit levetkeznie nincs hatalmában: az individualitása; ép úgy két nép, bár mely részét lakja a földnek, az anyagi és erkölcsi civilisatio' hasonló fokára mindenben emelkedhetik, de a miben egymástól örökké különbözni fog, az a nyelv. Sőt e különbség, e nemzeti személyiség annál nagyobb és hatásosabb, minél műveltebb valamely nép, két fél-

vad nép közt könnyebb az összeolvadás, két jól művelt közt lehetetlen, amaz egy fiatal csemetéhez hasonló, melynek növésének ilyen vagy olyan irányt adhatni, emez egy felnőtt fához, melynek alaka és termete végkép megállapodott s melynek csak az enyészet vet véget. Minden népnek egy saját szellemű atmospherája van, és azt, formailag, a nyelv képezi. Mind emberileg egyetemi mind nemzetileg külön hivatását azon belől kell hogy betöltse. Bár körükből támadnak magas szellemek, melyek az összes világ horizontján ragyogván, e szerint egyes nemzet' díszreiből vezércsillagaivá és útmutatóivá válnak, ezek nem szolgálhatnak az illető nemzet culturájának mértékéül, hanem minden nemzet tömegében csak az és annyi a mi és mennyi saját nyelvkörében. A művelődés eszközeinek felkínálásában a gondviselés szűkebb korlátokat szabott a népeknek mint az egyéneknek. Egyes emberek átlplántálhatják magokat, belső tökéletesedésök felakadása nélkül egy idegen nép. szellemvilágába s nyelvkörébe, de történhetik e ez egy egész néppel? Mely nép a maga nyelvkörében nem minden, mely ebben összes szellemi képességét a magány és political' élet minden viszonyaiban nem fejt ki, nem sínylik e az a legnagyobb lelki szabadságban, s annál mi egyébbé sülyedt a nyelv mint egy házi eszközzé mely pusztán arra jó, hogy birtokosa minden napi szükségeit megértesse? Ki ez állítást, hogy a nemzetiség a nyelvben áll, elvben el nem ismeri, arra nézve ott van a világtörténet, mely bizonyítja, miképen a dolgok természetének változhatlan törvénye, hogy minden mivé nép lehet, egyedül saját nyelve által s nyelvében lehet. Sok nép valamely idegen nyelv' járása alatt sülyedésnek indult, sőt mind annak indult mit e szerencsétlenség ért, és nincs nép a föld' kerekéségén, mely, saját nyelvén kívül, annak szabad és teljes használata nélkül, jelessé, műveltté, nagygyá lett volna. Az egyéneknek minden nyelv nyitva áll, őket e szerint sokat vezet a cultura templomába, de a népek tömegeikben pusztán egy egy nyelvre szorítvák, azon egyben s az által mívelhetik ki magokat, másban és más által soha.

(Oldalt: Dec. 16.) A népek' szellemi életére mi fontossággal hazafiúi érzeményeikre mi báj és táperővel bír ez elv, azt ennek ellenei magok legjobban elismerik (Gegner). Különben honnan lehetne megmagyarázni, hogy a legkülönbözőbb eszméket a nemzetiség nevével szeretik felru- (82.) házni, igyekeztvén ekképen a nemzeteket illusiokba ringatni, mintha birtokában volnának azon drága kincsnek, mitől pedig megfosztották? így szokták elnevezni nemzetiségnek a vér és származásbeli rokonságot (a sláv fajok), így a historiai kapcsolatot (példa rá az ugy nevezett austriai political nemzetiség'), így a geographiai összefüggést (ennek alapján neveztetik mind nemzetiségnek az a tömördek népség, mely Kelet Indiát lakja), holott mind ez bár mi más egyéb, de nem nemzetiség. Távol van tőlem el nem ismerni, hogy minden elősorolt momentumokban nem kis, sőt tetemes vonz és forrasztási erő rejlik, mi a népeket hosszabb vagy rövidebb ideig szoros összeköttetésben képes tartani, de bár mind ez részben teljesíti a nemzeti-

ség szerepét, az mindez csak pótlék, és egyik sem nemzetiség valódi értelmében.

A vér' és származásbéli közösség az nem nemzetiség. Hol a közös eredet vagy a traditio vagy a história útján nem él a nép' emlékezetében, vájjon miben nyilatkozik az? Mi által ismerni reá ha nem a nyelv által, mi pedig a közös eredetnek nem mindig biztos criteria? Ki képes kimutatni a fajok' akár tiszta folyamát akár, fusioját az irott történet' korán tulj ott hol mindent egy ingadozó homály örökösen beborít? Nem látjuk e hogy később is, ugyan azon kor írói ugyan azon népeket különböző névvel nevezik el s a különböző bár nem távol kor' írói közt nem tapasztalunk e még nagyobb ellenkezést? A népek', eredeteket tekintve, nem hasonlítanak azon folyamokhoz, melyeket csak akkor kezdünk ismerni, midőn már nagygyá nőttek, de számos forrásaik, melyekből támadtak, előttünk ismeretlenek? És vájjon nyújtanak e biztos vezérfonalat azon nevek, melyek alatt a vándorlás' időszakában a népek a világ' piacán megjelentek, sőt nem bizonyosb e hogy a legszámosb népcsordáknak (horden) nevet gyakran a vitézségre talán legjelesb, de számra legkisebb fajok adának? És hova lőnek mind e roppant néptömegek, melyeknek neveik első csatavesztésökkel egy üres hangként elenyészett? Hova lett a néhány százezer hun, melyből bizony kevés tért vissza- a ősi hazájába? Hova lett a tömérdek avar, mely az adriai tenger és a Duna közt kétszázévig uralkodván, egyszerre csak letúnt mint futó álom, a história színpadáról? Kétség kívül mind ez összeolvadt azon sokféle fajjal, melyet előbb meghódított, s mely által később legyőzetett, de ki képes azokban ez amalgamisálódást csak közelítőleg is kimutatni? A história bizonyítja hogy előbb vagy utóbb, rövidebb vagy hosszabb ideig a föld mindenik népe legalább egyszer vándorolt, és így idegen elemmel összevegyült. Ép oly érdekesek mint tanulságosak e részben a sláv régiségek bűvarainak munkái, melyek a slávokat majd a sarmatáktól, majd a gótoktól, a dákoktól, majd a keltektől, a finnektől, a vendektől, majd a skytáktól, a hunnoktól, az avaroktól származtatják le,* s ha egy ily roppant nagy nép' eredete ily bizonytalan, miként volna lehetséges apróbb fajok' eredetét s vérrokonságát meghatározni? A legősrégibb nagy faj mely Európát elfoglalva tartál, a finn (ennek egyik ága a hun-avar-magfi/ar,), utána költöztek be az ibérek, ezek után a keltek, ezek után a németek, ezek (83.) után a slávok melyek egymással és más apróbb néjfajokkal összevegyülvén, alapját képezik azon tarka fajvegyületnek, melyekből jelenleg áll Európa' összes népessége. Úgyhogy a mit az ethnograph, átvizsgálván e földrész állodalmait bebizonyítani képes, mindössze is abból áll, némi valószínűüeggel országrul országra kijelelni, a különböző fele fajokat, melyek, rétegenként, egymásra letelepedtek, s itt inkább ott kevésbé, idő folytában egymással mindenütt összeelegyedtek. Ha nem a legrégeb, de vérében aránylag legtisztább fajnak mondatik az albán vagy arnot, a basc (ibér eredetű), a frisian, de még ezekről is

* Schaffariék: Sla-vische Alterthümer. I. B. lap. 22. 1843 és Ueber die Abkunft der Slaven. 1828. lap. S.

bebizonyíthatni, mikép, illetőleg, olasz, római, görög, arab, normann és sláv vérrel bőven impregnálják. De mind ennél nem tisztább faj e a zsidó, a mennyiben vallása által minden más néptől távolságban tartá magát; a mennyiben belőle sok kiválék, de bele igen igen kevés olvadóit ált? S e fajtisztaság csinált e belőle külön nemzetet? Sőt nincs e elég alap azt hinni, hogy míg vallása által a többi fajoktól pusztán csak elkülönítettett, nyelvét megőrizvén nemzeté is alakult volna?

De ha a népek' nagy geneológiáját lehetne is és biztosan megírni, mi következnek belőle? Akár azt higyjük, hogy az emberi nem egy közös emberpártul származott, akár azt, hogy a fajok a föld különböző részeiben autochtonok, mint némely növények és állatok azok, vajjon mind szellemi dispositiora mind physicali alkatukra nézve találunk e a fajok között különbséget? Hasonlít e az emberi nem akár a növény alkar az állatorszáighoz, melyben a nemek a nemektől, a fajok a fajoktól mind élet organismusokra, mind képességekre, mind rendeltetésökre nézve egymástól ellentétesen különböznek? Avagy a színben, a koponyalakban és a vér alkatrészeiben kisebb-nagyobb különbség, következményei főleg az éghajlat és életmód befolyásának, ezek vonnának e határt faj faj közt, mik határvonalat nem a plánták sem az állatok hason nevei közt nem képeznek? Nem, ez lehetetlen, a vér és származás nem nyújt semmi valódi okot, mi a népek közt szövetség vagy idegenség alapjául szolgálhatna. Az emberi nemből van roppant különb féleség, de lényegiben 'különbség (Unterschied) nincs. Vagy ha ezt hisszük akkor következetességül vissza kell mennünk az őskor' azon elvére, mi szerint Indiában és Egyiptben a faj és szín különbség a kastok institutiojának szolgált alapjául. Azon eszme, a társaság első alapját tisztán a fajban keresni, nem az emberiség' gyermekkorába visz e vissza, midőn csak faj volt, status nem, sőt nemzet sem, midőn minden ki a fajhoz nem tartozott, ellenségül tekintetett, midőn az emberek mind a rokon mind az ellenszenvben vér azaz materiális jelek után indultak, midőn e szerint az emberiség' sorsában a spirituális érdekek, s ezek közt a nyelv, illőleg nem méltanyoltattak, melyeknek befolyása alatt a népek, mik az előtt vér szerint úgy szólván csak testileg társultak, azok után nyelv szerint, úgyszólván szellemileg fognak egyesülni, mint az emberi fejlődés egy újabb, egy magasb, egy erkölcsibb, egy humánusb momentumában? Mint teremtvény egyenlő minden nép, jól lehet mind az individuumoknál náluk is egyik vagy másik hajlam vagy sebesség (aptitude) túlnyomólag uralkodhatik, s innen van hogy mindeniknek története s az emberi civilizatiobani szerepe saját tyussal bír, különbözik sok az által mivé magát képezi, mi viszont sok részben függ azon viszonyoktól mik közé helyezve van. Ha bár volna valami a fajban, az oly parányi, hogy ha talán nem állíthatni is a földgömböt lakó valamennyi fajokról, de az Európában jelenleg fen lévőkrül állíthatni (s minket a tárgy' csak ez oldala illet), mikép az közelebb áll a semmihez mint a valamihez. És ha isten' törvénye volna a vérbeli tisztaság!, a csak a rokon fajok szövetkezése,

miképen van az, hogy a világtörténet' folyama kezdettől fogva egy ellenállhatlan erőhatalommal látszik összekeverni a, népeket ? Miképen van az, hogy eddig elé a legvegyültebb nemzetek lőnek a legműveltebbekké és leghatalmasabbakká? Miképen van az, hogy mely helyzet legalkalmasb valamely nép vértisztaságának kizárólagos megőrzésére, azon állapot a legkevésbé kedvezőnek látszik arra, hogy előkelő helyet foglaljanak a világ' és civilisatio történetében? Annyi' minden esetre áll, hogy a fajkülönségnek tudományos oldala s jelentősége kifejtve s meghatározva még nincs, s így az azon stádiumba még nem jutott, hogy a status és jogphilosophiának tudományos alapjául (Unterlage) vétethessék. Mig nem létez az ember' physiologiai tudományok ismeretére alapított politicai tudomány (la science politique fondée sur la science de l'homme), s alig hihető, hogy abbul valaha más formaságot merítendjen az ész annál mikép a valódi despotismus épen abban áll, a különböző de nem ellenkező lelki s testi szükségekkel bíró különféle fajokat mindenben egy kapta (Leisser) szerint akarni igazgatni.

(84.) A históriai kapcsolatot is nemzetiségnek, politicai nemzetiségnek szokták nevezni, de ez szinte nem nemzetiség. Csak a szó ugyan az, de ea magában más érzelmet rejt. Inkább lehetne a nemzetiséget a népek természet-históriai állapotának, mint megfordítva, a politicai kapcsolatot históriai nemzetiségnek nevezni. Elismerem, mikép a históriai állapot, minek kútfeje a hódítás, sok ideig a nemzetiség elvének hiányát haszonnal pótolta ki, de mióta az tekintélyéből kezd vesztetni, a nemzetiség' elve naprul napra sükeresebben halad elő természetes helyének elfoglalásában. A hódítás elve elavulván, vele el kell idő-sülnie mind annak mi belőle született. Ép a nemzetiség volt az főleg, a mit a históriai jog elnyomott, mert az nemcsak az állodalmak' körén belől szabályozóul szolgált, hanem a társadalmi viszonyok elrendezésében is. 'Sőt befolyt az a keresztyén egyház szerveződésébe is. És ezen nincs mit csodálkozni, egy körben felállítván az uralom elve', mi kiváltságokban végződék, a magy az éle' minden ágaiban a dolgok' minden (rendében szükségkép hasonló gyümölcsöket termett. A clerus mint testület rokonsága túlnyúlt egyes állodalmak s nemzetek szűk határain, nem az tartá magát testvérnék, ki egy fajhoz vagy társasághoz hanem ki egy egyházhhoz tartozott. A nemesség s kiváltságos osztály belső idegenséget érzett alsóbb osztályok iránt, bár azokkal egy státusnak és egy fajnak tagja volt, s rokonságot hasonló rangú osztályokhoz, bár azok idegen sőt ellenséges népekhez és állodalmakhoz tartoznak. Csak az újabb korban történt mind, ebben változás; mióta az emberek legfőbb becsét az individuális szabadságban kezdtek helyezni, azóta lőn elismerve a nemzetek individualitásának elve is. (Oldalt: Dec. 19.) E szerint tévednek kik azt hiszik, hogy a civilisatio' terjedése a nemzeti különözés elvét mindinkább háttérbe szorítja épen ellenkezőleg, mind inkább észrevehetőbbé és szembeszökőbbé teszi, a mi ősi életet a história s hódítás' sok ezer éves épülete elnyomott, az a nemzeti önálló élet volt, és így mindenütt hol amaz összeomlik a nemzeti ösztönnek nyílik szabad tér és ür, mind az összedült és szét-

hullott várak romai közt mindenütt a természeti vegetatiót látjuk önkényt előződelni. Sőt népeknél és időszakokban is, melyeknél s melyekben még a történelmi jog' elve uralkodik, kiismerhetni a nemzetiség' titkos küzdelmét a hódítás eszméje ellen. A Carlovingi dynastia Franciaországban egyedül azért bukott meg mert idegen volt, s Hugues Capet rajta annál fogva győzedelmeskedett, mivel a nemzeti többséget s elemet képviselte, a mi nagy frank birodalom' egységét megtörte, az volt azon nemzeti irány, mihez képest a hevenyén népek chaosa felbomlván, belőle az apróbb királyságok a régi Franciaországban fajok szerint alakultak.* Napjainkban nem látjuk e hogy a kínai császár mint mongol, mint idegen faj fog a kínai a nemzeti rokon által megbuktatni. Szóval mind ezen mozgalmak' (85.) fenekén a nemzetiség' elvére ismerünk, bár külsőleg a zászlókon a kor és hely különbsége szerint más más jelszókat látunk. Korunkban pedig e két elv közt az ellentét nyílt szakadásba tört ki, mely egyiknek teljes és vég győzedelmével kell hogy végződjék. És e rázkódástul nem maradnak messze azon állodalmak sem, melyek most annak határain kívül látszanak feküdni, sem azok melyek egy hosszú történelmi együtt élet által teljesen összeolvastva látszanak, sem azok melyeknek belső heterogenitását egy tetszőleges külső nemzeti egyformaság borítja be. Avagy azon ellenséges álláson kívül, melyet Izland elfoglal Anglia irányában, nem látjuk e mozogni a skóciai nemzeti együletet, mely hazája viszonyát Angliához, specialiter scot nemzeti alapon s szempontbul kívánja elrendeztetni.** Avagy azt hisszük e, bármi roppant legyen a francia politikai civilizatio (?) és irodalom szellemi hatalma, hogy azon 14 millió, mely Franciaországban a francia nyelvet beszéli, örökre elszenderíti nemzeti érzését és nyelvét ama 20 milliónak, mely nem beszéli és nem írja a francia nyelvet? És a sláv egység' nagy eszméje, mellyel az összes sláv faj magát ügyesen befödi, mi egyéb egy átlátszó fátyol leplénél, mely alatt az éles szem az egyes törzsek' nemzeti vizsgálódásait s idegenségét könnyen kiismeri? Hozzá járul, miként a nemzetiség' elve csak addig izgatja s tartja habzásban a népeket, míg természetes álláspontját fölleli, de a történelmi állapotnak nincs vége hol megállapodhatnak, változik az örökké és végtelenül a változó eseményekkel együtt. Tehát a történelmi jog nem szolgálhat biztos alapul az állodalmak s polgári társaságok' alakításaiban; mert benne nincs semmi bizonyos elv, minden függ a véletlentől; mert benne nincs tekintet az erkölcsiség és igazság' változhatlan kivanataira (postulatumaaira), rendszerint a jó megbukik, a rossz diadalmaskodik; mert a mit alkot abban nincs semmi állandóság, változik a napokkal, az évekkel, a századokkal, mint minden mi emberi mű, míg a nemzetiség' örök mint minden mi istentől származik.

* Thierry, Lettres sur l'histoire de France (XI, XII), Guizot, Histoire de la civilisation en France, Tom, II. lap. 228.

** Times (London), 1853. dec. 19ki szám. National association for the vindication of the Scot rights.

Geographiai nemzetiségnek nevezik azon népek' összegét, mely bizonyos természeti földterületi configuration belül lakik. így neveztetett egy nemzetiségnek azon népsége, mely az ibériai félszigetet lakja; így azon népség mely a nagybritanniai szigetben van megtelepedve; így neveztetik minden nép indnek, mely a Himalája hegylancz és az indiai tenger között, mind sumatriainak és japánnak, mely a sumatriai és (86.) japán nagy szigeteket lakja. Ez bár egyrésről állandóbb alapon nyugszik, mint a történelmi kapcsolat és elnevezés, mert abban változást csak a földgömb' roppant cataclysmusai tehetnek, azonban másrésről ennél még tökéletlenebb, a mennyiben mind e szellemi és erkölcsi hasisban szűkölködik. Az így helyezett népek hasonlíthatnak egymáshoz sokban, de különbözhetnek is mindenben mi a népek közötti rokonság' főmomentumait képezi. És kérdem, ha anyagi érdekeik felfogásában ellenkeznek, ha vallási fogalmaik eltérnek egymástól, ha társadalmi szerkezetöknek különböző eszmék és erkölcsök szolgálnak alapul, mire szolgál nekik a területiális szomszédság, a kölcsönös idegenségen és gyűlöleten kívül, miután az értelmi és erkölcsi világ' minden utain ellenkező irányban haladnak? Igaz a területiális kényszerben, mit a folytonos érintkezés és állandó szomszédság a népekre gyakorol, van sok alkalom materialis és szellemi érdek' assimilálódására, de mind elvégre ebben nincs semmi mi az emberi önkénytől függő nem volna; ellenben a nemzetiség' elve ellenállhatatlanul uralkodik az emberek s azoknak társadalmi viszonyai fölött; ott hol ez megvan, egyéb létező különbségek és ellentétek' élet tetemesen megszelidíti, az érzelmi s politikai rokonságra pedig szintűgy rányomja egy magasb sanctionak letörölhetetlen pecsétjét. Az előtt vizek és hegyek képezték az állodalmiak' természetes határait, de az utak és a legújabbban tökéletesített közlekedési eszközök aízokat a képzelt szerepről is leszállították, s az újabb kor és szempont (Ansichten) a nyelveket tűzte ki az állodalmak örök és mozdíthatatlan határaiul; melyek azonban épen nem gátolják, a' népek ezeken vagy kívül mitit belől, tehát a status határaitól függetlenül az érdek és vélemények' rokonságai szerint viszont szellemibb és magasb külön csoportozatokat ne képezzen (ek).

Valóban az emberi nem, előhaladásában, mindinkább egyformaságra és unitásra törekszik. Naprul napra foggy az miben a népek egymástól különböznek, naprul napra szaporodik az, miben egymáshoz hasonlítanak, szokásokban, erkölcsökben, öltözetben, műveltségben. A vallásbeli különbség kiegyenlítést talál a kölcsönös türelemben, mert a statusnak nem az áll érdekében hogy egy vagy több vallás legyen, hanem hogy minden ember vallással bírjon; a politikai állapot a szabadság' hasonlóbb alkalmazásában talál megoldást; a materialis jólét az ipar és kereskedelmi egyetemes mozgalom által a világ' minden részeiben általánosb s egyenlőbb kezd lenni; nemsok idő múlva a műveltség is ugyan ezen színvonalon fog állani minden európai népeknél, úgy hogy mindezek nem fognak szembeötölő mértéket nyújthatni a népek közötti különbségek' határainak ki jelelésében. Egyedül a nyelv

marad fen örökké, mint oly jellemvonás, melyről a nemzetek' különböző individualitására rá lehet ismerni. S vájjon áll e az emberek' hatalmában ezen tényt nem venni figyelembe, melyet megváltoztatni nem áll erejükben, s lehet e szabad e mellőzni a nemzetek' és állodalmak' formálásában ép azon egyetlen megkülönböztető jelt, mely mindenkinek külön személyiségét megadja?

(87.) Oldalt: Dec. 26.) Nem is szenved kétséget, mikép mind inkább kezd közönségessé válni a hit, hogy az európai állodalmak' fenálló épülete nincs többé harmóniában az új kor' sem eszméivel sem szükségeivel, hogy annak előbb utóbb össze kell omolnia, s helyén új rendszernek emelkednie, mely úgy a dolgok mint a nemzetek haladásának új Ösvényt jelel ki. Jelenleg a traditio útján ránk maradt elavult eszmék küzdésben vannak azon életfriss eszmékkel, melyek az új jövendőt rejtik magokban, az élő nemzedék kétkedve ingadozik (oscillál) egy kor közt mely múltó jelben van és egy új kor közt, melyet messziről már virradni lát; mind m a mi múlt századok politicalai diplomáját alkotá, lassankint ugyan de kezdi erejét veszíteni hogy végkép elenyésszék. Európának politicalai és territoriális alkata (Bau), mely háborúkból, hódításokból, örökségekből, ajándékokból, történetesen, s jog alap nélkül és észellenesen (irrationell) álla elő, egy egyetemi conflagratiotul fenyegettetik, mely kikerülhetetlen, mert a veszély nem az emberekben, hanem a dolgokban van, főleg azon természet elleni állapotban miben a közép és keleti európai állodalmak nemzetiségi szempontbul szenvednek. Oly nehézség melyet a koir' emelkedő szelleme e mellőzés által nem fedezni, nem kimélni de őszinte megoldás által valóban meg akar fejteni, mert a jelen időszaknak, melyben élünk, jelleme az észszentség és organisáló pilosophia s hivatása a bontás volt, mint különbözik a közép kortul is mely vallásos alapon s változatlanul nyugodván minden a mit a múlttól átvett, hiven fen tartani igyekezett.

Vizsgálván a gondviselés' törvényeit a statusok alakításánál, úgy fogjuk találni, hogy arról két eredő erő munkál (wirksam), melyek egyikét természetnek, másikat szabadságnak nevezhetjük, amaz nyújtja a nationalis alapot, mi a földbül s népből áll, olyan mint mi az emberi akarattól független, mi azon felül való, — emez nyújtja az irreális (?) alapqt, mi alatt összegét kell érteni mind annak, mi a népek' szokásait, erkölceit, érdekeit, törvényeit, műveltségét és történetét alkotja, szóval mik az emberi szellemi munkásság (Wirken) és szabad akarat' eredményei.

Minden állodalomnak tehát, mely tartósságra számít, mindenek előtt geographiai (föld) és nemzeti (nép) alappal kell bírnia, s könnyü kimutatni, mikép Európa nagy részének jelen politicalai felosztása, mind két alapon szükölködik, s az ép kívül esik a természet mint az ész által kitűzött szabályokon.

Valóban különös, hogy az ember, ki egy hazát nem épít, egy gazdaságot nem rendez, egy várost nem alkot a nélkül hogy tervének kivitelében a kiválasztott térhez és vidékhez nem alkalmazkodnék, az

állodalmak' alakításában a geographiai elemekre, kezdet óta semmi figyelemmel nem volt. összefoglalt tartományokat miket a természet egymástól elválasztott, és elválasztott tartományokat miket a természet összekötött, úgy hogy a politicusok még (88.) most sem s még teoriában sem látszanak elismerni, mikép sokszor az országok' formatiojában magában vannak az illető népek anyagi és erkölcsi kifejlődésének legnagyobb akadályai. Sőt a régi népek, az úgy nevezett barbárok bár csak ösztönileg, mélyebben fogták fel a dolgok' természetét, ők a hódítás' szempontjából kiindulva, birodalmaikat és hazáikat mindig úgy alkották, miként azt az akkorban örökös harcz' védelmi és támadási tekintetei megkívánták, innen van, hogy azoknak határaiképen, a hegyeket, folyamokat, tengereket, szóval a természet' legnagyobb gátjait találjuk. De a jelen kor irányának melyet haladás, ipar, béke jellemez, megfelelő analóg vezéreszmét a statusok' képezésében hol találunk? S mikép reményelhetjük, hogy a harcz és ellenségeskedés' szempontjából alkotott statusokkal az új társaságok új hivatásait el fogják érhetni? Nagyban mint 'kicsinyben különböznek egymástul a had és béke' eszközei, s azon status mely a népvándorlás időszakában czélszerű geographiai szerkezettel birt, teljesen alkalmatlan lehet a benne lakó nép tehetségeinek kifejtésére a béke és szabadság' korszakában.

Ha a geographiát egy trón' álláspont jábul tekintjük, az nem egyéb mint egy kártyajáték melyet a játszó tetszés szerint vegyitget ujjai között, de egészen más alakot ölt az magára, ha azt a hely' színén tekintjük, ha a népeket vizsgáljuk viszonyaikban a földdel mely őket táplálja, az atmosphérával mely őket körülfogja, és határaival azon öblözetnek (bassin), mely körülük egy eloszthatlan egységet formál, mi, összes elemeinek teljességében azon tartományra egy határozott geographiai individualitás' typusát nyomja. Minden ilyen földrés, aztán mint lakhely meghatározza az illető nép életének s fejlődésének föltételeit, miben belőle az több vagy kevesebb lehet, de miben tul s mik ellen nem mehet, körülbelől mint függ egy növény' vegetatioja azon edény (vasé) tágasságától s a bele rakott föld' tulajdonától, melybe ültették. Úgyhogy azon hegyek formája s helyzete, melyekkel a teremtő egy országot behintett, azon folyamok nagysága s iránya, melyek azt keresztül hasítják, s azon tenger' fekvése s terjedelme, mely azt körül ömli, bizonyos értelemben, mintegy eleve kijegyzi a benne lakó nép' sorsát és jövődjét is.

(89.) Kétséget nem szenved, mikép hasonló geographiai körülmények közé helyezett két nép a jóllét és virágzás' különböző fokára emelkedhetik, de másrésről az is tagadhatatlan, hogy az országok hydor és orographiai configuratioja a népek' sorsára eldöntő befollyást gyakorol. Fordítsuk példaképen, figyelmünket a folyamokra. Ezek rendeltetésének (destiné) különbsége, mely az illető népek rendeltetésének különbségét vonja maga után, megfoghatóbb lesz előtünk, ha elménkbe összehasonlítjuk azon sorsot mit egy folyam mostani irányától nyert, azon sorssal mit nyert volna ha irányában némi

változást teszünk fel. Így ha a Duna a helyett, hogy magát Magy.(ar)-o(rszá)g és Serbia közt nehezen átfutja, a Morava medrébe, és ez után a Salonikai öbölbe vetette volna, e csekély irányváltoztatás (au changement de niveau) mi végetlen befolyással lehetett a világ-civilisatorra! E folyamnál fogva, ha ez az ő tengerökbbe ömlik vala be, a hellének egyenesen Németország' szívébe hatottak volna; ha pedig a Duna a Száva által az adriai tengerbe fordul, az olasz* elemet hozza közvetlen kapcsolatba Közép Európával, vagy hogy a sizerint a melyik tengerbe nyúlik vala torkolata, egyik esetben a hellén, másik esetben az olasz műveltség leendett volna oktatója azon számos országoknak, melyeket a hatalmas folyam keresztül hasít, míg jelen torkolata egy vad tengerbe s nép közé vezet, mely kultúrát sem nem ad, sem elfogadni nem hajlandó. Tegyük fel, hogy a természeti revolutio avagy emberi erő gátat emel ott hol egy völgy volt, s völgyet vagy csatornát ás ott hol hegy emelkedett föl, vele csaknem minden megváltozik, egy megszorulás völgyébül tengert csinál, egy nyilas viszont a tengert paradicsommá változtatja, emerre példa Kaschmir tartománya Ásiában, amarra példa lenne Magy.(ar)o(rszá)g, melynek térii holt tengert képeznének, ha Orsovánál a Duna nem találta utat a kifolyásra. Tegyük fel továbbá, hogy Aethiopia lakosai szeszélyből vagy haszonlesésből a Nilt a veres tengerbe fordítanák el, avagy a náluk hulló esővizet, melynek köszöni áradását a Nil, bár mi módon felfognák, Egypt, a gazdag, a bő Egypt egy örökös terméketlen pusztaságra lenne kárhozotva. Abban is nagy különbség van, hova ömlik valamely folyam, egy művelt és kereskedő vagy egy barbár és látogatlan tengerbe e, északra e vagy délre, termékeny síkokon foly e avagy vad hegyeken tör keresztül, folyása könnyű és biztos e vagy akadályokkal kell küzdenie? E,gy tengernek előnyei is változók, a szerint a mint az egy roppant víztömeg vég és határ nélkül, mint a csendes tenger, vagy (90.) be van hintve sűrűn szigetekkel, mint az archipelagus, s öblök, révek, szorosok által a száraz földdel és az emberekkel ezer meg ezer pontoknál fogva érintkezik. Szóval a helyek és országok némileg, magokban hordják a rendeltetésöket, mert azok configuratiójának, különösen folyamaiknak, tavaiknak, tengereiknek meg van saját teremtésök (création) és hivatásuk, mi ezeknek formájától, helyzetétől, irányától és egymáshoz kölcsönös viszonyaitul függ. Ott vannak a világ évlapjai, melyek bizonyítják, miképen a folyamok' menetele a legnagyobb befolyással volt a (népek' vándorlásaira és a cultura' elterjedésére, csak emlékezzünk a Ganges és MI körüli eseményekre, de befolyással volt azok leigázására is, úgyhogy az országok' sorsa rendesen folyóik és tengereik története által határozatik meg. Nem látjuk e hogy az ókor némely nagy nemzetei mély belátással felfogták, például a Duna hivatását, de ezt azon kor' szelleméhez képest, csak a hódítás és harc szempontjából fogják fel? Mithridat benne az utat találta melyen Róma ellen indulhatott, s ezen akarta ő a keleti világot lökni a nyugatra vissza; később Julián császár szinte a Duna vezetése szerint rohant a balti birodalom' megdöntésére. De

mind ezen tapasztalások után is a politica melyik újabb állodalm alakításában volt ez igazságra tekintettel? Nincsenek e tartományok ketté szakítva, melyeket a teremtő egynek alkotott, s nincsenek e állodalmilag (staatlich) összehányva vetve tartományok melyek közül mindenik egy más más egésznek részét teszi? Az emberi önkény által kijelölt állodalmi határok hol esnek össze a természet, a geographia nem mint históriai tényleírás, de mint tudomány által kimutatott határokkal? Végre, a politikai felosztásnak hol fektetett egyik alapjául geographiai combinatio, hol alkalmaztatott nem a territoriális kellék a politica' igényeihez, mert ez képtelenség, de a politikai forma a tér' és hely' viszonyaitul származó szükségekhez? Hol jártak el fejedelmek és status férfiak az országok' alkotásában úgy mint egy egyszerű község becsületes lakossága el szokott járn határainak felosztásában, igyekeztvén az összes birtokokat akként feldarabolni, hogy mindenik polgár és birtokos a maga részébein lehetőleg mindent feltaláljon a mire az életben szüksége van ?

És ez azon elv melyet jelenleg a haladó civilisatio és a status képzésben (in Staatenbildung) alapul mintegy elkövetkezéskép jelel ki. Múltban a pusztá véletlen, a vak esetlegesség (91.) a hadi változó szerencse, a buta erőszak volt az mi felbontotta és összealkotta az állodalmakat, ezekben a tisztá éssnek s a humanitás niagasz igényeinek nem volt semmi része. Ha végig gondolunk a roppant nehézségeken mikkel most ezeknek megváltoztatása jár, valóban föl kell sóhajtannunk, mint felsóhajt a kertész kinek földadása egy századok ótafenálló kertet újra rendezni, s ki nemi tudja mit csináljon a gyönyörű szálfákkal, melyek idő folytában, mély gyökeret vertek a föld azon részébe, hova hibásan ültettettek. Azonban ez nem gátolja 'hogy a mi rosszul és czélszerűtlenül rendeztetett, rossznak és czélszerűtlennek ne ismertessék el, és hogy az eseményeknek és változásoknak minden alkalmát felhasználjuk az egésznek tervét, fokonkint, lépésről lépésre, az ész által revelált ideálhoz közelebb vinni. Így reményelhetjük hogy az állodalmak, lassankint a geographia és etnographia' valódi és természetes elveire vissza fognak állítatni, s ha Európa az ész által kezdetben nem constituáltathatott, általa utólagosan reconstituáltatni fog.

Ha Európát, mint földrészt, vizsgálat alá vesszük, hegyeinek, folyamainak, tavainak, tengereinek, öbleinek (golf), fokainak (cap) szigeteinek sűrűségében, sokaságában, menetében, változatosságában a legtarkább felosztást és a legczélszerűbb elhelyezést találjuk, akár tekintsük azt peripheriájában melyet négy nagy tenger, az óceán, a közép, fekete és balti tenger ömöl körül, akar belsejében mely a sikokra, magasságokra (hauteur), völgyekre, vizekre nézve a legnagyobb varietást mutatja, E csodálatos különbféleség (diversité), összeszorítva oly szűk helyben, a természeti ellentétek (contrast) szakadatlan folyama az, a mi az európai emberiséget oly mozgékonná, oly tevékenné, oly képessé és értelmessé tette, s a minél fogva lön Európa a világ' legfontosb földrészévé. Azon civilisationak tehát melyre

Európa' népei emelkedtek egyik oka azon lak s hely mindés alakában van, melyet nekik a gondviselés kijelölt; hihető hogy e helyen bármely töredéke az emberi nemnek hasonló haladást tett volna, de nemi valószínű hogy Európa nemzetei más geographiai helyzetben jelenleg a kifejlődés' hasonló fokára állának. Tovább vizsgálódnán pedig, ha az okokat és tényezőket keressük, melyek Európát egyes országokra s hazákra osztják fel, melyek mind annyi külön típussal, s hogy úgy mondjuk individualitással bírnak, azokat két rendszerben, t. i. a hegy és folyamrendszerben találjuk (91.) fel. Mert főleg a hegyek és folyamok azok melyek valamely földrészben külsőleg az országoknak physikai ábrázatát (physiognomia), belsőleg azoknak kifejlődhetési körét meghatározzák.

AZ ó és középkorban kivált a hegyrendszer szolgált szabályozól az állodalmak alakításában. A népek mindenben csak menedéket kerestek, mert a biztonság utáni vágy volt a kor' uralkodó szüksége, s legnagyobb biztosságot a népek a hegyek megett vélték feltalálhatni, akár mivel félték a hódítók' s népvándorlások' rohamátul, akár mivel csatavesztés' esetére kívántak magoknak biztos menhelyről (retraite) gondoskodni. Nagyobb becset a természet azon pontjára helyeztek, melyek őket másoktul elválasztották, és nem azokra melyek őket másokkal összekötötték. Havasok és tengerek hiányában folyókat és tavakat kerestek határukul, melyek őket szomszédaiktul élesen elszigetelték. S mint nagyban népek népektől, állodalmak állodalmaktól a természet' eredeti akadályai által különöztettek el, akkép az egyes állodalmak' belsejében a társaság' egyes osztályai, családjai, tagjai, magas erősségek, várak, kőfalak által zárták el magokat, úgyhogy az emberi viszonyok nagyban mint kicsinyben hasonló képét mutatták az elkülönzésnek. Fölösleges volna mutogatni miként ez az ellenségeskedés, a tudatlanság, a türelmetlenség, a barbárság' kora vala, melyben nem érintkezni volt szabály, közlekedni kivétel volt. És ime a sötét kor' típusát viselik magukon Európa állodalmi, nagyrészen, ma is. Mint hajdan Görögországban a hegyek' koszorúja a hány külön völgyet és tartományt, formáltak, benne, egy vagy más város' uralkodása alatt, annyi kis állodalom létezett, országul elfogadván az egészséges eszű ősnépek mit a természet maga annak alkotott, úgy Európát legrégebb szerkezetű országai (p. o. Spanyol, Magyar, Cseh, Franciaország, Helvetia) mind a hegyrendszer elvén épültek fel, minden ettől eltérő újabb módosítások határaikban csak arra szolgáltak, hogy ama rendszer előnyeit elvesztették a nélkül hogy egy új rendszerét megnyerték volna. De vajjon lehet e mű tartós és állandó, mi a földhöz (sol, Boden) melyen alkottaték és a célhoz mire rendeltetve van, teljesen nincs alkalmazva? Nem mutatott e political belátást és bölcsességet a múlt, mely azon kor' szüksége szerint választá ki az elvet és rendszert mit művében alapul vőn, és nem mutat e státüsférfiak' rövidlátására, megtartani azon tradicionális alapot, mi az új kor, az új állodalmak változott irányának és szükségeinek többé nem felelt meg? Valóban ez elavult állodalmi állapot (Staaten Zustand) rég

fentarthatlanná mutatkoznék, ha a hegyrendszer által századok folytában kikeresett és összehalmozott (93.) nehézségeken az iparszabadság' ifjú szelleme ált nem tört volna, ha a tenger végtelen távolságát a tökéletesített hajózással el nem enyésztené, ha a gőz és vasút' rémítő hatalma és villámsebessége meg nem semmisítené azon határokat, miket az önző, tespedő, elkülönző és elzárkózó politica a magas hegyek' szikláiban és a rohanó folyamok vizeiben magának válogatva kikeresett ?

(Oldalt: Dec. 30.) De hála Istennek múltó félben van, sőt elmúlt a kor melyben úgy a népek internacionális, mint a polgárok magános viszonyaikban, szellemileg mint anyagilag válaszfalakat kedveltek egymás közt felállítgatni. Az új kor, mely az iparé, a kereskedésé, a művészeté, a békéé, a szabadságé, a humanitásé, kerül mindent mi elkülönöz, s azt keresi mi összeköt s érintkezésbe hoz, innen van hogy a távolságot a gyorsaság tízszeresével rövidíti meg ,hol a természet gátot emelt ott mesterséges közlekedést nyit, járni kezd a légben magában mit a teremő a madaraknak látszott fentartani, és úgy az anyagi mint az értelmi világ összes érdekeiben solidaritást igyekezik előállítani a népek közt. Természetes hogy az irány odaragadja magával az új kort az új emberiséget kibontakozni a hegyrendszer békőibul, mely örökös háborúskodás korának felelt meg, s az új állodalmakat a folyamrendszeren építeni föl, mint a mely egyedül van a haladás' és felebaráti szeretet századával összhangzásban.

Vizsgálván Európa' abroszát orographiai szempontbul, úgy fogjuk találni, hogy a hegyek' rámai által e földrész több kisebb nagyobb, s teljesebben vagy hiányosban bekerített tartományokra van felosztva. Ez természeti alakzat (Gestaltung) volt az mi a régi népek' figyelmét leginkább magára vontá, nem fogván fel, mikép ennek magában nincs teljes értelme, s hogy a hegyek nem önmaguknak hanem a folyamoknak határai; hogy azok a formát adják azon élethez s rendeltetéshez minek alkotói s hordozói az illető vízrendszerek. A hydrographiai organisatio elrendezés az mi az országnak valódi természeti és ésszerű alapja. És e szempontbul Európa mi ábrázatot mutat? Húzáván egy görbés (zigzag) vonalt Giblaltartul keizdve, Oarcassone, Bregeur, Krakó, Smolensk, Wologdán keresztül, Fetschoráig az Uralnál, ez Európában, a tenger színe fölött, a legemelkedettebb magaslatot (plateau) fogja adni.* Erről mintegy fairül függenek le, sorban egymás után s egymás mellett, mint megannyi kisebb nagyobb képek, a külön országok:, melyeket egyegy nagy folyam' öblözete (bassitn) alkot, s melyeket egymástól a hegygerinezek' falai választanak el. Oly gyönyörű rendben és sorozatban tűnnek szembe e folyamországok, miként csodálkoznunk kell, hogy azok a gondolkodó

* Mind ennek tiszta felfoghatására szükséges hogy az olvasó ismerje Európa következő földabroszát: „Greneralkarte an Európa, worinen die Gestalt dieses Erdtheils zu ersahen ist, wie igeibe nach meinm Höhensysteme und Wasserzuge angeordnet ist. Entworfen von Báron von Sariot, k. k. General Major, Wien 1818.

politikusok' értelmét ellenállhatlan bájjal rég meg nem ragadták. Ilyen természetileg elkülönzött ország, melyen belül minden apróbb erek, patakok és folyók egy nagy folyamba (94.) ömölnek, s mely maga viszont a tengerbe ömlik Európában mintegy harmincznégy van, ide nem számítva a szigeteket és tengerbe dülő, parti tartományokat, melyeket ritkán hasít keresztül nagy folyam. Íme a folyamrendszer az melyet az állodalmak' újra alakításában alapul kell választani. Mindenik ilyen ország magában véve egy teljes és önálló egészet képez; mindeniknek, a fő folyam' torkolatánál fogva van tengere, mely által az egész földdel és az összes emberiséggel érintkezhetik s ekkép az egyetemi világmozgalomban részt vehet; mindeniknek van egy nagy folyama, mely magába mint egy középpontba felveszi az apróbb folyók' szárait, melyek vele s ez által a világtengerrel hálóként kötik össze az ország' egyes vidékeit; minden mi benne van már a természet által szövetségre s összetartásra van utasítva sőt kényszerítve; mindenik magában foglalja az anyagi jóllétet és felvirágzás' minden elemeit, van mindeniknek tengere és folyama, van síkja és hegye, van északa és dele, van sovány és áldott része, szóval mind termékeiben mind éghajlatában megvan, sőt nagyrészben, e rendszerrel összeesik aa ethnographiai felosztás is, a 'mennyiben a folyamoknak ha nem egész hosszát is, de áltellenben eső pontjait rendszeren ugyan azon népfajok lakják. Minden ilyen terület egy önálló egészet képez, s minden egésznek megismertető jele, hogy annak valamennyi részei összekötésben vannak. Vegyük kezünkbe bár mely ilyen folyam-tartomány' részleges abroszát, s látni fogjuk, miként az mint egy organicus geológiai test fekszik előttünk, csontjait a hegyek és halmok képezik, életereik képen a vizek tűnnek fel, nincs benne forrás mely egy érbe, nincs ér mely patakba, nincs patak mely a főfolyamba nem ömölne, mi az egészben, az emberi testhez hasonlóan, a szivnek az életerő centrumának helyit foglalja el. Ezen erek' bár melyikét elválasztani és útjában megszakítani annyi mint az egész testet egy tagjában paralizálni, ellenben fen tartani és elősegíteni köztük az összeköttetést annyi mint az egészben egynek, egyben az egésznek' jóllétét és virágzását előmozdítani, s a különböző' részek fejlődésében unitast, unitasba harmóniát hozni. Ez elv szerint a continentalis áll odáirnak közt Francia o(rszá)g van leghelyesebben összeállítva, állván a Szajna, Loire, Garonne, Rhone folyam egész tereiből, de épen ez elv szerint a Maas, Schelde, Rajna soha nem tartozhatik hozzá vagy egészen hozzá kellene tartozniok; az ibériai félszigetnek ellenben, ha már két országot kell képeznie, ép ellenkezőleg kellene felosztva lennie, mint van jelenleg, Portugalliának kellene lennie a sziget' keleti oldalán s állani az Ebro, Xuvar, Segovia folyamok' összes téréiből, Spanyol o(rszá)g-nak kellene lennie a sziget nyugati oldalán s állana a Duero, Tajo, Guadiana, és Guadalquivir vizek' öbleiből (bassins). Mindenesetre az bizonyos, hogy a status tudománynak statusképző (in der 'Staatenbildung) munkálásához az egyik alapot a geographiában kell keresni, hogy a históriai változó geographia mellett van még egy állandó egy

változatlan political geographia, mit ember nem módosíthat, hanem mit vagy a mint van el kell fogadni, az is bizonyos, hogy ha a történetek folyamában figyelmesben búvárokodunk, egy homályos törekvést veszünk észre kezdet óta valamennyi népeknél, melyek ösztönileg igyekeznek hazájok' természetes határai felé, a hiba eddig abban volt, mikép ezen határokat nem ott és abban keresték hol és miben azokat a teremtő valóiban kijelelte, hanem vakon keresték a különböző (95.) korok bal' felfogásait, véleményeit. Nem is tagadhatni hogy a múltban is azon állodalmak dicsekedhettek legtartósb és legnyugodtabb léttel, melyek a nemzetiségi unitásra ... geographiai legtokéletesb unitással bírtak, s e két rendbeli unitás az a nagy végezel mire a népek s birodalmak, bár téveszméken s tapogatózásokon keresztül, homályosb vagy világosb öntudattal, de folyvást igyekeznek. A mi eddig hátra volt az abból állt, a természetes határok' valódi fogalmát ekkép tisztán meghatározni.

(Oldalt: Jan. 9. 1854.) Hogy világosabban megértsük, miképen minden országnak rendeltetését fő folyam jeleli ki, elemezzük a Duna' hivatását. A Volgán kívül Európában a Dunának van a legnagyobb öble (bassin) vagy tartománya. E tartomány politicájának hasisául egyenesen a Duna' hivatása szolgál. És mi a Duna' hivatása? Európát összekötni kelettel, eszközölni hogy Európa és kelet érintkezzenek nemcsak e folyam' torkolatánál fogva a tenger által, hanem érintkezzenek e folyam' egész hosszában, mindenütt a hol ez a szárazföldet ált hasítja, mert mennél hosszabb partja van valamely folyamnak, az illető országnak és népnek annál több módja és eszköze, hogy ugy mondjam organja van érintkezni, látni, hallani, tenni, Szóval élni, hiszen a partok épen arra szolgálnak, hatást gyakorolni kívülre és kívülről, hatást fogadni el, vagy hogy mennél több ponttal bír valamely ország, annál inkább él.

E részben a gondviselés csodálatos képen kedvezett a Dunának. Folyása csaknem kétszáz lieunyi hosszú, melyből ismét alig fut egy-pár mérföldet egyenes vonalban. De e tekervényesség csak elősegíti hivatásának betöltésében a mi egyrésztől futásában akadálnak látszik, másrésztől neki eszközül szolgál. Épen az örökös ide oda kiágazásának köszönheti a Duna, hogy egész keleti Európát majdnem minden pontjain érinti. A különbféle hegyek itt útjában állván nagyobb terület' befutására kényszerítik, ott patakairikat küldvén felé, ezeknél mind megannyi karoknál fogva benyúlik ő a legtávolabb részekbe és szögletekbe. Balra azon vizeknél fogva melyek bele a Sváb és a francioniai hegyekből jönnek, behat egész közép Németországba, míg jobbra fordul, a Lech, az Isaar, az Inn folyók által álthasítja Baviariát s összeköttetésbe jön Tyrol alpeseivel. De kivált Magyarországra jutásától kezdve terjeszti ki a Duna hatalmas karjait sűrűn mindenfelé. Balrul a Morva és a Vág által Moraván keresztül, a Kapátokig tolakodik be; a Tisza neki keleti Magy. (arorszá)got adja, a Maros Erdélyt, a Temes a Bánátot, Moldávia és Valachia az Alute (Olt), Dimbovitza, Serét és Pruth 'által köti magát hozzá. Jobbrul a Murával

egyesült (96.) Dráva és Száva neki hozzák Carinthia, Illyriá és a magyar nyugati tartományok' minden vizeit, akkép hogy a két folyónál fogva a Duna utat látszik törni magának egész azon hegyek közé, melyek egy oldalrul az Adriai tengerre hajlanak ki, más oldalrul kelet felé tekintenek. A mi kevés folyóval Servia bír, szinte beleönti, a Balkán' pataki hasonlóan neki adják egész Bulgáriát, úgy hogy forrásától kezdve torkolatáig lépésről lépésre tágitván öblét (bassin, völgyit), a Duna keblébe von minden szomszéd vizet, s midőn a fekete tengerhez közelit magában egyesítve hordja mint egy szent testet mind azon népek érdekeinek összegét, melyeknek országain keresztül halad. Kérdem, lehet e kérdésbe venni, mikép azon folyók (miknek száma 130ra megy), melyek ekképen egyesülnek, hogy a Dunát előállítsák, képviselői olyan egyes tartományoknak, melyeket közös ügy és hasonló érdek kapcsol egybe? S a Duna, mint egyesülete valamennyi ezen folyónak és érdeknek, van természetes basisa e egy statusok confederatio jának? Mindenik kisebb folyó vidékének élete nem lenne hiányos, csonka, bevégtetlen, ha az nem volna összeköttetésben a Dunával, és ha nem volna összeköttetésben a Duna által egymással és a tengerrel? Ha a gyönyörű Duna-birodalmat egy nemzet lagná, kifejldhetésének végveszélye nélkül, feldarabolhatná e azt egymástul elszigetelt vizekre s miután egy nemzet nem lakja, azon népek melyek lakják saját és szomszédai anyagi és szellemi érdekek hátráltatása nélkül mellőzhetik e a legislegbelsőbb szövetséget? — Sőt, hivatalosan, a Duna több mint egy folyam, az egy világhatalom, isten által kijelölt vezetője az emberi civilisationak, honnan Amerikában egy új világra pillant át, másrészről a fekete tenger által Constantinápolyig terjed, melynek sorsátul kelet' jövődjé függ, s ekkép nemcsak az európai és ázsiai emberiséget hozza folytonos kapcsolatba, hanem Európa mint közbenjáró által, amerikai mint legifjabb culturát teszi érintkezésbe az asiai legrégebbi culturával, s a szerint ország utjává válik a haladó emberi szellemnek melyen ez, időnként, körül fogja utazni a földet. Hogyne volna ez országoknak saját hivatásuk, midőn az van egyes városoknak is? Mert bár ezek közül a legtöbb támad és elvész együtt azon néppel, mely által alapítva vannak más, mondhatni, természetes és szükséges városok, melyek önálló étellel és rendeltetéssel látszanak bírni, melyek túlélnek a különbféle birodalmakat miknek, sorban egymás után, részét tették. Ezeket maga a természet alkotta, úgyhogy inkább a physicali geographiához, mint a históriához tartoznak, mert, minden politcái fordulatnak' (bouleversement) daczára is, mindig helyökön találni őket, mint azon örökös szorosokat, isthmusokat, öblöket, melyekre építvék. Ezeket most elfoglalják majd elveszik különböző népek, de valamennyi fölhasználja, mivel mindenik a gazdaságnak, a hatalomnak, a kereskedésnek mellőzhetlen eszközét ismeri fel bennök. Ha idő jártával fontosságát némelyik elveszti is, minthogy maga a hely a magáét szintén elvesztette, mint ez történt az egykor virágzott Corinthtal, Velencével, de másoknak rendeltetésén nem a változott korszellem, sem a tökéletesített hajózás, sem a kereskedés új

iránya nem változtathat, ilyen némileg Alexandria, a Nil torkolatánál, ilyen főképp Constantinápoly, mert a Bospor, a fekete és középtenger közötti e csatorna egyetlen hely Európában, és viszont Constantinápoly egyetlen hely a Bosporusban. De épen abbul, hogy némely városoknak és országoknak kiirtása szembeszökőleg van markírozva, azt kell következtetni, miként bizonyos bár homályosb rendeltetéssel minden hely, annyival inkább minden ország bír, a föladat: azt eltalálni.

Tehát a hydrographiai configuratio azon természetes alap, mely a Duna körüli tartományokat szövetségre önkényt hívja fel. És e szövetségnek középpontja azon körülten (peripheriá) belül esik, melyet M.(agyar)o(rszá)g' határai képeznek. Felül rajta azt azért nem lehet helyezni (97.) mivel ott a Duna csak kezdődik, és így kevés mind a folyók mind az érdekek' száma melyeket képvisel, ... rajta azért nem, mivel ez már igen távol esik azon ponttul hol a legszámosb érdekek' szálaí összefutnak. Ellenben a Duna pályája hosszának egy harmadánál több M.(agyar)o(rszá)g' határain belül esik; itt veszi magába a legszámosb, legnagyobb és leghosszabb folyókat; nincs egyes tartománya a Dunának, mely a' természet áldásaiban vele mérközhetnék; ezenfelül a Duna mellett M. (agyar)o(rszá)g a legnagyobb egységes állodalom, tehát a legalkalmasb egy statusok szövetségének első alapjául szolgálni, mihez hozzá járul, hogy stratégiái tekintetben a Dunafolyam citadelljének van alkotva, mely uralkodik mindazon tartományok felett, melyek alatta a fekete tengerig terjednek. A régi, a független, a nemzeti királyok által kormányzott Magy. (ar)o(rszá)g látszott is érezni külön hivatását, s szebb, virágzóbb, élettelj esb napjaiban nála mindig uralkodó vala ama törekvés, Serbián, Románián, Vallachián, Bulgárián keresztül, melyek mind a Duna folyamvölgyéhez (bassin) tartoznak, a fekete tengerig terjeszteti ki egy egyetlen birodalom' határait és az osman hatalom' ellenrohama nélkül bizonyosan célját is érte volna; de e természetes törekvésében, később, Magy. (ar)o(rszá)g a habsburgi dynastia által végkép megháborítottatott, mely három század óta nem szűnt meg őt, saját házi terveinek kivitelére, a nyugot' s középeurópai történetek' idegen körébe (arbitusába) bevonni, így vesztette el M. (agyar) o(rszá)g keleten fontos szerepét, melyet helyette aztán senki sem teljesített sem teljesíthetett.

Megpróbálom ez észrevételt néhány szóval közvetlen kifejezni. Fontos ez mind európai mind magyar szempontbul. Miben van oka Austria azon tétlen politicájának, melyet a keleti ügyekben követett? Bizonyosan nem a stabilitás vagy a conservatismus elvében, hanem más két motívumban, t. i. részint abban, hogy nemzeti tradicioja által a nyugati események' terére vonatott, részint hogy a keleti kérdésekben avatkozása által Magyarország' politicaí fontossága rendkívül növekedett volna, mi szükségképen a birodalom' német characterének megváltoztatását fogta maga után vonni, oly áldozat mire a habsburgi ház magát el nem tőkélhette. Így történt hogy míg a nemzetiségek' igényeinek e dynastia vonakodott eleget tenni, e miatt a birodalom' geographiai basisát is elvesztette. Már rég nem bírta német örökös

tartományait (Stammländer), mióta Schweizot, Alsatiát, Lotharingiát, Burgundiát, Lausitzot, Siberiát, még is II. József a német nyelvet rendelte birodalma' hivatalos nyelvül. Ha M.(agyar)o(rszá)g volna birtokaim közt a legfontosb és a legelső, monda ő, annak nyelvét teném valamennyi tartományainkban íőnyelwé, de ez nem az eset. Azonban ez volt az eset már akkor; midőn Németalföld, Vorder Österreich, Tyrol, Voralberg Austriához nem tartozott s még inkább ez lőn az eset a bécsi békekötés után. Magyarország kétség kívül a legfontosb és a legelső lőn birtokai közt, Austria népességének alig volt akkor $\frac{1}{7}$ de német, és így alkotó elemeit tekintve, megszűnván német birodalom lenni, szükségkép lőn magyar-sláv birodalomná. Azonban nemzeti változás Austria status jellemében nem következek be, sőt ettől féltében azon missioját sem tölte be Austria, melyre geographiai helyzete által utasított.

Ha az austriai birodalom abroszát, tekintjük a francia forradalmi háborúji alatt, fogjuk látni miként elvesztvén összeköttetését az adriai tengerrel, nyugotul tetemesen keletre, északul tetemesen délre nyomatott vissza. De a Duna megmaradt neki azon ponttul kezdve midőn az, a Cseh erdőkbe belép (Bönmerwald), egész Orsováig M.(agyar)o(rszá)gban. E folyam tehát, részint menetele részint az által, hogy a birodalmat két részre hasítá, világosan kijelelte az irányt melyet az austriai politicának követni kell vala, ha egyik alapjául a geographiai básist kívánja választani. Ehhez képest a birodalomnak a fekete tengerig kellett volna kiterjeszkednie. Oláh o(rszá)g, Moldávia, Bosnia, Serbia, Bulgária ez ösvényen mind körébe esik és így ezeknek a Dunatorkolattal együtt mind a birodalomhoz kellett volna tartozniuk. Vagyis inkább Magyarországhoz, mert nem Austria de M(agyar)o(rszá)g lett volna magköve az új birodalomnak vagy statusszövetségnek, és annak fővárosa Buda leendett. De természetesen e keleti irány, e magyar alap által Austria mind nemzeti mind political tekintetben jellemét egy ujjal cserélte volna fel, németből magyar-slávvá, conservativbul hódítóvá, centralistából federativvá válándott, oly bátor reform, oly új eszme, melyet a habsburg politicától várni nem, lehetett, mely a jelen szorongató kívánatainak a nagyobb de távol jövődőt örökké feláldozta. Annyi azonban bizonyos, miképen a dynastia belátta, hogy a két irány, a keleti és nyugoti, között választania kell, belátta hogy a keleti ügyeknek csak M. (agyar)o(rszá)gbul praedominálhat és a két irány között sokáig ingadozott is, de végro a házi, a traditionális, a német, a megszokott nyugoti poritica győzött a keleti, a magyar-sláv, s providentia és statusai többségének érdeke által kijelölt tendentia fölött, a status hajóval visszafelé a Duna ellenében és nem mentében előre evezett, támaszpontját, (pivot) a német elemben és Austriában kereste hol az nincs, nem pedig a magyar-sláv elemben és M.(agyar)o(rszá)gban, hol az valóban van. E hibás elv Austria gyöngeségének egyik legfőbb oka; még statusainak és népeinek nagy többsége, a Duna' útmutatását követve, ellenállhatatlanul keletnek tart, addig ő maga folyvást nyugotra tekint. Minden biroda-

lom politicájának és geographiai rendeltetésének összhangzásban kell lenni egymással. — Austriában e kettő egymással homlokegyenest ellenkezik.

Íme a Duna körüli országok' és népek' rendeltetéséhez és jövődjéhez a kulcsot a Duna' hivatása adja meg, mely abból áll, közép és nyugoti Európát a fekete tengerrel és ez által kelettel érintkezésbe hozni. De hivatását a Duna mind addig be nem fogja tölthetni, míg a forrásától torkolatáig szabadon nem foly, körülötte testvéreileg összeszövetkezett népek közepette. Viszont a statusszövetség alig fog másképp létre vergődni, mint ha az alakulása első stádiumában tömörülni (groupirosodni) M. (agyar)o(rszá)g körül kezd, melynek határain belől keresendők a Duna' legszámosabb és legfontosb érdekei, és a mely históriai nagysága s egysége által képes biztos alapot nyújtani a szövetség nagy épületének. Gondolatunkban sincs M. (agyar)-o(rszá)got úgy tüntetni fel itt mint a szövetség" urát vagy fejét, csak geographiai, históriai és politicai roppant előny az, mit az illető népek' használatára kijelölünk és felajánlunk.

E fejezetet berekeszhetjük a következő rövid recapitulacioval.

Egykor a népek midőn még tribusokként éltek, hazákat a patakok és mellékfolyamok' szűk völgyeiben kerestek, horisonjuk a szomszéd hegyeken, a közelebbi vizén (a hajózás mestersége tökéletlen lévén) nem nyúltul — ez volt a népek gyermekora.

Később a tribusok népekké, a völgyek országokká nővén ki magokat, ezeknek határait a magasb bérczlánczozatokig s a nagyobb víztömegekig terjesztették ki, a szomszédok mint ellenségek álltak szemközt, a pásztori bot fegyverré, a kivált fa hadihajóvá vált, és így az emberiség' cselekvésköre tetemesen tágult ugyan, de a mi őket vezérelte ez volt a hódítás' (98.) szelleme, — ez a népek' életében a barbarismus kora volt.

Végre, jelenkorunkban a búvárkodó ész vizsgálat alá vevén általában a földet s annak configuratioját, különösen azon elemeket, melyek egy bizonyos tőből egy tökéletes hazát képeznek mely mint ilyen a létei és fejlődés minden föltételeit magában foglalja, ez analysis szükségképen az állodalmak új és egyedül természetes felosztásának elvére vezet. Ehhez az alapot a folyamrendszer adja. Minden ilyen országnak határaiképen ott vannak a hegyek, azokat Isten maga emelte föl, a benne futó erek és vizek pedig a jóllét, a világosság és cultura conductoraiul szolgálnak, melyek minden ilyen ország' lakosait egymáson kívül az összes emberiséggel és az egész világgal állandó érintkezésbe hozzák. A természet nagy rendében s földgömbünk eredeti felosztásában nyilatkozó bölcs oeconomiahoz kell alkalmazni a statusok formáját, ha akarjuk hogy az új kor az legyen, mivé lennie kell, t. i. a béke, az ipar és a humanismus korává.

Mi volt eddig a geographia? Pusztá elbeszélő lajstroma a politica tényeknek és változásoknak. Mivé kell hogy az váljék? Tudománnyá, miből a politica a statusok' miként alakítására, egyik fő alapot merítse.

(Oldalt: 9. Feb.) Az előbbi szakaszban elvül állítók fel, miképen a statusok' alakításánál két eredő erő munkál, melyek egyikét természetnek, másikat szabadságnak nevezhetnénk, amaz nyújtja a nationális alapot, mi a földből s népből áll, emez nyújtja a morális alapot, mi alatt összegét kell érteni mind annak, mi a népek' szokásait, erkölceit, törvényeit, történetét és műveltségét alkotja.

Kifejtvén ugyan azon szakaszban, hogy az állodalmaknak geographiai alapját, az ipar és közlekedés e korának postulatumaival egyezőleg főleg a folyamrendszerben kell keresni, hátra van a nemzeti alapról szólni.

Ezt vizsgálat alá véve utoljára is azon eredményre jutunk, miképen minden statusképző elemek leglényegesebb kútfeje a nemzetiségben van. A nép az mi a földet magát is kiválasztja s abból hazát alkot, — annak sajátos életéből származik erkölcs, történet és alkotmány, úgyhogy a néprokonság mely fokunkint előbb család, családul törzset, törzsből fajt alkot, nemcsak legvégső ősalapja a statusnak, de az emberi létnek azon legeredetibb és legfontosb formája és felosztása, melyben azt az itteni teremtés földileg nyilatkozva (Kundgeben) engedi.

De a néprokonság az emberi létnek nem a legmagasb formája és nyilvánulása (Kundgebung) egyszersmind. Kívül és fölül a nemzeti közösségen (Volksverwandtschaft) a népek még egy más, egy magasb közösségre (Gemeinschaft) vannak utasítva. A miben az egyes nemzetiségi különbségek és ellentétek egységöket találják fel, az a humanitás eszméje. Ez a fölséges fogalom az mi a nemzeti sajátosságokat megerősíti és legyőzi egyszersmind, ellenkezni látszó érdekeiket és törekvéseiket a közemberiség végcéljában (harmónia) kiegyenlítvén. Ez eszmének hiánya a régiéknél volt oka a gyűlölségnek és ellenségeskedésnek, mely uralkodott a különböző fajok között, ez eszme elismerésében s tovább haladásában áll az újkor' nagysága az ókor fölött, ez eszme vezérli az új népeket annak belátására, hogy a nemzeti különbségek nem elválasztják hanem összekötik az emberiséget, s hogy e szempontból kiindulva a különböző színű, alakú s nagyságú kövek melyek egyenkint tekintve összeférhetetleneknek látszanak együttvéve éppen szükséges részeit teszik ama nagy mozaiknak, mi humanitásnak neveztetik.

(Oldalt: Feb. 10.) De az emberi nemzet sokkal nagyobb massa, sem hogy az bár közös cél felé halad, egyformán, együtt és egyszerre működhessek. Az emberiség nem tesz kivételt a természet' azon követelménye alól, mi szerint a nagy testek csak úgy mozoghatnak kellőleg, ha kisebb részekre, a nagy láncolatnak ugyan annyi apróbb gyűrűire vannak feloszolva. Az emberi nemzet a világon a legroppantabb gép, (100.) melynek mindenik kereke pusztán saját tengelye körül látsván forogni, az egésznek menetét feltételezi. Ha egy gépről, mely mint az emberiség' tagja hivatásának nem bír öntudatával, azt kell mondanunk az nem tudja hova megy, úgy viszont azt is állíthatjuk, hogy a nemzeti tagosítás (Gliederung) s a népek' szabadon mozgó

láncszemsorozata nélkül lehetetlen volna minden haladás az összes emberiség' fejlődésében. Hogyan lehet tehát jogszerűségét kétségbe vonni azon elrendezésnek, mi az emberiség mechanizmusában (?) létez, sőt a minnek abban szükségkép léteznie kell! Nemzeti különbféleség és feldarabolás nélkül a humanitás hasonló volna a tagokkal és orgánumokkal el nem látott emberi testhez, mely ekkép egy végtelen mozdatlanságra volna kárhóztatva.

Ki erről kételkednék, megtanulhatja azt a történet' évlapjaiból. A teremtésben minden úgy physical mint morális erő egyszerű elemekben nyilatkozik s fejlődésében fokonként terjeszti ki hatását rokon elemek' összetett tömbjeivé. Így az emberi műveltség mindig az individuumban kezdődik és folytonos emelkedésben nemzeti programra) okban (?) halad elő, körében vonván, lépésről lépésre az új meg. új népeket. így a társaságnak első ősformája mindenhol családban nyilatkozik, s a család mindenütt, sőt többnyire ma is, nemzeti rokonság szerint alakul. S e jellemét még akkor sem vétkezi le, midőn a családból törzs, a törzsből faj lesz, mind addig míg a nomád ember-egyesület földművelővé változván ált, ezután vagy mind védelemre kényszerítetik, vagy megtámadásra ingereltetik, a hódító' szerepét ölti fel. Ez azon stádium, melyben a nemzetiségi elv, természetes fejlődésében, egy új tényező által először megháborított, s mitől kezdve a statusok' alakításában egyedül uralkodó megszűnt lenni a nemzetiség' eszméje, s helyét a durva erőhatalomé foglalta el. Ekkép állott elő a legtarkább népekből s országokból a római világbirodalom, ekkép emelkedtek s enyésztek el gyorsan egymás után számos, birodalmak a népvándorlás' időszakában, azonban ezek és a legújabb statusok iránya közt van egy igen lényeges különbség, t. i. míg Róma s a vándorló csordák a meghódított népek' vallását, nyelvét és szokásait sértetlenül hagyák, sőt azokat némi részben elsajátíták, az új statusok mind ezek tökéletes absorbeálásának és assimilatiojának elvére azaz külső és belső egyformaságra alapítottak. Két elv küzdése folytában még a középkorban is az európai statusvilág (Staatenvelt) két ellentétes irány közt igazodott, mely a statusok kifejtését (Sebeiden) a nemzeti tagosítások (Gliederung) szerint természetes elválását igen nehézzé sőt lehetlenné tette. Felülről lefelé egy universalis törekvés mutatkozott, Róma ragyogó példája szerint, egy nagy, a nemzetiségek' határain túlterjedő uralkodás felé, alulról fölfelé pedig mindenütt ama patricularis hajlam volt észrevehető, mely egy nemzeti status körén belül is apróbb tartományi s városi önálló életre s függetlenségre iparkodott, amabban a hódítás, emebben a nemzetiség' elvére ismerünk.

Később a 16, 17, 18-ik század folyamában a statusélet' természetes elemei még inkább háttérbe szorítottak. Egy részről ugyan azon nemzet szétszakítván (101) több állodalomra osztatott fel, másrésről különböző nemzetek egy állodalomtestbe foglaltattak össze. De mindkét, eljárás magában mély kór' csiráját hordja, melyekben a jövőendő korra csaknem megoldhatlan feladatok szállanak ált. Mert

épen az újabb história' e része az, mely a középkor' élettelmes politicalai organizmusait megszüntette, a nélkül, hogy az ideál, az egyforma status' absolut eszméjét megtestesíthette volna. Igen, Castilia, Aragónia, Navarra kinőtte magát egy Spanyol országgá, igen, a normann, a gallus, a provencei, a bretagnei tartományok egy franezia monarchiává, a szász, a wallis, a kaledoniai, a normann elemek egy angol királysággá! olvadtak egybe, vagy legalább látszottak egybe olvadni, s mindezen népvegyületekből nagytehetségű (Begabung) s jövődjü nemzetek álltak elő; de e statusokat és új nemzeteket termő erő az újabb korban nemző erejét látszott veszteni, és mig egyoldalról az. Austriában századok óta együtt élő nemzetek, slávok, magyarok és oláhok új austriai nemzeté koránsem váltak, más oldalról a florenciaiak, a lombardok, a rómaiak, a nápolyiak, a piemontiak nem szüntek meg magokat olaszoknak és csak ilyeneknek tekinteni.

A westphaliai és főleg a bécsi béke óta pedig hol a tartományokat és nemzetiségeket önkény és pillanatnyi érdek szerint vegyitgették összevissza, az európai állodalmi érdek egészen cabinetpoliticává változott ált. Ebben az uralkodó elvet ama mesterséges egyensúly' eszméje tette, melynek fentartását a fejedelmek' egyedüli feladatukul jelelték ki. S köztük frigyek és szövetségek változtak az érdekek és sympathiák' változatai szerint, s ezekhez képest az országokban majd adtak majd elvettek belőlük. Csak a nemzetek legnemesb és legkebeeseb székségeire soha nemi voltak tekintettel, vagy hogy mint jelenleg van, oly veszedelmesen soha nemi voltak élére állítva a formális és reális jog közötti ellentétek.

E gyökeres bajon, mely napról napra érezhetőbbé vált, az által akartak a 18-ik század' végén s a 19-iknek elején segíteni, hogy a nemzetek sajátságos typusának és szellemének elvált oztatásán dolgozván, multjokat és hagyományait velők elfeledtetni igyekeztek. Helyöket egy egyforma gondolatnak, egy egyetemi, egy a nemzetiségtől független észszerű szempontnak (Anschauung) kellett volna elfoglalnia, mi szerint az általános emberi abstract világnézetnek s sympathiának kellett volna lépni azon helyre mit eddig létökkel a concret néptömegek töltöttek be. 'Szóval azt akarták, hogy mint az individuum a statusban elolvadt, úgy minden nemzet az emberiségben olvadjon fel s évüljön (!) el. _

Nem is lehet tagadni, miként e cosmopolit tan (mibe a fejedelmek a hódítás' elvét kívánták burkolni). (102.) messze elterjedt s hatalmas befolyással volt a bekövetkezett politicalai eseményekre, meglepő nagysága által, a nemzetiség' érzetének föltámadását-s tevékenységét késleltetvén, de a habozás mit ez az elmékben előidézett mihamar elmúlt, és nem volt képes a dolgok' természetét megváltoztatni, s az emberek' kebléből kitörölni azon Örökös ösztönt, mely megszűnni soha nem fog és soha nem fog megszűnhetni a nemzeti rokonság' helyreállítására törekedni.

(Oldalt: Feb. 11.) Valóban, világ kezdete óta soha nem állott két elv oly merev és oly egyetemi ellentétben, mint áll jelenleg a hódí-

tás és a nemzetiség' elve, mi annál fontosb, mert itt a győzelem nem von szükségkép maga után békét és nyugalmat mivel a hódítás bár ideiglenesen hallgatásra kényszerítheti a nemzetiségi törekvést, de ez nyugodni nem fog előbb semmint a statusok' alapjául elfogadtatik. És még mindig a hódítás' eszméje vezérli Európa' sorsát. Vannak a történetben események és példák, melyek létezni már megszűntek, és még mindig ideálul szolgálnak a koroknak, melyek utánok következnek. Úgy a középkor előtt mint a középkorban a római világbirodalom volt az mely a statusképzésben az új nemzedék előtt egyetlen és ragyogó példakép tűnt föl. Ennek helyreállítása volt Olaszország első hódítóinak legfőbb vágya, mely utóbb Nagy Károlynak csaknem sikerült is. És e gondolat századrul századra, nemzedékrül nemzedékre átszállt egész a mi korunkig. E cél lebegett Napóleon szemei előtt is óriási vállalataiban, mivel addig míg Elbából visszajővén, ünnepélyesen be nem vállalá, hogy a világbirodalom' eszméjével felhagyni kénytelen, a genie küzdött a század' szellemével és a század' szelleme diadalmaskodott, — ekként ismerte el maga mind hibáját, mind tehetetlenségét. Nem lehetetlen, miként a hódítás hatalmas nemtője benne utolszor teljesült meg Európában, s bukása után a világ' sorsának intézése a népek' kezébe fog visszajutni, mely korszak, ép ezért, tisztán nemzeti jellemmel fog birni.

Annyi tagadhatatlan, hogy a francia forradalom s Napóleon óta Európa népeinek mozgalma kettős vágásban (Geleise) halad elő; belsőleg szabadabb intézvényekre, külsőleg önállóságra s függetlenségre törekszik, s oly politikai alapra mely a nemzeti különbségekkel teljesen összeesék. Amaz nem más mint elfogadása s követése előbb az amerikai utána a francia forradalom által felállított fogalmaknak, innen kell ama sok új okmányok eredetét származtatni, emez, alkalmazása a nemzeti elvnek, mely Európában a francia hódítási s a mi vele egyet jelent, egyformásító vállalat' ellenében ama nagy függetlenségi harcban nyilatkozott (1813—1815).

(103.) De a mi az Európában uralkodó izgalmat túlnyomólag jellemzi az e nemzeti elkülönülésre és önállóságra törekvés. Ez az mivel a gondolkozó találkozik minden több világrészben, de kivált Európában. Délamerika ez elv' befolyása alatt oszlott több apró statusokra. Egyiptomban és Syriában ez alapon próbáltak független országokat alakítani. Törökország közel van ahhoz, hogy alkotó elemeire oszljék fel, a mennyi népfaj lakja, annyi külön jellemű politikai élet forr és fejlődik benne. Spanyolországban a baskok, Britaniában nemcsak az írek, de a scotok is kezdenek külön eredetekre s nyelvökre emlékezni. Schleswig-Holstein minden áron el akar válni Dániától. A finnek a muszka' amalgamatio alól, nyelvök' csendes mívelésében keresnek menedéket. Schweizben minden centralisáló irány a nemzeti különf éleléségről származó ellenálláson szenved hajótörést, Posen örökös habár most zajtalan harozot vív a porosz elem ellen. Austria a benne élő számos nemzetiségek tusája miatt dőlő félben volt, s a nyugpontját feltalálni mindeddig nem képes, a népek' közös törekvése nem a poli-

tikai ilyen vagy olyan kormányrendszer, de maga a birodalom' egy-sége ellen lévén irányozva. A cosmopolitai tanok, mi szerint a nép-különbségeknek elenyészniök kellene, íme sehol nem találnak visz-hangra, sőt a népek az idegen uralkodást magokrul lerázni igyekez-vén, mindenfelé nemzeti különbség szerint elválni, nemzeti különbség szerint statusilag alakulni, s szabadok lenni saját típusuk' megtartása mellett akarnak. Szóval abban a mi Európa' statusának épületét jelen-leg rengésben tartja, ugyan azon szellem, t. i. a nemzeti erőnek mun-kássága nyilatkozását szemléljük (Wirkung, Bestätigung), mutatko-zik az akár abban, hogy a mesterségesen összeállított statusok' alk-részei kezdenek elválni egymástól, akár abban, hogy a rokon elemek egységre vagy szövetségre törekednek, mindkét törvény ugyanazon elvek eredménye, amott a természet ellen egyesített az mi elválni, emitt a természet ellen elválasztott az- mi egyesülni akar.

Véleményem szerint tévedésben vannak azok kik azt állítják, hoigy a nemzetiség' érzete az ókorban nem volt élő s munkás, vagy hogy universalis jellemmel bíró vallások, milyen a keresztyén és mahometom vallás is, annak meggyöngítését vagy épen megsemmisítését vonták magok után. Mi az ó történet azon időszakát illeti, mely nyugaton a keresztyénség, keleten az islam' elterjedését megelőzi (104.) igaz, voltak nagy birodalmak, melyeknek határain belül több nép-fajok éltek, de a hódító faj ezeket hagyta úgy a mint találta, sőt a helyett hogy nyelvöket sőt nemzeti isteneiket eltörölni igyekezett volna, gyakran azokat maga elfogadta. Tartozni valamely birodalom-hoz az a nemzetiség elemeire s érdekeire nézve semmi veszteséggel nem járt. B korról legfőlebb azt állithatni, hogy benne a népek, melyek akkor csak a harcmezőn találkoztak, egymástól elszigetelve lévén, a nemzetiség nyugvó állapotban tenyészett inkább semmint működött, az egyének, az emberek gyűlölhették egymást, de a népek mint különbözö nemzetiségek közt az ellentét még nem nyilatkozott. Természetes, hogy bár mi nagy volt a népek' jellemében s életében különbség, az észrevétlenül megmaradt, és így küadásre alkalmul sem szolgálhatott akkor, midőn köztük az érintkezési pontok oly gyérek és oly rövi-dek voltak.

De ez állapot lényegesen megváltozott azon pillanatban, midőn keleten az islam, nyugaton a keresztyénség elterjedt. A népek melyek addig nemzeti localis vallások által valának szétszaggatva, először közeledvén egymáshoz a vallás' körében, először találkozván ugyan azon templom' küszöbén, először egyesülvén egy isten' oltára körül, csak akkor láták nemzetileg mennyi különbség van köztük. Kegyes-ségök és phanatismusuk' első hevében csaknem feledni látszottak mind azt a mi őket elválasztja, a nemzeti különbségek, rokonságok' helyét a vallásbeli különbség s rokonság látszott elfoglalni. Ugyhogy a vallásnak a nemzeti eszmére kétféle befolyását tapasztaljuk két kü-lönbözö időben. Kezdetben e hatás egyesítő és kiengesztelő volt, mind addig míg az első hitbeli buzgóság előtt minden más földi tekintetek háttérbe szorultak. Míglen az új vallás a mindent egyesítő, mindent

igazgató s mindent elnyelő szellem és hatalom, a tusa folyt ugyan azok között kik uralomra vágytak, de nem a népfajok között. De másrésről ép ez időszak nyugalmat s időt engedvén a nemzetiségeknek teljes kifejlődésökre, az ekkép idegen befolyásiul megvédett újak határozottan individualitást nyertek. E szerint a vallásbeli egység volt az mely alatt a nemzeti különbségek születtek és megértek, a vallás csak előkészítője volt a nemzetek természetszerű növéseinek, úgyhogy azon találkozás és érintkezés nélkül, mely szárnyai alatt volt lehető, a népekben sohasem fejlődött volna ki annyira a nemzeti érzet, melynek szükségképen az erény legmagasabb fokára kellett emelkednie akkor midőn később a vallásos buzgalom lankadni kezdett aa emberekben. (105.) így történt, hogy míg a vallásnak első befolyása alatt a létező ugyan, de nyugvó állapotban létező s inkább befelé, mint kifelé tartó nemzeti különbségek egy magasb célban örökre egyesülni látszottak, ugyanannak vég befolyása alatt azon különbségek nemcsak biztos védelmet találtak, sőt felnőttek, megértek, megalakultak, szolgálván e szerint a vallás a gondviselésnek eszközéül, melynek változatlan végzete, hogy az emberiség a nemzeti tagosítás (Gliederung) mint ugyan annyi orgánumok által haladjon hivatása felé.

E tüneményt mutatja kelet mint nyugat' története^ az izlam ugy mint a keresztyénség, mely mindenik századokig szolgált számtalan fajok' egyesítő központjául, s most midőn erejéből veszt, mindenik megalakult kész nemzeteket hagy maga után a világ' színpadán. Főlőleges Európa története felett szemlét tartanunk, hogy kimutassuk mit csinált belőle a keresztyénség, — ott vannak a kifejlett nemzeti individualitások, melyek mint ilyenek várják sőt követelik az elismert etésöket. E fejlődési processus lassúbb s kevésbé szembeszökő ugyan keleten, de ott is tagadhatatlan. Bár kelet népei halkabban haladnak keresztül a fejlődés' különböző stádiumain, halkabban változtatnak szokásokat, erkölcsöket, eszméket, de kétséget nem szenved, hogy az izlam' különböző unitása alatt a nemzeti különbségek folyvást születtek és érlelődtek, s jelenleg csak egy nagyszerű alkalomra várnak, hogy nyilatkoztathassák magokat. Már is észrevehetni kelet népeinél egy bizonyos elégületlenséget (uneasiness), mely a népek' életében mindenhol egy közalgó crisis symptomája. És e kitörésnek félreismerhetetlen jelei mutathatók ki. Az izlam' sülyedése, mind vallásos mind nemzeti szempontbul bebizonyíthatni. Vallásos szempontbul az irány abban nyilvánul, az izlamot kitisztítani minden idegen semitic és arab elemből mi belé fölvetetett, s e szerint egy tiszta theismust állítani fel. Nemzeti szempontbul az új törekvés azon mozgalomban látható, mi szerint az illető népek vonakodnak a mohamedanismusban valamennyi keleti fajok' egyetemi focusát elismerni, hanem azon belül sok faj önálló nemzeti létre is igyekszik. Az utolsó húsz évben Syriában, a török uralom elleni felkelések mohametan és keresztyén arab törzsök között nemzetiség' alapján is alakultak. Kezdi ott is a fajrokonságot a vallásbeli közösségnek fölébe helyezni. Az izlam kezd nem lenni többé azon legmagasb tekintély, mely mind a szabadság mind a nem-

zeti önállóság' hiányát képes az emberekkel elfelejtetni. Az izlam mint azon tűzpart, melyben a keleti fajok eddig egyesültek, apródonkmt vesztí hatalmát fölöttök mint a különbféle fajok' egy vallásilag combinált csoportozatok felett, s az unióból melyben eddig elé azok mintegy elmerülve volta új vallás felekezetek, új nemzetiségek támadnak. Mi természetesb minthogy a keleti statusok, melyek theocratiai egység alapján voltak fölépítve, ennek feloszlását érezik, s a helyett a mi eddig őket összefűzte, egy új helyettesítő, egy új összeforrasztó eszmét kerestek, mit a nemzetiségi rokonságban találnak fel. S ha az izgalom még nem elég erős és általános is nagy eredményt mutatni föl, de nyomaira már is ráismerhetünk, különösen azon fajoknál, melyek mint az arabok és törökök, naponkinti érintkezésben vannak, s melyek közt a faj gyűlölség és féltékenység (106.) napról-napra növekedik. E törekvés előtt ha még nem lebeg is tisztán a cél mit elérni vágy, de a jelen állapottali megelégedetlenségben érezhetőleg kifejezi magát. Annyi azonban világos hogy a dolgok' ily helyzetéből különbféle nemzetiségek fogják magokat kinőni, mit a nemzeti individualitás eleven öntudata fog követni nálok, mely annál gyorsabban terjedend, mivel ennek keleten a tisztán megőrzött fajkülönbség oly erős alapot nyújt, milyennel Európa népei a nagy népvándorlás óta nem bírnak. Ez utóbbi körülmény oly fontos, mikép alig lehet érteni hogy keleten később, nyugaton előbb indult meg a nemzeti forradalom, ha a magyarázatot hozzá nem adná a despotismus. Keleten a despotizmus kevésbé nehezedett a fajra inkább az egyénre, ennek is inkább külső mint belső életét ragadta meg, ezért a keleti birodalmak belső unitással nem bírnak, azok különbféle elemek' aggregátumai, hasonló ama titáni építményekhez, melyeket faragatlan természetű kőmassákból építettek a régiek úgyhogy mindenik részévé vált az épületnek a nélkül hogy eredeti alakát és színét elvesztette volna; ellenben a nyugoti művelt despotismus mindenben egyformaságra törekedett, semmiben nem tűrt heterogenitást, sem nyelvben, sem vallásban, sem erkölcsökben, miből természetesen következik hogy a megtámadás által előbb fölbresztett, az után fölingerelt nemzeti szellem ellenáll, s külön lételének irányt szerezni törekszik. Ez is bizonyítja hogy a kalifok jobban felfogták az emberi természetet mint Európa fejedelmei. Azok szinte eszközül használták fel a népeket, de a formát melyei azokat a teremtő felruházta, nem illették, ezek velők úgy akartak bánni mint művész a különbféle érzekkel, miket elkever és összeolvaszt, hogy belőlük egy új anyagot nyerjen melyei könnyebben bánhassék. Egyébiránt nem tartozik célunkba e tárgyat tovább fejtegetni, csak azt akartuk kimutatni, hogy ha volt is kor, midőn a keresztyénség egy egész occidentalismust, az izlam egy egész orientalismust magában absorbeálni látszott, s a két földrész emberiségét mintegy két fajra akarta reducálni, ez idő elmúltával, s így a magokat az isteni tekintély alapján felállított vallásbeli intézmények képtelenek valának elnyomni az emberek kebelében a nemzetiségi érzetet, vonást (Zug) mit abba a halhatatlan természet maga öltött be.

(Oldalt: Febr. 15.) Meggyőződésünk szerint a kérdés oly egyszerű, oly világos, hogy alig foghatjuk meg mikép lehet az vita' tárgya.

Mint az egyes embereknek a természet különbözőféle erőket és tehetségeket adott, melyek a viszonyok különbsége szerint melybe helyezvük, különbözőfélekép fejlődnek ki, ugyanaz áll a népekre nézve is? E különbség, mely műveltebb népeknél főképp a nyelvben, másoknál már a fajban nyilatkozik, e különbség az mi nemzetiségnek neveztetik.

Minden egyesnek tagadhatatlan joga van erőit és tehetségeit (Anlage) szabadon kifejteni. E joggal bir (107.) minden nemzetiség és ez az mit nemzeti jogosításnak mondunk. Olyan eredeti jogi melyet egy önálló személyiségtől, legyen az physical vagy erkölcsi, megtagadni nem lehet, következőleg népnek mely egy egészet képez e részbeli joga kétségsbe nem vétethetik.

A nemzetiségek különbözőlése e szerint tény lévén s azt nem lehetvén kérdés alá venni, hogy minden nemzetiségnek joga van a maga sajátóságában szabadon fejlődni, honnan van az hogy ami elvben elismertetik, a gyakorlatban azt vonakodnak alkalmazni? Onnét hogy az álladalom' eszméje régóta sok esetben nem esik össze a nemzetiségekével, mert nem a nemzetiség' szolgált regulatorul az állodalom' alakításában, hanem megfordítva a népek feldaraboltatása az állodalom' változásai szerint azaz, a mi örök, a dolgok' lényege, külön alárendeltetek annak ami ideiglenes, és változó, esetleges. A mi individualitással valóban csak népek bírnak, s miknek mintája után mint egy maga körül kellett volna a statusoknak crystallisálódniok, azon individualitás a statusokra szállott ált, s így most ezek veszik igénybe azon tulajdonokat és jogokat mik csak a népeket illetnék.

Ez azon fő sark mely körül a kérdés forog. A népek' különbsége az 'által, hogy több nép egy állodalomba egyesítettet, vagy egy nép több állodalomba felosztatot, nincs megszüntetve ép oly kevésbé van megsemmisítve azon joga képességeit nemzeti irányban és alapon kifejteni, azonban azon esetekben. hol status és nemzetiség nem esik össze, épen az azon tény és épen az azon jog a mi tagadtatik. A status a helyett hogy mint egy oszlop a körülte tenyésző növényeknek egyenlően támaszul szolgálna, rendszerint egy kiválasztott nemzetiséggel identificálja magát, mely néha a kisebbséget, néha a többséget, de valamennyit soha sem képviseli. így jön ellentétbe az, mit az ember csinált azzal mit a természet alkotott (gestiftet), a mi könnyebb és észszerűbb volna, a népekhez alkalmazni a statusok' formáját, annak elébe tesszük azt ami lehetetlen s a status abstract eszméje által kitűzött igényekhez igyekeznek a népeket erőtetni, míg egyrészlül az élő és érző népekkel mint tetszés szerint idomítható anorganicus testmassákkal bánnak, másrészlül egy jogfictionál fogva a statusok personificálják mi csak ott és azon esetben nem üres és holt forma, hol abba egy összehangzó nemzeti szellem által élet öntetik. E jogfictio és eszme substitutio oka e téren minden fogalomzavarnak, melyhez azonban a status férfiakon kívül kik azt saját hasznukra felállíták,

ragaszkodnak mind azon fajok, melyeknek uralmát ez értelmezi és biztosítja, íme, a jelen kor összes küzdelme e pont körül forog, t. i. a status mint egy minden mást elnyelő (abszorbeáló) minden többen uralkodó személyiség állítván fel, a mellett sem az emberi egyes, sem a nemzeti collectiv individualitás szabadon ki nem fejlődhetik. (Oldalt: Feb. 16.) Kell tehát hogy közönséges hitté váljék (108.) úgy az uralkodóknál mint a népeknél, miképen az ember mint személyiség a teremtett lények rendében a statusnál magasb helyet foglal el, és hoigy a status nem egyéb mint szükséges de pusztá edénye azon virágnak, mit nemzetiségnek nevezünk.

Ezök szerint tehát a nemzetiség azon nagy elv, mely egyrésztől kimutatja, hogy Európának mostani status rendezése ('Staatenordnung) fentarthatlan, másrésztől kijelöli azon biztos tért hol az állandó alapra fektethetik.

A nemzetiség' elve kétképen van jelenleg Európában megsértve, először az által hogy némely statusaiban több különböző nemzetek vannak összesítve, másodsor az által hogy a rokon nemzetek sem egy statust sem egy status szövetséget nem 'képeznek' hanem több, egymástól független, országok között felosztják.

Hogy tehát Európa a nemzetiség' elvével összehangzó státus alakot nyerjen, az első rendbeli állodalmakat felbontani s elemeiket a nemzeti rokonság szerint újból felosztani kellene, a második rendbeli statusok rokon nemzeteit pedig vagy egy birodalomban vagy egy status szövetségben kellene egyesíteni.

E szerint népek statusokká alakításában a nemzetiség szolgálna szabályozó normául. Nem tagadhatni, hogy az embereket, nagyban csak nemzetiségek szerint lehet groupírozni, mert az emberi nem' alk részei közt, nagyban, minden különbség pusztán a nemzeti sajátságokban fekszik. Hiszen épen abba áll az emberiség' tagosulása (Gliederung, gegliedert sein), hiszen ép csak annyiban van az emberi nemzet felosztva, a mennyiben nemzetileg, azaz faj és nyelvileg különböző népmassákból van összerakva. És, jegyezzük meg, ez nem önkényes, nem emberi felosztás, az emberi nem' e tagosítása (Gliederung) a teremtésből foly, különbség kezdet óta megvan és örökké tartani fog, tehát istentől s a természettől elrendelt dolog.

Igen világos, miképen az emberiséget állodalmilag is úgy szerkeszteni, máként az mint emberiség szerkesztve van, mind a leghelyesb mind a legégszerűbb) (109.) eljárás és olyan, melyben az ember egyenesen csak azon fönséges rendet követi melyet Isten az összes emberiség felosztásában felállított, vagy hogy kigondolni is lehetetlen a népeknek statusok szerinti egymás felosztását, melyben a teremtés által 'revelált rendhez és oeconomíához kisebbek maradánk. Ha lehetetlen kétségbe vonni hogy az emberség azon elemei, melyek másoknál hasonlóbbak s rokonabbak egymáshoz, inkább együvé tartoznak és belsőbb összeolvadásra képesek, akkor magában következik hogy minden rokon nemzetiség fontos és reális okot nyújt, belőle egyegy külön status testet alakítani. E munka nem kíván semmi roppant combinatiot, az

egész bölcsesség a természet által kijelölt és bevégzett felosztások elismerésében áll a hol a fajnak még jelentősége van, mi Európában már nem létezik, az első nagy . . . (tömb) a fajok szerint történnek, elosztályozott emberek törzs szerint.....el, s ezek ismét nyelv szerint valóságos statusokká, így alakulnak a statusok a nemzetek' természetes osztályozásai szerint, úgyhogy a dolgok politikai rendje nem lenne más mint hív képe az emberiségben uralkodó örökös rendnek.

Mélyen meg vagyok győződve felőle, hogy a statusok alakításának ennél világosabb és egyszerűbb teoriáját találni lehetetlen. Maga a természet nyújtja ezt. Ez hasonló egy ép maghoz, mely téren és szabadságon kívül mást nem kíván, hogy felnőjön belőle az a jövő, amit Isten bejellelt.

Ez tan az alkotásnak tana. Magában foglalja az alakítás (Gestaltung) és az emberi viszonyok nagyban elrendezésének minden elveit. Elismeri annak szükségét, hogy a földnek hazákra, az emberiségnek társaságokra és statusokra kell felosztani, s mind ezeknek határait örök elvek' útmutatása szerint jeleli ki. Megszüntetésére céloz a heterogén népelemek azon antiorganikus összekeverésének, mely a jelen kor nyugtalanságának legmélyebb kútfeje, s helyreállítására ama normális állapotoknak, mi szerint kell hogy a nem nagyon ellenséges, de elkülönözött munkásságra utasított nemzetiségek statusilag is szorosabban egyesüljenek. És mind ezen elveket meríti azon örök és változhatlan felosztásból, mely Istentől származik, a statusok' képzésében indul egyenesen azon nagy minta után, mely az emberiség nemzeti tagosításában előtte lebeg. Híu törekvés emberi észről törvényeket akarni alkotni mikről a természet semmit nem tud, az emberi ész mindent megtör, ha a természet' törvényeit abstrahálván azokat híven követi mindenben a hogy nyilatkoznak. (110.) S valóban, midőn a teremte) az emberi nemzet nagy testét nemzetileg különböző tagokra mint megannyi részre s orgánumokra felosztotta, ebben nem egy örökké formadó példát akart az emberek szeme elébe helyezni, hogy kicsinyben a társaságokat és állodalmakat szorosan a szerint alakítsák.

(Oldalt: Feb. 17.) A nemzetiség elve mint olyan elv ellen mely kell hogy a, statusok' képzésének alapjául szolgáljon, két komoly ellenvetés hazatik föl, egyik a conservativok, másik a demokraták által.

A conservativok elismerik mindazt mi a nemzetiségi teoriában igaz és észszerű foglaltatik, de azt mondják, az alkalmazható csak azon esetben volna, ha a különböző nemzetiségek állodalmakra felosztva nem lévén, új status formatióknak ős elemeit képeznék, vagy ha a statusok' kapcsolai felbomolván s eredeti alkatrészeire feloszlván, a teendő volna az eképen készen álló elemtömeget . . . rendezni és szerkeszteni. Úgy de az emberiség . . . már századok, már ezredek óta nem oly ... a mely várja . . . felosztását, ... az már századok óta statusokká van alkotva, sem ezeket azóta eredeti elemeire felosztva nem találjuk, sőt inkább az emberi nem most így egy sok

statusra felosztott egész. E szerint az első kezdeten rég' tul vagyunk, egy új status alakításának ideje pedig még nem érkezett meg, következőleg az emberi nemet, azaz legalább Európát, egy új theoria szerint alakítani statusokká egy részről igen késő, másrészről igen kora, E theoria Európát egészen összerázná és felbontaná, mi után benne nincs vagy alig van egy status mely tisztán egy nemzetet foglalna magában, egyrészt több népeket találunk egy statusba szorítva, másrészt ugyan azon népfajt több statusokra különözve szemléljük. Bár igaz, így folytatják, hogy azon népvándorlás mit ez elv alkalmazása maga után vonna tervszerű és rendszeres lenne, s mindenik nép oly status kapcsolatban illesztetnék, hol annak ezután örökös helyét jelölte ki a természet, azonban az is tagadhatatlan, mikép e munkálat egész (111.) Európát fenekestül felforgatná, a mit ezredeik óta a história épített azt mind le kellene rontani, — oly rémítő revolutió, mit Európa ez elvéhede test, megkövesedett következőleg áltidomíthatatlan forma, talán meg sem bírna, akarván neki új életet adni csak megöletnék.

Véleményünk szerint az ellenvetésben nincs több súly mint van minden ellenvetésben mely valamely általános jellegű s messzehatású (portóé) reform ellen felhozathatik. Kétséget nem szenved hogy a rohanva és nem kímélve alkalmazott gyógyszer (nem a kórt de a beteget öli meg, azon egyszerű oknál fogva mert nincs az életnek elve, mely rosszul alkalmazva, a halál' csiráját ne hordaná magában. Az bizonyos, hogy a nemzetiségi elv szerint a mostani statusok közül épségben, úgy a mint van, talán egy status sem maradhatna meg, ... nem a nép e a lényeg, melynek a statusok csak formái, nem a népekért vannak e a statusok, és nem megfordítva s statusokért a népek. Ha a história' hosszú folyamában..... láttunk keletkezni s dolgokat előállani, melyek a természet örök rendével ellenkeznek, ha látjuk itt egy egész nép mint cserélt új nyelvet, ott egy egész népfaj mint olyan mikép tűnt el a világ színpadáról, nem bizonyos e mikép sokkal rövidebb idő kívántatik arra, hogy a népek, ösztönszerűleg, a természet által kijelölt vágásba visszatérjenek? A közhatalom, mi a társaság támaszpontja, koránt sem deplaciroztatnék ez elv által, csak határai szenvednének változást. T. i. minden rokon népelem szorítva lenne saját körére, egyik sem terjeszkedhetnék ki egy más térre, melyet egy idegen nép testével, egy más sphaerába, melyet egy tőle különböző faj saját szellemével betölt. Európa hasonlítana egy nagy kerthez, melyet egy új gazda egy új elv szerint czirkalmaz ki és oszt fel, az ágyak és részek benne megváltoznának, de minden mi benne élő virág és fa meghagynának azon helyen hova ültetve találtatt.

Megvalljuk, ez operatio idézhet elő társadalmi nagy fájdalmakat, de a műtétei nem jár annyi életveszélylyel mint az állítatik. Bár mi vén Európa s bár mi vénök a benne lakó népek, állodalmainak egy része sincs e még a statusélet ifjúrendén mely mindenféle rendezést készséggel elfogad? Nem látjuk e másokban a históriai azaz hódítási

elvet folytonos tusában a nemzetiségi elvvel, s ezen esetekben nem az egyetlen ... szer e a természetes, a jogszerű iránynak diadalt szerezni a természetellenes fölött? Továbbá a statusok' nagy számában a különböző népeiének nem léteznek e oly elvált és megismerhető tömegekben, hogy azoknak a legteljesb és legtágabb szabad fejlődés engedtetnék, a nélkül hogy ez a magány és¹ társadalmi (112.) érdek kötelékeinek felbomlását vonná maga után? Jóllehet az európai mostani statusépület nem a nemzetiség' kifejlesztésére, de annak hátráltatására van számítva, erősen hisszük semmi sem volna könnyebb mint annak, ha csak rész szerint a most meglevő politicalai formákban is szabad folyást szerezni. A gátakat mik a természet menetele ellen alkotvák, mindig könnyebb lerontani mint fölépíteni, a mi fölemelésökben akadályoz, ép az a rokon segít elő lebontásukban. Mit sem kellene a létező statusszerkezeten változtatni, csak az irányon, és okos, őszinte, becsületes kormányok vezetése alatt szelíden, rázkódások nélkül, csak nem észrevétlenül foglalják el újra a nemzeti elemek azon medreiket mikből erőszakosan kitétettek, úgyhogy később mintegy magában leesnék róluk azon politicalai forma mi rajok nem illik mint a kifejlett, megérett gyümölcsről a héj magában is le szokott pattanni. (Oldalt: Feb. 18.) Ezen kívül elfeledni látszanak a conservativok azt, hogy ha Európa a dolgok kezdetén túl van is, de most a legfontosb válponton áll. Bár a nemzeti mozgalom még nem európaiag általános, de Európának ... részét oly hatalommal meg, hogy ha rohama meg nem csillapodik, mi alig hihető, örvénybe fogja egész földrészünket sodorná, mert azon tan mely ezen mozgalmaknak theoriai lökését megadja, mely azon mozgalmakat erkölcsileg ápolja és táplálja, szükségkép a statusok' általakítására vezet, azon európai állodalmak legnagyobb részének irányában is, melyek azon mozgalmaktul még most menttek, mert továbbá azon tan sokkal általánosb természetű, semhogy bármely európai állodalom annak körén s hatásán kívül illetlenül maradhatna. Ilyen általtekinő tanok hatását nem azon körbül kell nézni melyben az egy bizonyos időben munkás, hanem nézni kell horderejének nagyságátul. Ha tehát a nemzetiség elve felbontó forradalmi elv is, minden olyan népek' aggregatioját megtámadván mely hódításon azaz egy résznek elnyomatásán alapszik, de végeredményben a békének és a conservationak szolgál, mert a hódítási elv' helyére egy olyant állit mely állandó, mely örök, mely jövendőben hihetően lehetlenné tesz minden territoriális harcokat. Valóban a mely pillanatban Európa a nemzetiség' elve szerint fog összeszerkesztetni, az izgalom és elégedetlenség mely most egész testében félelmes vonaglásokat idéz elő, azonnal meg fog szűnni, s e részben, a' statusok internationalis viszonyában, egy oly harmónia fog előállani,, mely egy eddig ismeretlen időszakot alkotand az emberiség történetében. Távoilrul sem állítom hogy a nemzeti rokonság mindent kimerít a status akár külső akár belső (113.) életében, sőt elismerem, a politicalai béke, a socialis jóllét, az összehangzó közremunkálás az emberiség' magas czéljai felé a nyelven kívül még

más szinte roppant fontosságú, szinte lényeges momentumoktól föltételezzük, de az bizonyos hogy mind ezek paralizálnák mind addig, míg a nemzeti kérdés,- mind nagyban a statusok között, mind kicsinyben, az egyes statusok kebelében végmegoldását nem találja.

Tehát a nemzetiség utolsó alapja az összes szociális épületnek, ez azon fő feltétel, melynek kielégítése nélkül a megüledés a népek életében s a béke és a harmónia, a társaságot alkotó első elemek között lehetetlen, minden haladás precarius lesz a tökéletesedés' bár mely ágában mind addig, míg a nemzetiségek' e chaosába rend nem hozaték be, s bár kétség kívül a népek a civilisatióban messze haladhatnak ... és a mint most, észellenesen, statusilag constituálva vannak, de legyünk meggyőződve hogy folyvást megújuló ... mind addig vissza visszalökik őket ... mindeniknek szabad leend saját hivatását azon ... alakban s szellemben betölteni, melyet a teremtőtől... Beláthatlanok a conflagatiók miknek ..., ha irányt nem vátoztat, kiteszi magát ... ellenben ha most a nemzetiség' elvét őszintén fokonként, kiengesztelő modorban alkalmazni megkezdi, rövid kényelmetlenséggel magának hosszas, talán örökös nyugalmat s tartamot (Dauer) biztosít.

(Oldalt: Feb. 19.) Ha e szerint a conservativok' ellenvetése a nemzetiség' elve ellen a practibilitás' szempontjából van meritve, a democratia, azaz annak egyik messzehaladt töredéke, ellenvetését maga az eszme ellen irányozta.

Programmjában e párt célul tűzi ki a nemzeti szempont' legyőzését, s annak az általános, a cosmopolit jellembé felolvasztását. Ez elvet, küzdő állapotában, a népek solidaritásának, nyugvó állapotában tiszta humanismusnak nevezik. Szerintök, ha a család törzssé, a törzs népfajjá kifejlődhetett, miért kellene itt megállapodásnak közbejönnie, a népfaj miért nem emelkedhetne nemzetséggé? Hajlandók elismerni, hogy a monarchiák egy isteni hivatást töltöttek be, midőn a tartományokból birodalmakat, az egyénekből társaságot, a társaságból kész nemzetiségeket alkotnak, de azt állítják, e határon túl a democratiára egy új, egy magasb hivatás vár, t. i. megalakulván egyrésztül a nemzeti individualítások, másrésztül a birodalmak, ezek kivezetendők, egyesítendők, s összeolvasztandók az egyetemi emberiség azon nagy tengerébe, hol a külön nemzetiségek (114.) a közemberiség, a külön statusok a világ' óriás fogalmában tűnnek el, mint az egyes folyamok az óceánban elvesznek. E szerint az egyes népek mind megannyi ércdarabok, miket a világszellem szétzúz, összekever és felolvaszt, hogy belőtök öntse az emberiség' ama nagy szobrárt mely egyedül méltó arra, hogy neki a föld talajjával szolgáljon. Vélemény ok szerint ama kegyetlen műtétei, mihez képest a gyöngébb vagy műveltelebb népek az erősbek vagy műveltebbek által a világ' minden részeiben erőszakkal zúzatnak s olvasztatnaik össze, csak annyiban kárhoztatandó, a mennyiben benne a monarchiák saját cséljaikat keresik, különben ők a különböző elemek minden fusiojában, bár mi eszközökkel hajtassék az végre, a dolgok logikai kénytelenségét, a sors kérlelhetlen törvényeinek teljesedését szemlélik.

E szempont magas, csábító, kétség kívül, sőt költői, némileg philosophiai, de nem természetszerű és nem emberi (humán). A világ polgárság ... jár a világalloddalossal, e kettő ha lehet csak együtt lehet, ha nincs, együtt nincs. Ha az egész emberiség' egyetlen statust képezne, akkor volna a vna polgárságnak értelme; de az emberi nem' egysége, és valamennyi embernek egyesítése egy világstatusban, ez két különböző dolog, melyek közül egyik a másikat nem teszi szükségessé. Míglen az emberiség különféle fajokból és nemzetiségekből áll, melyek természeti képességeikre, túlnyomó tulajdonaikra, sajátos erkölcsaikre és nyelvekre nézve egymástul különböznek és egy eltörölhetlen jelleggel (typussal) megbélyegezvék, mind addig lehetetlen az emberi intézvények formulázásában a tömeges különbéleségeket figyelembe venni, mind addig kell hogy az emberiség több, egymásba nem olvasztott, egymástul különbözőiég és függetlenül szerkesztett élő csoportozatokat, és így sok önálló statusokat képezzen. Annak megszűnése hogy sok statusok létezzenek, ellenkeznek az emberi nemnek istentől eredő szerkezetével, mert az lehetetlenséget tesz föl, t. i. rölteszi a nemzetiségek' különb és sokféleségének nem létezését vagy megszüntethetését. Mint minden a mi teremtve van, ugy az emberfajok is nemesíthetnek, az igaz, de az eredeti megkülönböztető jeleket, bár megnesesítve, kisebb nagyobb 'mértékben mindenik faj meg fogja örökké őrizni, e szerint a nemzeti különbéleség egészen sohasem törölthetetik el, de, amalgamisatio a különbéleségbe s annak számába módosítást idézhet elő, de a különbéleséget magát nem szüntetheti meg, mint a hasonlóbba válás, a rokonulás, a nemesedés, egy fájja-levésben sem végződhetik. Soha épen oly kevésbé (115.) fog a nézetekben (Oldalt: Feb. 20.), erkölcsökben, status intézvényekben és főkép nyelvbéli azon különbség valaha megszűnhetni, mely az eltörölhetlen nemzeti képességek és tulajdonok különbéleségében gyökerezik, sőt mindenik faj és törzs mindig fog annak öntudatával birni, a mi kizárólag sajátosságai közé tartozik, és e sajátosság, a nemzeti typus örökké motívumául fog szolgálni egy belsőbb, egy szorosabb egyesülésnek a rokon fajok közt, mi viszont tetemes befolyást gyakorol állodalmi szerkezetökre. Annak hogy az emberiség összes munkásságában és haladásában egység és harmónia legyen, a nemzeti különbéleségek egy egyetlen végnemzetiségbe felolvadása nem szükséges föltétlen, mert az alkotó elemek' sokfélesége nem oka egy adott egész vagy gyöngeségének vagy... moniájának, mint egy testnek egységes életére sem nem kívántatik meg, hogy az részekre, tagokra osztva lenni megszűnjön, sőt munkásságában minden egésznek, mely eltörölhetlen különbségekkel teremtett elemekből van összetéve, csak ugy hozathatik összehangzás, ha a részek a magok különös körén belüli működéseikben nem háborítatnak, — és egy ilyen egészet képez az emberiség.

Föltételezni tehát az emberiség kebelébeni békét és harmóniát a nemzeti különbségek' megszűnésétől, annyi mint arról lemondani, annyi mint megváltoztatni akarni azon törvényeket miken a teremtés alapszik. Ilyes törekvésben mi az ész egyik szerencsétlen tévedését

szemléljük, mely teremteni akarván, teremtő tehetség' nélkül, idétlen szárnyeket alkot. Maga a tér és idő ellene mond a gondolatnak. Hiszen harmóniát és egységet épen a változatosságban kell keresni, e nélkül aa elképzelhetetlen. Mint az egyéniségekből a nemzet előáll, de azok ebben soha el nem veszhetnek, így áll elő a nemzetekből az emberiség a nélkül hogy ebben elmerülének. Sőt minden nemzet csak egy egy oldalát, egy egy sajátját mutatja az emberi nem szellemének, s nincs nyelv a földön mely az érzelem s lélek egy egy más kifejezésében tökéletesb nem volna a többinél úgyhogy az összes emberi organismus csak együtt valamennyi fajban, az összes emberi szellem csak együtt valamennyi nyelvben revelálja magát tökéletesen. Mint mindenütt itt is a test egysége a tagok' egyetemében, a harmónia a különbéleségek összegében van, S az új kor már fel is találta aa eszmét má a hajdan ellentételesnek látszó nagy kérdéseket megoldja: a különböző érdekek megoldása feltaláltatik az általános (absolut) szabadságban, a különbéle nemzetiségeké a humanitásban, mely nem egyéb mint az egyes nemzetek erkölcsi s értelmi (116.) munkásságának végösszege. Mint minden összeg ez magában véve nem létezik, hanem előáll semlegességek összeadásából.

E cosmopolit tan' hirdetői példakép É.(szak) Amerikára hivatkoznak, ea emberiségi (menschheitliche), ez egyetemi jellemű statusra, mely s az féle faj' fusiojából előttünk most fejlődik ki, s mint az új civilisatio ideálja lebeg a világ' szemei előtt. Nem tagadjuk, mi is az új világ' bámulói közé tartozunk. Ki nem tartozik azok közé? Ki nem csodálja benne megoldását a legélesebb ellentéteknek? Benne összeegyeztethetőnek látjuk a tettleges népuralkodást a renddel és jólléttel, a legmozgékonyabb akotmányt a régi szokásokhozi ragaszkodással, a legtisztább vallásbeli szabadságot a vallásossággal, a katonai hatalom' hiányát ... szellemmel, a mindenfelől összesereglett ... a hazaszeretettel, mely a szabadságban gyökerezik, a szegények közül a szegények által választott hivatalbéliek' igazgatását a nyugalommal és takarékoszággal, benne a politcai eszme, a status' fogalma, mint ilyen, a vallás' kapcsolatából egészen kiszabadítá magát, sőt az, egy tiszta democratismus' befolyása alatt, melyen belől mindenféle nemzetek' ivadékai megelégedve élnek, a nemzetiség' igényeitől is mentnek mutatkozik. Azonban ha közelebb megvizsgáljuk a dolgot, úgy találjuk, miként csak a germán emigráció az mely az angol rokon fajjal összevegyül, az olasz, a spanyol, a francia fajok folyvást megőrzik nemzetiségeket. Ezen felül a kik odaköltözöködnék, egyrésztül vagyont kénytelenek lévén keresni, másrésztül az elhagyott hosszú szolgaság után lélekemelő szabadságot találván, a mindent elnyelő materiális tevékenység' s a politcai korlátlan szabadság örvénye nem enged nekik időt nemzeti igényeikre gondolni, annál kevésbé, mivel községi életök nemzeti elrendezésében a status által nem gátoltnak. Hozzá járul, miként az angol alap elem mint egy roppant tó terül el, melybe a különböző színű vizek apródonkint, cseppen'kint szivárognak be, s benne ép ezért előbb elvegyülnek, semmint a tó színét megváltoztathat-

nák. De másrésről az is bizonyos, hogy mihelyt ama individualis tettsozomj kimeríti magát a pihenés' első pillanatában a nemzeti dicsőség' képe fog az emberek' lelkében felvillanni. Hibázik ki azt véli É.(szak) Amerika egy megalakult nemzetiség, nem, az egy alakulásban levő nemzetiség, az angol elem elvégre képtelen lesz a szakadatlanul befolyó fajokat elnyelni, következőleg az összehalmozódott rokon elemek aggregálódni s nemzeti önállásra törekedni fognak. Midőn az emigrálok serege a szolgaság' hazáját sirva hagyja el Európában, £ az új telepeknek mint régi honábul kölcsönzi ált, azzal elég világosan kijelenti, miképpen az új világban nemzeti létét folytatni s feltartani kívánja.

Valóban hiában akarjuk mi emberek a természet' törvényeit megváltoztatni, Isten teremtette kezdetben a nemzeti különbségeket, ő adott nekik, sajátos tulajdonságokkal (. . . .), egyes speciális hivatást. Ez által tehát eldöntötte, hogy az elhatározó-ok (raison deter- minante) a statusok, az emberi nagy egyesületek formatiojában a nem* zetiség legyen. E souverain törvényt a történet' folyamában sokszor megsértve s felforgatva találjuk ugyan, de végképen elnyomva nem, sőt a küzdés foly szakadatlanul, s előbb nem fog megszűnni, míg minden nemzet azon alakában el nem ismertetik mellyel a teremtő által felruházott, hogy mint ilyen és nem más betöltse azon hivatást, mi az összes humanitás hivatásából különösen reája esik.

Azokbul miket az előbbi és e jelen szakaszban ott a geographia mint tudomány, itt a nemzeti különbféleség szempontjából, elmondunk, két thesist állíthatni fel.

Első az, hogy Isten a földgömböt, tehát Európát is, több teljes az az egy egy egészet képező lakhelyekre vagy országokra osztotta föl, melyeknek széleit s határait apróbb patakok és vizek által jelelte meg, mik egyrésről, összeköttetésben lévén egymással, belől, azon térnek életereit képezik, másrésről egyesítetvén egy anya folyamban, s ez által a tengerbe omolván, ekképen, kifelé, iazon tért érintkezésbe hozák az egész világgal. Minden ilyen ország mindennel el lévén látva, kisebb nagyobb mértékben, mi egy nép' életére s kifejlődésére szükséges, azt részekre feldarabolni s egymástul elkülönözni, annyi, mint a teremtés által megállapított életoeconomdát és rendszert alapjában felforgatni. Az észszerű politicának feladása az új statusokat e geographiai alapra építeni. Ezek az eredeti, maga a természet által kijelölt őországok, s ha ilyen országot egy nemzet lak, ez unitásra, ha többféle nemzet lak, ez a legfelsőbb szövetségre van utasítva, sőt kötelezve.

(116.) A második thesis az, hogy minden faj, mely egy nyelvet beszélvén egy nemzetiséget tesz, egy statusnak őselemét képezi. A természet' óriás gátjai, mint alpesek és tengerek, ezeket elválaszthatják egymástól, de azok bármi távolságon ált is összevályakoznak. A hol pedig azok continuitásban vannak, ott keresztül törnek az elválasztásra irányzott politikai korlátok' minden akadályain, és tetteleg egyesülnek. A nemzeti rokonság eldöntő ereje még világosabban kitűnik, ha azt a szabadság eszméjével viszonyban vizsgáljuk. Mely állodalom

s nép' elemeiben nemzeti egység s politikai intézményeikben szabadság van, annak létele virágzó, állandó, béketeljes. Mely álladalom többféle népeket foglal ugyan magában, de egyszersmind alkotmányos szabadságnak örvend, ott a szabadság nem ugyan örökrej de gyakran hosszú időre elfelejteti a népekkel a nemzeti önállás' hiányát. De a amely állodalomban sem a nemzeti érzet, sem a szabadság vágya nem talál kielégítést, ott nincs sem jóllét, sem egyetértés, sem nyugalom, s ily helyzetben lakó népről biztosan állíthatni, először, hogy az ilyen nép' nagy tömegénél a nemzeti ösztön a szabadságénál... erősebbnek mutatkozik, másodsor hogy ilyen nép a két járom közül mindig azt fogja választani mely legalább nemzeti büszkeségét kielégíti; innen magyarázható meg az összes slávok azon legújabb s igen jelentékeny iránya, mi szerint ők az osztrák, török, porosz despotismusnak hajlandók eléje tenni az orosz, mert bár szabadságot nem nyújt ez sem, de benne legalább nemzeti vágyuk kielégítést talál. Ha már szolgálónak kell lenniök, inkább saját fajukat szolgálják, ha egy hódító táborát kell öregbíteniök, inkább azon hódítót követik kinek hadi dicsősége nemzetökre sugárzik vissza.